

Проект «Наукова книга»

КАТЕРИНА БЕХ

**МІСЬКА ВЕСІЛЬНА
ОБРЯДОВІСТЬ
УКРАЇНЦІВ:**

**ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ
СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ—ПОЧАТОК
ХХІ СТОРІЧЧЯ)**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
ТА ЕТНОЛОГІЇ ім. М. Т. РИЛЬСЬКОГО

КАТЕРИНА БЕХ

МІСЬКА
ВЕСІЛЬНА
ОБРЯДОВІСТЬ
УКРАЇНЦІВ:
трансформації та тенденції
сучасного розвитку
(друга половина ХХ —
початок ХХІ століття)

*ПРОЄКТ «НАУКОВА КНИГА»
(МОЛОДІ ВЧЕНІ)*

КИЇВ • НАУКОВА ДУМКА • 2023

У монографії здійснено комплексний аналіз становлення і трансформації традиційної та виникнення нової весільної обрядовості в українському міському соціумі у другій половині ХХ — на початку ХХІ ст. У фокусі дослідження розвиток, етапи побутування та модифікації шлюбно-весільної обрядовості як важливого етноідентифікаційного маркера і засобу збереження етнічності в умовах урбанізованого середовища та глобалізаційних впливів. Також розкрито роль державних інституцій, ЗМІ, івент-агенсій, інтернет-ресурсів, дигіталізації тощо у формуванні міської весільної церемоніальності різних суспільно-політичних реалій — від радянських «червоних весіль» до реєстрації шлюбу онлайн в умовах пандемії Covid-19.

Видання адресоване науковцям, викладачам і студентам профільних навчальних закладів, а також усім, хто цікавиться традиційною та сучасною українською весільною обрядовістю.

Науковий редактор
академік НАН України *Ганна Аркадіївна Скрипник*

Рецензенти:
член-кореспондент НАН України *О. П. Реєнт*,
доктор іст. наук *В. К. Борисенко*,
кандидат іст. наук *Н. В. Жмуд*

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України
(протокол № 7 від 20.07.2021 р.)*

*Видання здійснено за кошти Цільової комплексної програми НАН України
«Наукові основи функціонування та забезпечення умов розвитку
науково-видавничого комплексу НАН України»*

Науково-видавничий відділ філологічної, художньої
та словникової літератури

Редактор *О. М. Ставнича*

© Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М. Т. Рильського НАН
України, 2023

© К. М. Бех, 2023

© НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН
України», дизайн, 2023

ВСТУП

Обрядовість весільного циклу, безперечно, є одним із головних компонентів етнокультури українців, позаяк має чи не найбільший етноідентифікаційний потенціал, слугуючи важливим фактором збереженості й інспірації етнічності. Вивчення проблематики розвитку, побутування та модифікацій шлюбно-весільної складової української культури як маркера самопрезентації спільноти, консервування української етнічності в різні періоди суспільно-політичного розвитку — важливий та актуальний дослідницький вектор вітчизняної етнології. Водночас як виразний складник етнокультури, весільна обрядовість відіграє символічну роль і в моделюванні національного культурного профілю сучасного українства.

В українській етнологічній науці значний обсяг напрацювань дослідників присвячено традиційному, головню сільському, весіллю з чітко регламентованими структурними складовими, фіксованою етапністю церемоніалів та обрядодій. Окремої наукової уваги етнологів потребує культура повсякдення міста, яке постає сьогодні основним поселенським осередком, де формуються й синтезуються духовно-ціннісні пріоритети й національні ідентитети та орієнтації. Зокрема, в урбанізованому середовищі повсякчас відбуваються як трансформації культурних комплексів у цілому, так і зміни у шлюбно-святковій сфері (внаслідок міжетнічної взаємодії). Зазначимо, що особливо динамічні й системні перетворення усталених весільних традицій почали реалізовуватися із середини ХХ ст. в рамках цілеспрямованої державної «обрядотворчої» політики, яка здійснювалася з метою культурної уніфікації і аж ніяк не сприяла збереженню етнокультурних ознак та обрядової культури українського населення. Цей факт маніфестував загальну практику тотального витіснення елементів традиційної обрядовості, насамперед із міського середовища.

Новий етап розвитку національної культури, у тому числі її урбанізованих виявів, розпочинається вже з перших років незалежності України, які ознаменовані поверненням та частковою реактуалізацією, з-посеред іншого, і призабутих явищ та компонентів традиційної весільної культури. До того ж на сучасному етапі культура зазнає потужних впливів глобалізації та міжкультурної інтеграції, послуговується комунікативними можливостями інформатизації, які детермінують контент і особливості,

визначають тенденції розвитку міського весільного церемоніалу. Отже, висвітлення й узагальнення всіх трансформаційних явищ, аналіз процесу видозмін міського весілля другої половини ХХ — початку ХХІ ст. постають актуальними завданнями для сучасних етнологічних досліджень, що й зумовило вибір окресленої тематики.

Метою праці стало вивчення особливостей побутування й рівня збереженості традиційних компонентів весілля та появи нових тенденцій шлюбно-святкових церемоніалів в урбанізованому середовищі впродовж другої половини ХХ — на початку ХХІ ст.; виявлення впливу етнічної специфіки весільної обрядовості на творення національного профілю міської людності та на формування морально-етичних складових міської культури.

З урахуванням різноаспектності досліджуваної проблематики та відповідно до поставленої мети визначено такі наукові завдання:

- з'ясувати стан вивчення міського весілля в наукових студіях різних історичних періодів;
- проаналізувати джерельну базу дослідження;
- розкрити роль радянської держави у процесах стандартизації (створення сценаріїв, функціонування обрядових служб) та нівеляції етнічного колориту й специфіки весільного обряду протягом другої половини ХХ ст.;
- охарактеризувати сучасні дослідницькі підходи та концепції розвитку весільного обряду в місті;
- виявити формати реактуалізації традиційних елементів весілля в сучасних міських церемоніалах;
- простежити основні тенденції розвитку весільної індустрії в сучасному урбанізованому середовищі;
- дослідити вплив глобалізаційних процесів і тотальної інформатизації суспільства на структуру, атрибутику та організацію міського весільного обряду;
- на прикладі весільної обрядовості висвітлити роль традиційних сімейно-побутових обрядів у збереженні морально-етичних цінностей та конструюванні етнічної і національної ідентичності.

Хронологічні межі дослідження зумовлені динамічними й форматними видозмінами традиційного весілля, спричиненими новими соціально-побутовими умовами та суспільно-політичними обставинами другої половини ХХ ст. (нижня межа), а також специфікою розвитку шлюбних церемоніалів сьогодення, детермінованою глобалізаційними впливами та інтенсифікацією процесів уніфікації культури повсякдення міської людності початку ХХІ ст. (верхня межа).

Методологічну основу роботи становить сукупність взаємопов'язаних прийомів і засобів, спрямованих на вирішення поставлених у дослідженні завдань, а саме:

- міждисциплінарний підхід, який уможливило органічне поєднання теоретичних напрацювань різних галузей гуманітаристики (соціологія, соціальна антропологія, культурологія, історія) і залучення їх до вивчення особливостей побутування весільних звичаїв та обрядів у міському середовищі;

- соціокультурний підхід, основний для з'ясування впливу соціального й культурного середовищ на поведінку людей; завдяки його використанню маємо можливість простежити ступінь та характер впливу інформаційних технологій на сучасні весільні практики;

- методи аналізу та синтезу, що їх застосовано під час опрацювання наявних сьогодні теоретичних узагальнень і висновків щодо особливостей функціонування сучасного весільного обряду людності міста та щодо причин його культурних трансформацій;

- порівняльно-історичний метод використовувався для обсервації міри збереження традиційної складової обряду та виявлення механізмів впливу суспільно-політичних процесів на культурні трансформації міського весілля;

- компонентний аналіз, який уможливив виокремлення основних компонентів міського весілля та виявлення всієї системи внутрішніх взаємозв'язків як між окремими складовими обряду, так і між традиційними та модерними його опціями;

- структурно-функціональний метод, який застосовано для визначення функціональної складової весільного обряду в системі соціокультурних практик та комунікацій міського населення;

- семіотичний метод, використання якого дало можливість встановити головні етнокультурні коди міського населення, що програмують його існування в сучасному цивілізаційному та інформаційному середовищі;

- методи польової етнографії були задіяні для збору емпіричних даних та з метою глибокої наукової обсервації предмета дослідження: зокрема, це безпосереднє спостереження за весільним дійством жителів міст (РАЦС, церква, парки, визначні місця і т. д.), неформальне глибинне інтерв'ю та анкетування представників весільних агентств і просто містян (при цьому раціональним прийомом стала фото- та відеофіксація весільних обрядодій).

Наукова новизна полягає в тому, що *уперше*:

- в українській етнологічній науці здійснено цілісне дослідження міської весільної обрядовості другої половини ХХ — початку ХХІ ст.;

- розкрито та проаналізовано трансформації в міському середовищі традиційного весільного обряду як невід'ємної складової духовної культури українців;

- реконструйовано особливості міської шлюбної обрядовості другої половини ХХ ст.;

- встановлено вплив тотальної інформатизації та уніфікації міського середовища на структуру й модернізацію змісту сучасного міського весілля;

- визначено основні традиційні та нові компоненти урбанізованого весілля на межі століть (у 10-х роках XXI ст.);

- охарактеризовано концепції та основні сценарії організації і проведення сучасних весільних церемоніалів у місті;

- виявлено сучасні тенденції розвитку весільної обрядовості в урбанізованому середовищі;

уточнено:

- роль соціально-побутових чинників та суспільно-політичних процесів у розвитку шлюбно-святкової культури урбанізованого населення;

- вплив культурно-інтеграційних процесів на обрядову весільну культуру міської людності;

а також набули подальшого розвитку студії міської культури і святково-весільної сфери.

Результати дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення культури міста та сучасної весільної обрядовості; підготовки наукових статей і доповідей. Матеріали монографічної праці можуть слугувати при складанні лекційних курсів з української етнології; при розробці методичних рекомендацій щодо проведення весілля в міському середовищі; при створенні сценаріїв шлюбних церемоній урбанізованого населення; при інформаційному наповненні новим контентом та естетичному збагаченні науково-популярних сайтів і сервісних електронних ресурсів весільної тематики; при організації виставок, семінарів та інтенсивів у сфері весільної індустрії.

ІСТОРИОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМАТИКИ

Аналіз наукової літератури з весільної обрядовості міського населення неможливий без загальнотеоретичних праць, присвячених містянам та їхнім світоглядним і ціннісним орієнтаціям. Становлення етнографії міста як окремого наукового напрямку в Україні почало формуватися ще у XVIII—XIX ст.¹ На потребі дослідження народної культури міста наприкінці XVIII ст. наголошував Ф. Туманський, автор першої в Україні статистико-економічної та етнографічної анкети «Програма» (1779). Розуміючи очевидний факт, що комплексне вивчення народу потребує аналізу особливостей культури міського та сільського повсякдення, дослідник розділив «Програму» на дві частини. У першій частині він зосередив увагу на таких питаннях: виявлення функцій міста, його адміністративного, культурно-освітнього, торгово-промислового значення; деталізований опис занять населення; розвиток промислів та ремесел². Крім того, Ф. Туманський звернув увагу на етнічний склад населення різних соціальних верств³.

«Програмою» скористався і громадський діяч А. Шафонський, укладаючи довідкову працю «Черниговского наместничества топографическое описание...» (1851)⁴. Дослідник у 1784—1785 рр. здійснив опис низки міст Лівобережної України, уперше спробував з'ясувати етнічний склад різних соціальних груп. Схожою за характером викладу до описаної праці була книга І. Переверзева «Топографическое описание Харьковского наместничества...»

¹ Борисенко М. Методи етнекології при вивченні етнографії міста. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2011. Вип. 36. С. 5—9.

² Горленко В. З історії формування наукової методики народознавства (анкета Ф. О. Туманського). *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 4. С. 76—83.

³ Горленко В. Становлення української етнографії кінця XVIII — першої половини XIX ст. Київ: Наукова думка, 1988. С. 52.

⁴ Шафонский А. Ф. Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России, из частей которых данное наместничество составлено, сочиненное Действительным Статским Советником и Кавалером Афанасием Шафонским. С четырьмя географическими картами. В Чернигове, 1786 г. Изд. М. Судиенко. Киев: Университетская типография, 1851. 163 с.

(1788)¹. Обидва дослідники виконували політичні завдання імперської адміністрації, яка вимагала точних відомостей про економіку та соціальні реалії різних частин імперії. Проте їхні спостереження стали цінним джерелом для історико-етнографічного вивчення регіону. Так, у «Топографическом описании Харьковского наместничества...» автор зазначає: «Многочисленные на Украине ярмонки изторгают из городов существительную их душу; город без торговли есть неодоушевленный истукан. Граждане вынуждены питаться хлебопашеством и скотоводством»². Це може свідчити про аграрне освоєння регіону вихідцями із Правобережної України.

Дослідження останньої третини XVIII ст. були викликані зацікавленням імперської адміністрації в освоєнні нових земель, мали статистичний і топографічний характер (природні умови, господарство, торгівля та особливості управління містами). Тому комплексне етнографічне вивчення не було здійснене в повному обсязі, а зафіксовано лише окремі елементи міського повсякдення. Водночас було зібрано інформацію про історичне минуле міст Лівобережжя, їхніх видатних мешканців, народні легенди та перекази, пов'язані з містами.

Упродовж перших десятиліть XIX ст. об'єктом дослідження було село, завдяки чому було зібрано та опубліковано матеріали усної народної творчості. У середині XIX ст. відбулося становлення етнографії як самостійної дисципліни, а також виокремлення деяких її напрямів, створення нових наукових осередків. У 1851 р. при Київському університеті сформовано Комісію для опису губерній Київського навчального округу. Однією з важливих заслуг Комісії була розробка анкет та програм, які, незважаючи на статичний характер, фіксували культурно-побутові особливості різних прошарків міського населення, головним чином Києва. Так, учений секретар Комісії Д. Журавський упродовж 1845—1852 рр. працював над створенням тритомного «Статистического опису Київської губернії»³. Етнографічний матеріал, що стосується м. Київ, розміщено в першому томі, де подано опис міста, наведено характеристику забудови, промислових підприємств, торгівлі, шляхів сполучення. Д. Журавський як дослідник-новатор в етнології порушував питання про ви-

¹ Топографическое описание Харьковского наместничества с историческим предуведомлением о бывших в сей стране с древних времен переменах, взятым к объяснению деяний и хронологии из Татарской истории Баядурхана-Абулгидэн, Российской истории Князя Щербатова, Начертания европейской истории Готтфрида Ахенвалли, и Политической истории Самуила Пуффендорфа. Москва: Типографская компания, 1788. 171 с.

² Там же. С. 141.

³ Журавский Д. П. План статистического описания губерний Киевского учебного округа. *Труды Комиссии для описания губерний Киевского учебного округа*. Киев, 1852. Т. 1. С. 10—58.

вчення побуту робітників. В окремому, третьому, розділі згаданої праці вчений писав про становище найманих робітників. Також етнограф указував на необхідність вивчення населення за верствами, які відрізняються за способом життя, звичками, світоглядом та освітою¹. Зокрема, він наголошував на докладному вивченні взаємовпливу повсякдення робітників та вихідців із села.

До середини 50-х років XIX ст. в Комісію з різних районів України надходили етнографічні описи міст та околиць: «Описание о Переяславе, сочиненное законоучителем Переяславского уездного училища Бутковским»; «Город Острог и слобода Старогородка»² та ін. Комісія вивчала питання, які торкалися дослідження міської культури та побуту і висвітлення яких слугувало подальшій розробці цієї проблематики.

Масовий експедиційний матеріал, зібраний П. Чубинським, передає всі деталі колоритного повсякдення українців. Етнограф-збирач не обмежився фіксацією явищ побуту та культури населення сільської місцевості. Його фактологічний збір охоплює також значні дані про життя містян України другої половини XIX ст. Зауважимо, що П. Чубинський спостерігав не тільки за особливостями українців, він здійснив етнографічний опис і національних меншин, які проживали в містах, зокрема євреїв та поляків, менше досліджував росіян, німців і чехів. Зібрані польові матеріали дослідник обробив та систематизував у праці «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край...» (1872—1878)³.

Важливим поступом у розвитку вивчення міста, передусім його повсякдення, став Київський одноденний перепис, проведений 14 березня 1874 р. Переписом займалися члени Південно-Західного відділу Імператорського російського географічного товариства (В. Антонович, Хв. Вовк, М. Драгоманов, П. Житецький, П. Чубинський).

Зауважимо, що матеріали перепису мають етнографічну цінність, про що свідчать огляди дослідників: П. Чубинського «Обзор данных о населении города Киева по однодневной переписи, произведенной 2 марта (за ст. ст. — К. Б.) 1874 года»; С. В. Завойка «О домах и квартирах г. Киева по однодневной переписи,

¹ Чекотковський Є. В. Дмитро Петрович Журавський — перший український теоретик статистичної науки (до 160-річчя з дня смерті). *Історія статистики*. 2016. № 3. С. 73.

² Горленко В. Становление украинской этнографии... С. 129.

³ Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования собранные д.-чл. П. П. Чубинским; издан. под наблюдением чл.-сотр. П. А. Гильтебрандта: в 7 т. (Репринт. НАН України. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2011. Т. 7; відп. за вип. Г. Скрипник. 608 с.)

произведенной 2 марта 1874 года»¹; Хв. Вовка «О жилище бедного населения Киева» (1875)².

Перебіг перепису та узагальнені результати демонструють особливості повсякденного життя киян. Один із редакторів пригадував, що у двоповерховому будинку на Подолі було виявлено понад 400 осіб — чоловіків і жінок, які спали на дерев'яних ящиках, устелених соломкою. За соціальним складом більшість із них належала до робітничих професій³. Слід зазначити, що діячі Південно-Західного відділу під час перепису передбачали охопити всі прошарки населення, а також розробили спеціальну форму анкет для опису будинків і квартир.

Окрім населення власне м. Київ, члени Південно-Західного відділу РГТ додали до перепису мешканців ряду передмість (Шулявка, Солом'янка з Протасовим яром, Саперне поле, Байкова гора, село Деміївка та ін.), у яких зосереджувалась основна маса населення, що займалося роботами в місті та ремеслами.

Опрацювання отриманих результатів здійснили П. Чубинський, І. Новицький та В. Беренштам. Підсумки своєї роботи дослідники звели в статистичну таблицю, яка містила відомості про соціальну картину та явища повсякденності киян наприкінці ХІХ ст., зокрема, про розподіл київського населення за місцем народження, віком, статтю, сімейним станом, мовою, національністю, релігією, ступенем грамотності, місцем отримання освіти, соціальним статусом⁴. Незважаючи на загальний статистичний характер і критику, що з'явилася у виданнях «Киевлянин» та «Санкт-Петербургские ведомости», Київський одноденний перепис став важливим шаблоном для розвитку міських досліджень.

Уже в кінці ХІХ — на початку ХХ ст. у міській проблематиці виокремлюється напрям вивчення побуту робітників як одного з прошарків населення промислових міст. Усебічно досліджував робітництво й узагальнив у своїх працях зібраний матеріал основоположник української етнографічної думки Хв. Вовк. У праці «К вопросу о найме рабочих» (1875)⁵ він докладно описав умови приймання на роботу та режим праці, взаємини в робочому колективі в міському середовищі. Дослідник окрему увагу звернув на санітарні умови робочих місць і стан здоров'я працівників. Наукові праці етнологів зі змістовно-інформативним викладом

¹ Записки Юго-Западного отдела Императорского Русского Географического Общества. 1874. Киев: Типография М. П. Фрица, 1875. Т. 2. С. 187—271.

² Скрипник Г. Хведір Вовк і українська народознавча наука. *Народознавча спадщина Хведора Вовка*: у 2 кн. Кн. 1; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2013. С. X.

³ Милько В. Київський одноденний перепис населення 2 березня 1874 р.: організація, проведення, результати. *Український історичний збірник*. 2012. Вип. 15. С. 85—93.

⁴ Там само. С. 90.

⁵ Народознавча спадщина Хведора Вовка: у 2 кн. Кн. 2; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2013. С. 172.

дають максимальне розуміння культури повсякдення робітників та є основними першоджерелами вивчення міської проблематики кінця XIX — початку XX ст.

Координатором етнографічних досліджень зазначеного періоду в Західній Україні був І. Франко. Робітнича тематика проходить наскрізно не тільки в його художніх творах, а й в етнографічних розробках. Він уперше почав досліджувати на терені Галичини побут робітників у тісному зв'язку з їхнім економічним та політичним становищем. Зібраний ним матеріал узагальнено в низці статей («Робітники і трудівники»¹, «Чого ми хочемо?»², обидві — 1879). Його науковий здобуток містить понад 40 етнографічних розвідок, більшість із яких присвячена побуту дрогибицьких робітників. Важливе наукове значення має стаття «Промислові робітники в Східній Галичині і їх плата р. 1870» (1881)³, у якій подано офіційні статистичні дані про переважання у промисловому виробництві праці жінок і дітей, їхню низьку заробітну платню, детально описано побут і звичаї на підприємствах.

На Сході України дослідницьку діяльність у царині робітничого побуту містян активно провадив М. Сумцов. Різноманітні за темами й формою викладу численні статті вченого, присвячені Харкову, дають змогу сформуванню уявлення про життя, побут та потреби міста у XIX — на початку XX ст. («Два слова о составлении систематического исторического исследования о городе Харькове», «Культурные переживания», 1890)⁴. Не оминув увагою вчений і соціальної структури міського населення («Современная городская колонизация», 1902)⁵. Дослідник порушив питання про ретельне вивчення життя та побуту нового прошарку — робітників, які посідають важливе місце в соціальній структурі міста. З метою всебічного аналітичного розгляду він запропонував розділити цей прошарок населення на групи: фабричні робітники, заводські, майстрові, ремісники, прислуга.

Дослідник охарактеризував м. Харків як центр великої ярмаркової торгівлі, наголосив на необхідності фіксації змін, що відбуваються в громадському побуті та житті містян. Під його керівництвом було розпочато вивчення міської народної культури за спеціально розробленою програмою («Программа для уличных наблюдений, преимущественно при экскурсиях на окраины города и в селе»)⁶. М. Сумцов оприлюднив значний фактологіч-

¹ Франко І. Робітники і трудівники. *Praca*. 1879. № 3. С. 22—24.

² Франко І. Чого ми хочемо? *Praca*. 1879. № 12. С. 12—15.

³ Франко І. Промислові робітники в Східній Галичині і їх плата р. 1870. Львів, 1881. 228 с.

⁴ Савченко Г. Академік Микола Сумцов — історик Харкова. *Краєзнавство*. 1995. № 1/4. С. 39—41.

⁵ Там само. С. 40.

⁶ Аксьонова Н. Етнографічна спадщина Раїси Данковської. *Дев'ять Сумцовських читань*. Матеріали наук. конф. «Музей і сучасність». Харків, 2004. URL : <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-onference/2003/article.html>

ний і статистичний матеріал, який на сьогодні є базовим для фундаментальних досліджень міської культури Харкова.

Напрями етнографічних досліджень М. Сумцова продовжила розвивати його учениця Р. Данківська. Вона активно вивчала громадський побут містян, зокрема вела записи про ярмаркову торгівлю. Сучасна дослідниця Н. Аксьонова констатує, що Р. Данківська була однією з основоположників теоретичних засад етнографічної роботи в містах, здійснювала систематичні наукові обсервації Харкова¹.

Дослідник Півдня України В. О. Бабенко, вивчаючи народний побут Катеринославської губернії, залишив для нас цікаві факти про шахтарські та фабрично-заводські поселення. Так, він писав: «Народ, що проживає у таких містечках, цілком утратив свій національний побут, вивчення якого у теперішньому вигляді в етнографічному плані становить малий інтерес» (переклад наш. — *Ред.*)². На нашу думку, ці висновки дещо поверхові, водночас вони засвідчують початкову стадію реалізації політичної лінії, спрямованої на розмиття ідентичності, що була підсилена в роки радянської влади в цьому регіоні.

Важливі для подальшого розвитку міської проблематики етнографічні дослідження було здійснено у 20-х роках ХХ ст. Кабінет антропології та етнології ім. Хв. Вовка став осередком діяльності вчених, які почали розробляти методологічну базу для вивчення міської культури. Такі етнологи, як А. Онишук, Н. Заглада, В. Білий, М. Гайдай, порушували питання про необхідність вивчення різних прошарків міського населення³.

Етнографічна комісія, створена на громадських засадах 1921 р., у програмних документах своїми завданнями проголошувала: «Проводити планомірну й систематичну науково-дослідну працю як силами членів Комісії, так і залучаючи до цієї праці дослідників на місцях, допомагати розвитку нових осередків для дослідження українського селянського, а так само й міського народного побуту й усної творчості; збирати й видавати етнографічно-фольклорний матеріал»⁴. Завдання Комісії передбачали дослідження міського побуту та культури як окремого етнографічного напрямку. Зокрема, у 1931 р. Л. Критицина та В. Смирнов розробили «Програму для вивчення побуту робітників». Дослідники вказували на сільське походження робітників та поширення елементів селянського повсякдення в хатньому побуті та одязі, крім цього,

¹ Аксьонова Н. Етнографічна спадщина Раїси Данковської. URL: <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2003/article.html>

² Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края. Екатеринослав: Типография губернского земства, 1905. С. 82.

³ Борисенко В. Нарис з історії української етнографії 1920—1930-х років. Київ: Унісерв, 2002. С. 20.

⁴ Музичко С. Біля витоків української радянської етнографії. *Народна творчість та етнографія*. 1986. № 4. С. 21.

пропонували звернути увагу на ступінь зв'язків робітників із селом, стосунки в робітничому колективі вихідців із села та міста ¹.

Загалом у цей період наукова робота етнологів зосереджувалася на дослідженні насамперед побуту та культури робітничого класу, представників міського середовища. Зокрема, у 20-х роках ХХ ст. М. Гайдай розпочав вивчення побуту робітників м. Маріуполь, здійснивши за дорученням Кабінету експедицію на Донбас для дослідження пісенного фольклору промислових міст ². Також у цей час В. Білецька, вивчаючи народну творчість робітників, зафіксувала матеріал про побут та духовну культуру шахтарів Донбасу ³. Ці записи пісенної творчості робітників сьогодні важливі не лише як фольклорна спадщина. Оскільки в робітничих піснях порушувалися гострі соціальні проблеми, то з їхніх текстів дізнаємося про важкі умови побуту та праці, постійні матеріально-фінансові труднощі — явища, що дають змогу сформуванню уявлення про повсякдення робітничого прошарку. Зафіксовані дослідницею пісні також свідчать про етнічний склад населення та перевагу українців за кількістю серед робітничого прошарку в регіоні.

У 1925 р. Н. Заглада окреслила основні напрями дослідження етнографії міста: побут, матеріальна культура, фольклор, маргінальні верстви суспільства, девіантна поведінка, а також запропонувала обсервувати прошарок міської буржуазії ⁴. Дослідниця підготувала програму, метою якої було вивчення всіх прошарків населення міста, зокрема, робітників, ремісників, торговців, перекупок, наймитів, няньок, візників, ганчірників, вуличних співців, жебраків, ворожок тощо. Її програма-запитальник «В справі дослідження міської людности» стала однією з перших в українській етнології, яка порушує міську проблематику. Саме в цей час було започатковано вивчення субкультур ⁵.

Цінним джерелом аналізу міської матеріальної культури 20—30-х років ХХ ст. слугують замальовки одягу київських робітників Ю. Павловича ⁶. Неабиякий інтерес у дослідників викликають

¹ Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (далі — АНФРФ ІМФЕ НАНУ). Ф. 1—3. Етнографічна комісія. Од. зб. 78 (Критичина Л., Смирнов В. Програма для вивчення побуту робітників (машинопис)). Б. м., [1931]. 9 арк.

² Юзефчик О. Фольклористична діяльність Михайла Гайдаю у 20—30-х роках ХХ ст. *Проблеми етномузикології*. 2009. Вип. 4. С. 303—316.

³ Там само. С. 307.

⁴ Заглада Н. Б. В справі дослідження міської людности. *Записки етнографічного товариства*. Київ : Друк. К. Ф. Книгоспілки, 1925. Кн. 1. С. 51—53.

⁵ Борисенко М. В. Етнологія міста як перспективний напрямок українознавства. *Українознавство*. 2011. № 3. С. 103.

⁶ Україна в типажах народних, краєвидах і архітектурі: художньо-етнографічна спадщина Юрія Павловича; відп. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2010. 400 с.

художньо-етнографічні роботи, присвячені дитячому одягу киян 30-х років ХХ ст.¹ Співробітниками ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України було впорядковано та видано альбом «Україна в типажах народних, краєвидах і архітектурі: художньо-етнографічна спадщина Юрія Павловича» (2010), у якому вміщено значущий для вивчення культурної спадщини ілюстративний матеріал митця². Представлені замальовки етнографа в розділі «Київ та його околиці в типажах народних» відтворюють яскраві й точні образи міщан різних соціально-вікових категорій у будні та святкові дні.

Одним із суттєвих досягнень діяльності Кабінету антропології та етнології стала розробка програм-запитальників. Наприклад, така робота провадилася стосовно досліджень міської архітектури (програма-запитальник «Народна горожанська архітектура»³, створена А. Онищуком).

Упродовж 20—30-х років ХХ ст. силами співробітників Етнографічної комісії та Кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка було започатковано етнографічне вивчення міста, окреслено предмет досліджень та зібрано й систематизовано значну кількість матеріалів. Розвиток урбаністичних студій, як і етнологічної науки загалом, був перерваний політичними умовами та жорстокими репресіями 1930-х років, яких зазнали всі провідні українські народознавці.

Активізація етнологічних досліджень міської проблематики відбулася наприкінці 1950-х років і була зумовлена орієнтацією тогочасної науки на вивчення соціальних процесів та побуту робітничого населення, яке, за комуністичною ідеологією, стояло в «авангарді суспільства», та бажанням радянського партійного керівництва використовувати напрацювання науковців-гуманітаріїв для створення популістсько-пропагандистської картини покращення умов життя населення, головним чином містян⁴.

Основні стандарти та орієнтири для нової генерації етнологів були сформульовані К. Гуслистим на науковій нараді з питань розвитку гуманітарних наук в УРСР: «У галузі вивчення житла робітників України треба показати зростання і розквіт робітничих міст і селищ. Дослідження одягу радянських робітників має на меті показати зміни в одязі, викликані поліпшенням його якості і асортименту. На фоні піднесення життєвого рівня радянських робітників слід показати значне поліпшення їжі, розширення асортименту страв і підвищення калорійності»⁵.

¹ Борисенко В. Нарис з історії української етнографії... С. 31.

² Україна в типажах народних, краєвидах і архітектурі... 400 с.

³ Онищук А. Розвідки над народнім побутом (методичні зважання). *Побут*. Київ, 1928. Чис. 2/3. С. 10.

⁴ Борисенко М. В. Етнологія міста як перспективний напрямок... С. 103.

⁵ Гуслистий К. Стан і завдання розвитку етнографічної науки в Українській РСР. *Народна творчість та етнографія*. 1958. № 4. С. 12.

З початку 1960-х років з'являються перші наукові праці, присвячені побуту робітників як прошарку міського населення. Вивчаючи побутову культуру робітничої верстви, українські етнологи використовували традиційні методики¹. Тематика наукових робіт передбачала розгляд матеріальної (житло, одяг, їжа) та духовної (родина та родинні стосунки, сімейна та календарна обрядовість) культури. Оскільки переважно робітники міста були вихідцями із села, то відповідно дослідники для вивчення їхнього побуту й культури застосовували рубрикатори сільської тематики. Однією з таких праць, що висвітлює робітничу культуру через призму сільської проблематики, є монографія В. Зінича «Соціалістичні перетворення, паростки нового комуністичного в культурі та побуті робітників Радянської України». У праці описано основні зміни в побуті робітників, здебільшого мешканців Києва². Особливий інтерес викликають розділи, присвячені родині та родинному побуту, автор, використовуючи широку джерельну базу, зумів простежити еволюцію сімейної обрядовості міського населення в середині ХХ ст. Вартісними для нас постають детальні описи міських весіль («комсомольських», «червоних вечірок», «срібного» і «золотого»), у яких дослідник підкреслює введення елементів традиційного обряду.

Подібною за структурою до попередньої роботи була монографія В. Миронова «Культура і побут гірників Радянської України»³. У праці дослідник зосередив увагу на вивченні побуту шахтарів у міському середовищі. Автор помітив значні трансформації весільного обряду, проте водночас наголосив на стійкому побутуванні традиційних атрибутів (короваю, гільця, рушників) та збереженні таких компонентів ритуалу, як сватання та посад молодих.

Побутову культуру міського населення Закарпаття вивчав М. Мазюта «Быт рабочего класса Советского Закарпатья (историко-этнографическое исследование)»⁴. Джерельну базу роботи становили польові матеріали, зібрані автором серед робітників Солотвинських соляних шахт, Великобичківського лісохімкомбінату та Рахівської картонної фабрики. Враховуючи факт приєднання Закарпаття до УРСР у 1946 р., автор зауважує, що радянські обряди та нововведення не прижилися в побуті міського на-

¹ Макарчук С. Етнографічні дослідження побуту робітників України в 50—60-х роках ХХ ст. *Вісник Львівського університету. Серія історична*; за ред. В. Галайчука. Львів, 2012. Вип. 47. С. 20.

² Зінич В. Соціалістичні перетворення, паростки нового комуністичного в культурі та побуті робітників Радянської України. Київ: АН УРСР, 1963. 176 с.

³ Миронов В. Культура і побут гірників Радянської України. Київ: Наукова думка, 1965. 187 с.

⁴ Мазюта М. Быт рабочего класса Советского Закарпатья (историко-этнографическое исследование). Киев, 1969. 263 с.

селення регіону. Водночас М. Мазюта відзначає функціонування серед робітників різних скорочених варіантів народного весілля зі збереженням церковного вінчання, традиційних весільних компонентів («сватання», «заручини», «заводини», пов'язування молодої), весільних чинів та символів (коровай, рушники, гільце). Комуністичні форми весілля («вечірка», «комсомольське») не були поширеними серед міського робітничого люду в 1960-х роках.

Численні фактологічні матеріали, які відображають громадський та сімейний побут міського робітничого прошарку Західної України, представлено у працях В. Пастушина¹, Ю. Гошка², Д. Фіголя³, С. Макарчука⁴. Дослідники доводять, що робітники Львова у повсякденному житті зберігають значну кількість елементів народної культури.

Наукова діяльність етносоціолога А. Орлова зосереджувалася на культурі молоді у міському середовищі, зокрема, він вивчав соціальну структуру сім'ї, дозвілля, радянську обрядовість, громадський та сімейний побут, висловив міркування щодо сімейних бюджетів⁵. Автор звертає увагу, що рівень доходів визначає різні побутово-культурні практики міського населення, водночас зауважує, нібито це не впливає на творення «нового радянського побуту і культури». Обґрунтовуючи взаємозв'язок між сімейним бюджетом та побутом, дослідник переконує, що, попри намагання комуністичної влади стандартизувати усі сфери суспільного життя та створити «типовий образ радянської людини», у міському середовищі зберігаються «класові» відмінності, які суттєво впливають на побутову та обрядову культуру населення.

Дослідженню сім'ї та шлюбно-сімейних відносин Донбасу присвячено працю А. Пономарьова «Сучасна сім'я і сімейний побут робітників Донбасу»⁶, де розкрито особливості дошлюбного спілкування молоді та специфіку весільного обряду в робітничому середовищі міста. Використовуючи широке коло статистичних даних, вчений міркує про побутування серед робітників Донбасу традиційного весілля у скороченому варіанті, у своїй

¹ Пастушин В. Ю. Быт рабочих Бориславского нефтяного района (1815—1953 годы) : автореф. дис. ... канд. истор. наук : спец. «Этнография Украины». Киев, 1954. 13 с.

² Гошко Ю. Г. Громадський побут робітників Західної України (1920—1939 рр.). Київ : Наукова думка, 1967. 263 с.

³ Фіголь Д. І. До історії побуту робітників Львова в кінці XIX — на початку XX ст. *Матеріали з етнографії та мистецтвознавства*. Київ, 1959. Вип. 4. С. 13—23.

⁴ Макарчук С. А. Нові риси в побуті робітників Прикарпаття. *Матеріали з етнографії та мистецтвознавства*. Київ, 1962. Вип. 7/8. С. 3—20.

⁵ Орлов А. В. Сучасний побут робітничої молоді (соціолого-етнографічне дослідження). Київ : Наукова думка, 1970. 278 с.

⁶ Пономарьов А. П. Сучасна сім'я і сімейний побут робітників Донбасу 1950—1975 рр. Київ : Наукова думка, 1978. 143 с.

монографії він, зокрема, подає детальний опис «комсомольського весілля».

У 1970—1980-х роках проблемами побутової культури та функціонування радянських свят в тогочасному міському середовищі цікавилися Г. Науменко¹, А. Шевченко², В. Конвай³.

Слід зазначити, що вивченням «нової» обрядовості та процесами адаптації народних традицій у радянську святкову культуру займалися В. Зінич, В. Келембетова, О. Кравець, В. Куєвда, Ф. Петрякова, О. Правдюк, В. Скуратівський, С. Стеценко, І. Фішак. Дослідники писали про широке використання радянських обрядів і потребу збереження основних складових традиційного весілля: сватання, виготовлення гільця і короваю.

На сьогодні бібліотечні фонди містять великий масив літератури радянської епохи про святково-обрядову культуру. Це свідчить про неабиякий інтерес радянської влади до сімейно-побутової сфери життя населення і підтримку фахових досліджень обрядовості. Саме таким чином провадилася наукова робота над загальними працями з української весільної обрядовості, у яких траплялися описи міського весілля чи окремих його елементів.

Найпомітнішою серед видань 1960-х років є колективна монографія «Свята та обряди Радянської України»⁴. Це перша історико-етнографічна праця, присвячена побутуванню радянської обрядовості серед населення України. Автори описали обряди і звичаї, що були запроваджені новою політичною системою, також не оминули увагою і весільну обрядовість українців.

Частіше матеріали щодо весільної тематики публікувалися в науковій періодиці. Починаючи із 1960-х років серед міського населення були розповсюджені брошури, які вміщували практичні матеріали й рекомендації щодо проведення нових обрядів. Такі зшитки й інші незначні за обсягом книжкові серії видавали з метою популяризації та пробудження інтересу до радянської обрядовості серед населення, як-от лекція-брошура Г. Горобця «Народні свята сьогодні»⁵. Автор на прикладі роботи районних і обласних культурно-освітніх закладів простежив, як формуються й приживлюються нові обряди і звичаї, зокрема звернув увагу на «актуальні» обряди весілля. Для унаочнення автор використав фактологічний матеріал, зосібна представив деякі відмінності весільних обрядів у різних населених пунктах.

¹ Науменко Г. Ф. Молодежь социалистического города: быт, традиции, обычаи. Киев: Наукова думка, 1979. 156 с.

² Шевченко А. Обряды в житті Києва. *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 4. С. 106—107.

³ Конвай В. Сучасна міська обрядовість. *Народна творчість та етнографія*. 1981. № 1. С. 38—41.

⁴ Куєвєнова О., Кравець О., Гірник Т., Зінич В. Свята та обряди Радянської України. Київ: Наукова думка, 1971. 270 с.

⁵ Горобець Г. Народні свята сьогодні. Київ, 1964. 32 с.

Зауважимо, що опрацювання таких видань, із конкретними прикладами, сьогодні дає змогу насамперед зрозуміти, як саме здійснювалося впровадження нових обрядів і звичаїв, а також дослідити, які народні традиції зазнали найбільшого скорочення та видозмін у процесі розвитку стандартизованої святкової культури.

Різні аспекти укладення шлюбу в радянський період розглянуто в наукових працях В. Борисенко, Н. Громової, Н. Здоровеги, О. Кравець, В. Куєвди, О. Курочкіна, А. Пономарьова, І. Щербіни та інших.

У 1966 р. опублікована праця О. Кравець «Сімейний побут і звичаї українського народу»¹. Авторка описала розвиток весільної звичаєвості України в ХІХ—ХХ ст. Окремий розділ монографії присвячено культурним перетворенням сімейного побуту і радянській сімейно-побутовій обрядовості міського населення. О. Кравець акцентує на зникненні деяких елементів весільної обрядовості, до прикладу, заручин. На сторінках цієї праці бачимо інформацію про використання весільного печива, весільний поїзд і вбрання наречених. Дослідниця відзначає, що на весіллях традиційний український коровай почали подекуди замінювати тортом. Матеріали, подані авторкою, демонструють трансформації весільного вбрання: для нареченої його замінили білою сукнею з фатою, для нареченого — строгим чорним костюмом. О. Кравець зауважила, що її сучасники обирали нову форму весілля — вечірку, яка найбільше поширена в містах, особливо в середовищі інтелігенції. Специфікою вечірки була відсутність весільних обрядів і звичаїв, лише урочиста реєстрація². Ще одне весільне нововведення, описане в книжці, — висаджування молодими деревця. У містах для цього облаштовували спеціальні алеї та парки. Також дослідниця вказує на популярність інших сімейних і шлюбних обрядів. Це святкування «срібного» та «золотого» весілля. Відзначення двадцятип'ятиріччя («срібне») і п'ятдесятиріччя («золоте») подружнього життя мало громадське значення. Інформативним для нашого дослідження є другий розділ цієї праці, саме там міститься матеріал про шлюбно-весільні звичаї і обряди 1950—1960-х років. Незважаючи на стислість викладу матеріалу, монографія цінна для вивчення весільної обрядовості другої половини ХХ ст. Дослідниця також підготувала й опублікувала чимало статей з весільної тематики.

Питання становлення радянської весільної обрядовості досліджувала Н. Здоровега. Одна з найпомітніших у її науковому доробку — монографія «Нариси народної весільної обрядовості

¹ Кравець О. Сімейний побут і звичаї українського народу: історико-етнографічний нарис. Київ: Наукова думка, 1966. 198 с.

² Там само. С. 173.

на Україні»¹, в якій проаналізовано історичні праці та наукову літературу, присвячені вивченню традиційної весільної обрядовості українців. Також у своїй книжці Н. Здоровега описала історичні форми шлюбів в Україні, весільну обрядовість ХІХ—ХХ ст. Дібраний матеріал у монографії презентує процес розвитку вивчення весільної обрядовості в Україні, висвітлює особливості традиційного весілля й побутування його окремих елементів. В останньому розділі подано матеріал про звичаєве функціонування та специфіку провадження нових явищ шлюбно-весільної обрядовості в радянський час, а також порушено питання міського весілля. Авторка зауважує, що «процес становлення нових традицій в обрядовості відбувався у загальносоюзному масштабі»². Дослідниця охарактеризувала форми весілля, які побутували у 1960—1970-х роках, — це «комсомольське весілля і нова форма сучасного весілля, що охоплює урочисту громадську реєстрацію шлюбу з кращими традиційними рисами народної весільної обрядовості»³. Описавши весілля сільського населення, дослідниця провела паралелі з міськими традиціями. Наприклад, аналізуючи сільський весільний стрій, вона наголосила, що молода, як у місті, вбирається у світлу сукню, голову прикрашає весільним традиційним вінком і довгою фатою⁴.

Варті уваги й інші праці Н. Здоровеги. Загальноінформативною є її розвідка «Лине пісня весільна»⁵, у якій на прикладі весільної обрядовості західних областей описано ті етапи весілля, що мали музичний супровід, зокрема, при реєстрації шлюбу й весільній гостині в місті. У статті подано тексти пісень, що побутували в типовій структурі радянського весілля й відображали суспільно-політичні настрої того періоду.

Визначною історико-етнографічною працею середини ХХ ст. є двотомник «Весілля»⁶, у якому представлено матеріал про весільні звичаї та обряди українців у ХVІІ—ХVІІІ ст.

Однією з найпомітніших праць, що презентує особливості святкової культури радянського періоду, є колективна монографія «Свята та обряди Радянської України» (1971). У ній колектив дослідників подав інформацію про основні форми шлюбу й обрядодії при його укладанні.

¹ Здоровега Н. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. Київ: Наукова думка, 1974. 159 с.

² Там само. С. 142—143.

³ Там само. С. 144.

⁴ Там само. С. 153.

⁵ Здоровега Н. Лине пісня весільна. Нове традицією стало; упоряд. Н. Здоровега, В. Віхоть. Львів: Каменяр, 1978. 128 с.

⁶ Весілля : у 2 кн. ; упоряд. М. М. Шубравська (тексти, примітки), О. А. Правдюк (нотний матеріал). Київ: Наукова думка, 1970. Кн. 1. 454 с. ; Кн. 2. 480 с. ; нот.

Весільна обрядовість стала ключовою тематикою в науковому доробку В. Борисенко. У 1979 р. вийшла друком монографія дослідниці-етнолога «Нова весільна обрядовість у сучасному селі»¹. Основним джерелом для її написання став фактологічний матеріал, зібраний авторкою під час наукових відряджень у південно-східні області в 1973—1978 рр.

У 1988 р. опубліковано історико-етнографічне дослідження В. Борисенко «Весільні звичаї та обряди на Україні»². В останньому розділі монографії авторка приділила увагу питанням змін, що відбулися в традиційному весіллі, зокрема, описала ті традиційні елементи весільної обрядовості, що збереглися, трансформувалися й побутували в 1960—1980-х роках. Також дослідниця вказала на скорочення деяких обрядів і звичаїв та на вилучення їх із сучасного їй радянського весілля. Дослідницею була описана діяльність обрядових служб і спеціалізованих структур з упродовження нових обрядів у весіллі.

Низка публікацій В. Борисенко в наукових і науково-популярних виданнях дає можливість ознайомитися з особливостями нових обрядів і звичаїв міського весілля в 1960—1980-х роках: «Форми побутування весільного короваю»³, «Трудові традиції робітників Києва»⁴, «Роль сучасної весільної обрядовості у вихованні трудящих»⁵, «Народні звичаї і сучасність»⁶. Крім цих розвідок, у співавторстві опубліковано й інші статті, варті згадки при дослідженні шлюбно-обрядової тематики: «Весільна гостина в місті»⁷, «Співвідношення традиційного і нового в сучасному весіллі»⁸.

При дослідженні весільної обрядовості радянського періоду слід узяти до уваги колективну монографію «Свята та обряди трудящих Києва»⁹. Автори праці описали видозміни традицій-

¹ Борисенко В. Нова весільна обрядовість у сучасному селі: на матеріалах південно-східних районів України. Київ : Наукова думка, 1979. 134 с.

² Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні : історико-етнографічне дослідження ; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського ; відп. ред. М. М. Пазяк. Київ : Наукова думка, 1988. 192 с. ; іл.

³ Борисенко В. Форми побутування весільного короваю. *Народна творчість та етнографія*. 1981. № 5. С. 37—44.

⁴ Борисенко В. Трудові традиції робітників Києва. *Народна творчість та етнографія*. 1982. № 2. С. 37—41.

⁵ Борисенко В. Роль сучасної весільної обрядовості у вихованні трудящих : тези наук.-практ. конф. Ужгород, 1985.

⁶ Борисенко В. Народні звичаї і сучасність. *Людина і світ*. 1988. № 5. С. 14.

⁷ Борисенко В., Курочкін О. Весільна гостина в місті. *Людина і світ*. 1980. № 2. С. 25—29.

⁸ Бойко В., Борисенко В. Співвідношення традиційного і нового в сучасному весіллі. *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 6. С. 32—37.

⁹ Свята та обряди трудящих Києва ; за ред. Б. В. Попова. Київ : Наукова думка, 1982. 228 с.

ної культури українців, зокрема весілля, з кінця XIX ст. і до 80-х років XX ст.

З метою впровадження радянської обрядовості до створення весільних сценаріїв були залучені співробітники ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Для цього в науковій установі було виокремлено спеціальні підрозділи з розробки нової обрядовості й залучено до роботи В. Келембетову, В. Куєвду, В. Борисенко, О. Курочкіна та ін.¹ Крім методично-рекомендаційних видань, група етнологів працювала й над підготовкою і друком наукових праць, зокібна це «Свята та обряди трудящих Києва»² і «Традиции, обряды, современность»³. В останній вміщено статтю співавторства В. Борисенко та О. Курочкіна «Культура свадєбного застолья в современном городе»⁴, в якій порушуються питання міської весільної гостини як обряду. Згодом також спільна стаття дослідників «Весільна гостина в місті»⁵ була опублікована в літературно-мистецькому і громадсько-політичному місячнику Києва. У розвідці автори описали всі етапи й форми весільної гостини в місті, що відбуваються після урочистої реєстрації шлюбу.

Крім опублікованих наукових міркувань, дослідники готували узагальнені збірки про обряди і звичаї в побуті радянської сім'ї. Такі видання призначалися широкому загалу читачів для популяризації нововведень. Серед них — рекомендаційний збірник «Свято в нашому домі»⁶. У книзі представлено поетапну підготовку та особливості проведення весільних урочистостей, деталізовано композиційно-сценарну канву весільного дня.

Для поширення модернізованих весільних обрядів розміщували науково-популярні статті у щомісячнику «Людина і світ». Зокрема, міському весіллю 1970—1980-х років присвячено статті: Л. Дерев'янченко «Нові обряди, ритуали, традиції»⁷, А. Пономарьова «Сімейні торжества»⁸, С. Стеценко «Обряди нашої доби»⁹.

¹ Аль-Анні А., Кузіна Н. Державна політика по впровадженню радянської обрядовості в Українській РСР. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2012. Вип. 38. С. 42.

² Свята та обряди трудящих Києва. 228 с.

³ Традиции, обряды, современность; сост.: В. Н. Горовой, В. А. Зоц, П. И. Косуха. Киев: Политиздат Украины, 1983. 292 с.

⁴ Борисенко В. К., Курочкин А. В. Культура свадєбного застолья в современном городе. *Традиции. Обряды. Современность*: сб. статей. Киев, 1983. С. 168—184.

⁵ Борисенко В., Курочкин О. Весільна гостина в місті. С. 25—29.

⁶ Свято в нашому домі; упоряд. В. Ю. Келембетова. Київ: Реклама, 1981. 120 с. 8 арк. іл.

⁷ Дерев'янченко Л. Нові обряди, ритуали, традиції. *Людина і світ*, 1978. № 5. С. 18—20.

⁸ Пономарьов А. Сімейні торжества. *Людина і світ*, 1974. № 2. С. 13—15.

⁹ Стеценко С. Обряди нашої доби. *Людина і світ*, 1978. № 9. С. 3—7.

Зауважимо, що рекомендації і практичні поради етнологів, культурологів, соціологів щодо проведення окремих етапів та введення актуальних елементів весільної обрядовості радянського часу друкували і в науковій періодиці. Свої міркування та обґрунтування особливостей радянської весільної обрядовості вчені-народознавці викладали на сторінках друкованого органу Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР «Народна творчість та етнографія» (з грудня 2010 р. — «Народна творчість та етнологія»).

Згаданий науковий журнал містить значний масив матеріалу, що порушує проблематику міського весілля, формування та побутування нововведень у 1950—1980-х роках: стаття С. Стеценка «Формування та впровадження в побут нових свят, обрядів у нашій республіці»¹, у якій автор пише про якість проведення радянських обрядів, зокрема й весільних; розвідка В. Скуратівського «Важливі завдання сучасної обрядовості»², у якій проаналізовано роботу відповідних установ з упровадження нових обрядів; дослідження О. Правдюка «Музика в нових святах і обрядах»³, де мовиться про доцільність використання музичних записів пісень в урочистій реєстрації шлюбу та про рівень музичної частини загалом.

Описово-рекомендаційними є статті про оформлення приміщень, у яких відбувалися весільні урочистості, Ф. Петрякової «Художнє оформлення інтер'єрів будинків та кімнат урочистих подій»⁴ та В. Куєвди «Художнє оформлення залів та кімнат урочистих подій»⁵. Так, автори детально описали вимоги, яких потрібно дотримуватися в організації інтер'єру, висловили рекомендації щодо застосування комплексу обрядової символіки та атрибутики, а також навели власні міркування щодо їхньої доцільності.

Зауважимо, що, крім наукової діяльності, В. Куєвда займався також і методичними розробками, зокрема, разом із колегами готував сценарії для проведення весіль у місті. На сторінках журналу «Народна творчість та етнологія» подибуємо його фахові публікації з докладними описами весільного обряду в місті в 1970—1980-х роках. Інформативно наповненою є його стаття

¹ Стеценко С. Формування та впровадження в побут нових свят, обрядів у нашій республіці. *Народна творчість та етнографія*. 1975. № 6. С. 3—10.

² Скуратівський В. Важливі завдання сучасної обрядовості. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 6. С. 44—52.

³ Правдюк О. Музика в нових святах і обрядах. *Народна творчість та етнографія*. 1965. № 5. С. 21—28.

⁴ Петрякова Ф. Художнє оформлення інтер'єрів будинків та кімнат урочистих подій. *Народна творчість та етнографія*. 1971. № 2. С. 7—15.

⁵ Куєвда В. Художнє оформлення залів та кімнат урочистих подій. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 4. С. 43—48.

«Сучасна весільна гостина»¹, у якій іде мова про весільне свято після офіційної частини. В. Куєвда скрупульозно описав усі елементи й послідовність проведення нових обрядів, навів приклади святкових звернень і пісень, узагальнив питання перспективи розробок і формування весільної гостини в системі радянської обрядовості: «Основою сучасної весільної гостини повинно стати органічне поєднання випробуваних часом обрядових елементів традиційного весілля й нововведень»².

Науковими й культурними діячами, які були залучені до розробки радянської обрядовості, неодноразово створювалися фотоальбоми, присвячені різним аспектам і рекодифікованих, і новостворених свят та обрядів. Одним з таких видань є фотоальбом «Краса нових обрядів»³. В окремому тематичному підрозділі представлено світлини, на яких зафіксовано основні радянські нововведення на весіллях: запалення молодими смолоскипа, обмін обручками, підписання свідоцтва про шлюб, вітальне слово реєстратора та розстеляння рушника батьками. Також уміщено фото, які демонструють урочисте відзначення нового в сімейно-шлюбній обрядовості свята — «золотого» весілля. Зокрема, розміщені ілюстрації стали підтвердженням значного поширення нових радянських свят і обрядів серед українського міського населення.

Крім публікацій у наукових і науково-популярних журналах, оприлюднювалися й серійні видання, в яких увазі читачів були представлені описи вже реалізованих нововведень радянської культури на прикладі окремих обрядів у різних регіонах. Такі збірники статей і повідомлень варто додати до переліку літератури, необхідної для вивчення питання весільної обрядовості другої половини ХХ ст.

Слід наголосити, що наукова література весільної тематики радянського періоду мала пояснювальний та описовий характер. Водночас фахівці-етнологи намагалися зафіксувати основні перетворення весільної обрядовості та зауважували її скорочення в міському середовищі.

У переломний період державотворення, на початку 1990-х років, розвиток української етнологічної науки пішов шляхом ґрунтовних та комплексних досліджень традиційної обрядовості, у тому числі й весільної. У цей час розширилася географія етнологічних осередків в Україні, відбулося налагодження співпраці вчених України із закордонними дослідниками. Зокрема, зі здобуттям нашою державою незалежності, демократизацією громадсь-

¹ Куєвда В. Сучасна весільна гостина. *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 1. С. 31–37.

² Куєвда В. Сучасна весільна гостина. С. 37.

³ Келембетова В., Куєвда В. Краса нових обрядів : альбом. Київ : Політ-видав України, 1983. 178 с.

ко-політичного життя суспільства, відкриттям доступу до багатьох архівних джерел були створені сприятливі умови для вільного вивчення та об'єктивного пояснення культурних процесів попередніх десятиліть¹.

З перших років незалежності держави науковці відкрито почали говорити про справжню мету «культурних перетворень» у радянський період, які мали на меті призвести до втрати населенням відчуття історичного і національного коріння та наступності поколінь².

У 1990-х — на початку 2000-х років в етнологічній царині, як зауважують дослідники, спостерігається перехід від простої описовості до аналітичності й пояснень різних етнічних процесів³. На початку ХХІ ст. дослідження народознавців спрямовані на вивчення регіональних та локальних особливостей та аналіз видозмін весільної обрядовості. Науковці фіксують та опубліковують чимало описів традиційного весілля, в яких роблять спробу з'ясувати причини трансформації традиційних явищ у пострадянському суспільстві.

Так, етнолог В. Кушнір підготував низку ґрунтовних розвідок про регіональні особливості та модифікації традиційного весільного обряду Одещини. Зокрема, його одноосібні та у співавторстві праці розкривають специфіку весільних ритуалів українців в етноконтактних зонах у різні історичні періоди («Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20—80-ті роки ХХ ст.)»⁴, «Передвесільна та весільна обрядовість українців Південно-Східного Поділля»⁵).

Чималий доробок Н. Петрової присвячений регіональним дослідженням специфіки та розвитку весільної обрядовості українців. Зокрема, у дисертаційному дослідженні «Українська весільна обрядовість Одещини (20—80-ті роки ХХ ст.)»⁶, застосувавши

¹ Кіндрачук Н. М. Протистояння радянської та української національної ідентичності в період створення і впровадження нової радянської обрядовості (60—70-ті роки ХХ ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 44 (1). С. 273.

² Галамай О. Радянські традиції, чи релігійні обряди? URL: <http://archiv.rv.ua/index.php/arkhivy-u-zmi/publikatsii-v-presi/131-o-galamay-radynskii-traditsii,-chi-religii-obryadi.html>

³ Кожолянюк О. Українська весільна обрядовість в історико-етнографічних дослідженнях ХХ ст. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці: Прут, 2006. Т. 1 (21). С. 172.

⁴ Кушнір В. Г., Петрова Н. О. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20—80-ті роки ХХ ст.). Одеса: Гермес, 2008. 256 с.

⁵ Кушнір В. Г. Передвесільна та весільна обрядовість українців Південно-Східного Поділля. *Археологія та етнологія Східної Європи: матеріали та дослідження*. Одеса, 2000. С. 311—328.

⁶ Петрова Н. Українська весільна обрядовість Одещини (20—80-ті роки ХХ ст.). Автореф. дис. ... канд. істор. наук; спец.: 07.00.05; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2004. 20 с.

порівняльно-історичний аналіз, вчена описує зміни у структурі традиційного весілля, зауважує, що більшість весільних ритуалів у другій половині ХХ ст. втратила релігійно-магічний зміст, на сучасному весіллі символічна значимість перетворилася на розважально-ігрові дії. Хоча, підсумовує Н. Петрова, весільний ритуал як форма укладення шлюбу не втратив свого значення.

Регіональна та локальна весільна обрядовість є предметом наукового зацікавлення дослідників і сьогодні. Так, наукові праці О. Кожолянка присвячені шлюбній обрядовості населення Буковини. У низці її статей висвітлено традиційні елементи весільної обрядовості Буковини, описано передшлюбні дійства, функції весільних чинів, жіночі головні убори, весільні символи та атрибути. Вагомі також у розрізі представленої теми її аналітично-історіографічні публікації «Весільна обрядовість міського населення України»¹ та «До питання про трансформацію деяких давніх обрядів у сучасній весільній обрядовості міського населення України»², у яких авторка здійснила спробу проаналізувати причини квалітативних змін традиційного весілля та описала розвиток міської весільної обрядовості у другій половині ХХ ст.

У науковому доробку відомого етнолога Г. Кожолянка є публікації, присвячені видозмінам весільної обрядовості на початку ХХ ст. Дослідник зауважує, що в буковинському регіоні молодь майже не співає весільних пісень, не знає змісту й послідовності обрядодій, ритуали скорочуються, перекручуються, а основою багатьох сучасних весіль стає лише застілля³.

Вивчаючи сімейні звичаї та обряди міського населення Прикарпаття, дослідниця І. Фіцак висвітлила особливості проведення весілля в радянський період. Основні перетворення у весільній обрядовості міста вчена представила у статті «Весільні звичаї та обряди українського міського населення Прикарпаття у 1940—1980-х роках»⁴. Авторка наголошує, що з приходом радянської влади на територію Західної України відбулися докорінні зміни у весільній обрядовості міських жителів⁵. Водночас вона зауважує, що незмінними залишилися весільні чини; жителі міст у прихованій формі продовжували дотримуватися християнських

¹ Кожолянка О. Українська весільна обрядовість в історико-етнографічних дослідженнях ХХ ст. С. 164—175.

² Кожолянка О. До питання про трансформацію деяких давніх обрядів у сучасній весільній обрядовості міського населення України. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. 2010. Т. 2. С. 180—195.

³ Кожолянка Г. Весільна обрядовість українців (витоки, символіка, ідейний зміст). *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2012. № 4. С. 193—206.

⁴ Фіцак І. Весільні звичаї та обряди українського міського населення Прикарпаття у 1940—1980-х роках. *Матеріали до української етнології: щорічник*. Зб. наук. праць; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2010. Вип. 9 (12). С. 206—209.

⁵ Там само. С. 206.

традицій. Для нашого дослідження розвідка І. Фіцак слугує матеріалом для порівняння, позаяк у ній досить широко представлено особливості впровадження радянської обрядовості та витіснення традиційної на західних теренах України.

Вивченням взаємодії радянських свят із повсякденним життям українців східних регіонів у середині ХХ ст. займається О. Пенькова. У дисертаційному дослідженні та окремих тематичних розвідках вона проаналізувала зміни святково-обрядової сфери та весільної обрядовості населення Східної України¹.

У своїх дослідженнях М. Пилипак простежив динаміку та специфіку трансформацій традиційного весільного обряду на матеріалах Східного Поділля; виокремив та описав новий формат проведення сучасних весіль — етновесілля, з уведенням традиційних елементів та виконанням традиційних обрядодій².

У поле наукових зацікавлень сучасних дослідників традиційної культури українців входить атрибутивний комплекс весільного обряду; такі розвідки важливі для виявлення рівня збереженості традиційних компонентів у сучасних шлюбних практиках. Зокрема, для порівняльного аналізу залучимо статтю О. Семенової, в якій авторка докладно розглянула використання виробів зі шкіри та хутра у весільній обрядовості українців Середньої Наддніпрянщини наприкінці ХІХ — у першій половині ХХ ст. Науковиця простежила їхнє використання в обрядодіях на різних циклах весільного дійства (передвесільному, весільному, післявесільному), з'ясувала, що у шлюбно-обрядових практиках виробу зі шкіри та хутра як атрибути виконували важливі оберегові функції³.

Зауважимо, що весілля українців, головним чином його традиційний спосіб організації і проведення, тривалий час залишається актуальним для досліджень етнологів. Про це свідчать численні наукові заходи, які презентують результати вивчення різних аспектів весільної обрядовості. Підсумком наукових обговорень, зокрема, стала збірка матеріалів «Весільна обрядовість у часі і просторі»⁴. У колективній праці висвітлено питання дослі-

¹ Пенькова О. Б. Формування нової офіційної весільної обрядовості в Донбасі у 1960—1985 рр. *Концепція і модель економічного розвитку для України*: мат-ли наук. дискусії провідних укр. вчених, організованої Фондом інтелектуальної співпраці «Україна ХХІ століття»; Фонд інтелектуальної співпраці «Україна ХХІ століття». Київ: Українські пропілеї, 2001. С. 167—179.

² Пилипак М. Українське весілля Східного Поділля середини ХХ — початку ХХІ століття: монографія. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України; Уфа: Уфимська філія МДГУ ім. М. О. Шолохова, 2015. 210 с.

³ Семенова О. Вироби зі шкіри та хутра у весільній обрядовості українців Середньої Наддніпрянщини у кінці ХІХ — першій половині ХХ століття. *Українознавство*. 2021. № 1. С. 198—206.

⁴ Весільна обрядовість у часі і просторі: мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. «Одеські етнографічні читання»; ред. В. К. Борисенко. Одеса: Вид-во КП ОМД, 2010. 381 с.

дження джерел та історіографії, проаналізовано особливості структури весільного обряду, його семантики та атрибутики; науковці приділили увагу міжетнічним взаєминам у весільній обрядовості, питанням локальної специфіки; також автори звернули увагу на розвиток сучасного міського весілля та побутування в ньому традиційних компонентів, визначили й чинники трансформації українського весілля; також було окреслено перспективи дослідження весільної обрядовості, у тому числі в урбанізованому середовищі.

Теоретичне висвітлення актуальних проблем української етнології та тенденцій розвитку досліджень у час культурно-інтеграційних процесів сьогодення представлено у працях Г. Скрипник¹.

У пострадянський період до розробки теоретичних питань етнології міста звернувся М. Борисенко. Він уперше в українській етнології запропонував розглядати місто як специфічне середовище існування людини, що складається із взаємодії двох систем: матеріально-просторового світу та сфери соціальних комунікацій. Зокрема, увагу привертають такі його публіцистичні праці: «Методи етноекнології при вивченні етнографії міста»², «Етнологія сучасності в Україні: досвід та уроки радянського періоду»³.

Важливе теоретичне значення для дослідження населення міста мають роботи Я. Верменич, низка її праць присвячена проблемам урбаністики в Україні («Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення»⁴, «Теоретико-методологічні проблеми історичної урбаністики»⁵), а також О. Коляструк з історії міського повсякдення («Предмет історії повсякденності: проблема постановки й окресленості в сучасній гуманітаристиці»⁶, «Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності»⁷).

¹ Skrypnyk H. Les musées ethnographiques en Ukraine. *Ethnologie française* 34 (2). Paris, 2004. P. 309—317; Скрипник А. Украинская этнологическая наука: актуальные проблемы и тенденции современного развития. *X Конгресс этнологов и антропологов*. Москва, 2013. С. 23—28; Скрипник Г. А. Методологічні проблеми та засади розвитку сучасної української етнології. *Етнологія, фольклористика*. Одеса ; Київ : Вид-во асоціації етнологів, 2001. С. 3—10.

² Борисенко М. Методи етноекнології при вивченні... С. 5—9.

³ Борисенко М. Етнологія сучасності в Україні: досвід та уроки радянського періоду. *Народна творчість та етнологія*. 2015. № 2. С. 23—31.

⁴ Верменич Я. В. Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення. Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. 306 с.

⁵ Верменич Я. В. Теоретико-методологічні проблеми історичної урбаністики. *Український історичний журнал*. 2004. № 3. С. 21—38.

⁶ Коляструк О. А. Предмет історії повсякденності: проблема постановки й окресленості в сучасній гуманітаристиці. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2009. Вип. 15. С. 170—173.

⁷ Коляструк О. А. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*: зб. ст. Київ, 2008. Вип. 14. С. 259—264.

Сьогодні актуальними є різноаспектні напрямки вивчення культури урбанізованого середовища. Так, розвиває міські дослідження крізь призму культурної антропології М. Гримич («Київ у дискурсі антропології простору»¹); свою увагу зосереджує на культурних перетвореннях у місті О. Брайченко («Особливості трансформації культури українців в 90-ті роки ХХ століття»²).

Міжнаціональним шлюбом увагу приділила у своїх публікаціях та наукових оглядах В. Конвай. Зокрема, у розвідці «Етнокультурна специфіка транснаціональних шлюбів (на матеріалах України та Італії)»³ вона розглянула етнокультурну специфіку, взаємовпливи та взаємодію, взаємозапозичення, паралелі передшлюбного та власне шлюбного циклів українсько-італійських весіль. Міркування щодо транснаціональних шлюбів, інтеграцію та освоєння культур В. Конвай виклала в рецензії на працю американської дослідниці «Деякі міркування щодо Лінн Вілсон «Чужі і близькі в російсько-американських шлюбах»»⁴.

Упродовж останніх років напрямки вивчення весільної обрядовості розширюються, виникають і нові підходи до цієї тематики. Дослідження весілля провадять не лише етнологи, а й інші вчені-гуманітарії. Окремі напрацювання культурологів, мистецтвознавців слугують додатковим матеріалом при вивченні сучасного весілля українців. Серед них — дослідження І. Щербіної, у якому представлено особливості традиційного весілля Слобожанського регіону. У її роботі «Українське весілля як етнокультурний феномен»⁵ подано комплексний теоретичний аналіз української весільної обрядовості на матеріалах слобожанської обрядово-пісенної традиції; висвітлено історію та сучасний стан українського весілля в контексті становлення й розвитку етнології. Про сучасні вияви збереженості традиційних елементів обряду зазначає мистецтвознавець О. Романова в публікації «Популяризація народної весільної обрядовості в сучасному культурному просторі України»⁶. Авторка, відвідавши низку культурно-

¹ Гримич М. Київ у дискурсі антропології простору. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2017. № 1. С. 238—240.

² Брайченко О. Особливості трансформації культури українців в 90-ті роки ХХ століття. *Українознавство*. Київ, 2012. № 4. С. 131—135.

³ Конвай В. Етнокультурна специфіка транснаціональних шлюбів (на матеріалах України та Італії). *Народна творчість та етнологія*. Київ, 2013. № 2. С. 85—93.

⁴ Конвай В., Швидка Д. Деякі міркування щодо Лінн Вілсон «Чужі і близькі в російсько-американських шлюбах». *Народна творчість та етнологія*. Київ, 2013. № 1. С. 98—100.

⁵ Щербіна І. Українське весілля як етнокультурний феномен (на матеріалі слобожанської обрядово-пісенної традиції): Автореф. дис. ... канд. мистецтвознав.; спец.: 17.00.01; Харк. держ. акад. культури. Харків, 2001. 20 с.

⁶ Романова О. Популяризація народної весільної обрядовості в сучасному культурному просторі України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2013. Вип. 19 (2). С. 164—169.

мистецьких заходів, присвячених весільній тематиці, зауважує, що спостерігається стійка тенденція до реконструкції, відтворення, популяризації народних звичаїв та обрядів весільного циклу, дедалі більше молоді має можливість ознайомитись і отримати необхідну інформацію щодо українських традицій з метою проведення власного весілля на їх основі ¹.

Для осмислення та глибшого розкриття проблематики пропонуваного дослідження було залучено й іноземні праці. Зокрема, для виявлення на сучасному міському весіллі запозичень з американського шлюбного церемоніалу було опрацьовано роботу з дотичної царини Т. В. Вагнер «Till death do us part? A study of American wedding rituals and marital outcomes» ² («Поки смерть не розлучить нас? Дослідження американського весілля: ритуали та суміжні результати»).

Отже, загальнотеоретичні підходи до вивчення українського весілля міста були закладені ще Хв. Вовком, Н. Заглодою, О. Потєбнею, М. Сумцовим. Дослідження традиційного українського весілля провадили В. Борисенко, Н. Здоровега, В. Зінич, Г. Кожоляк, В. Кушнір, О. Курочкін, І. Несен, М. Пилипак, Н. Петрова, А. Пономарьов та ін. Вони проаналізували основні регіональні та локальні варіанти народного обряду, досконало дослідили структуру традиційного весільного дійства, функції головних весільних чинів, комплекс атрибутики та окреслили основні трансформації обряду.

Попри наявність значного масиву етнографічної літератури, присвяченої досліджуваній проблемі, українські науковці приділили недостатньо уваги побутуванню сімейних обрядів у сучасних містах. Зосібна, на окрему увагу заслуговує весільна обрядовість урбанізованої людності. Докладного вивчення потребують трансформаційні процеси та інноваційні явища, фіксовані на сучасних міських весіллях.

2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ В МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Методологічною основою дослідження весільної обрядовості міста є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів. Традиційно в більшості гуманітарних наук методи дослідження поділяють на емпіричні (методи збору інформації) та теоретичні. Розглянемо особливості їх використання стосовно розглядуваної проблематики.

¹ Там само. С. 168.

² Wagner T. D. Till death do us part? A study of American wedding rituals and marital outcomes. Electronic Theses, Projects and Dissertations, 2015. URL: <https://scholarworks.lib.csusb.edu/etd/188/>

Методи збору інформації в етнологічній науці поділяються на польові (включене спостереження, опитування, анкетування) та кабінетні (аналіз документів)¹. Для етнологів особливо важливі є польові дослідження. Зокрема, при студіюванні проблематики застосування нами включеного спостереження передусім продиктоване складною структурою та специфікою весільного ритуалу. Цей метод дає можливість емоційного контакту з учасниками весільного дійства та водночас дозволяє об'єктивно спостерігати за перебігом і виконанням обрядів. Зауважимо, що на відміну від сільських весіль, на яких репрезентовано традиційні практики, передані від старших поколінь, міське населення відтворює весільні традиції, дізнавшись про них із різних джерел (наукової літератури, періодичних популярних видань, електронних ресурсів). При цьому, використовуючи метод включеного спостереження, важливо уникати стереотипів щодо учасників обрядового дійства.

У польових дослідженнях етнологів доцільне не лише включене спостереження, а й поєднання його з усним інтерв'ю. Зокрема, така робота за розробленим автором питальником проводилася серед урбанізованого населення. Чітка паспортизація інформації про респондента особливо потрібна в умовах міста: важливо розуміти, в якому поколінні респондент проживає в місті, з якого регіону мігрували до міста його батьки. Глибока паспортизація дає можливість зафіксувати збереження традиції окремих складових обряду та простежити трансформації весілля. Для результативнішої роботи варто уникати формалізації запитань: доречно спочатку застосувати методику біографічного інтерв'ю і поступово переходити до етнографічної тематики.

Останнім часом серед етнологів особливої популярності набувають кількісні методи дослідження. Складаючи анкету, потрібно враховувати, що запитань не повинно бути забагато, це забезпечить великі зрізи населення. Тому, розробляючи анкету, ми ставили за мету передусім дослідити, звідки містяни беруть інформацію про особливості проведення весілля, які традиційні обряди та нові форми весільного дійства їм відомі. Окрім запропонованих варіантів відповідей, важливо також давати респонденту можливість висловити власну думку щодо проблемного питання.

Кількісні методи (анкетування, статистичні дані, моніторинги, структуровані інтерв'ю) під час збору даних використовують соціологи. Вивчення міста протягом тривалого часу вважалося повноцінним полем для роботи соціологів, тоді як етнологи зосереджувалися переважно на вивченні селянської спільноти. Вод-

¹ Гримич М. В. Метод, методика та методологія в сучасній етнологічній науці. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2006. Вип. 21. С. 5–9.

ночас зауважимо, що із залученням етнологами дослідницького інструментарію соціологів, і навпаки, з'являється ризик розвитку дисциплінарних відмінностей. Європейські та американські дослідники зуміли обійти ці труднощі, встановивши певні рамки у визначенні цільової групи населення й обмеживши свої дослідження чітко окресленими локаціями (просторові межі), етнічними меншинами (культурні межі) або цільовими групами з певною гендерною приналежністю чи видом занять¹.

Сімейні обряди та їх побутування були основними темами дослідження етнологів, тому використання кількісних методів у поєднанні з етнографічними підсилить нашу дослідницьку роботу. Послідовні контакти етнології та соціології дають можливість розкрити інші обрії для дослідження, застосовувати нові методики, експериментувати з емпіричним матеріалом. У такому випадку, як зазначає О. Коляструк, «міждисциплінарні зв'язки постають як спосіб активного міжнаукового діалогу, взаємодія активних дисциплін, що пройшли тривалий шлях самостійного розвитку, з притаманною їм динамічністю і особливостями, як безпрецедентний за своєю активністю спосіб впливу на об'єкт дослідження»².

Одним з основних теоретичних методів для етнологів є порівняльно-історичний, головне завдання якого — виявлення схожостей і відмінностей досліджуваного предмета, а також місцевої специфіки загальнонаціональних або макроцивілізаційних явищ та культурних процесів³. Використання порівняльно-історичного методу в синхронній площині уможливило визначення міри збереження традиційної складової обряду в містах, допомогло з'ясувати рівень впливу глобалізаційних та інформаційних чинників на трансформацію весілля, окреслити загальні тенденції його розвитку. Діахронічний зріз дозволив нам зрозуміти генезу і простежити стадії розвитку весільного ритуалу протягом другої половини ХХ — початку ХХІ ст.; це дало змогу виявити механізми впливу історичних процесів на культурні трансформації міського весілля.

Компонентний аналіз — метод характеристики цілісності суті явища за допомогою вичленування й осягнення складових його структурних компонентів⁴. Застосування компонентного аналізу

¹ Прато Дж. Б., Пардо І. Урбаністична антропологія. *Місто, історія, культура, суспільство. Е-журнал урбаністичних студій*. Київ, 2016. № 6 (2). С. 11—43.

² Коляструк О. А. Інтелігенція УСРР у 1920-ті роки: повсякденне життя ; відп. ред. В. М. Даниленко. Харків: Раритети України, 2010. С. 97.

³ Гримич М. В. Метод, методика та методологія в сучасній етнологічній науці. С. 6.

⁴ Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології. Львів: Інститут народознавства, 2008. С. 25.

в процесі дослідження сприяло виокремленню основних компонентів міського весілля, виявленню всієї системи внутрішніх взаємозв'язків між окремими складниками обряду та визначенню серед них головних і другорядних. Шляхом прямого зіставлення основних компонентів сучасного міського та традиційного весілля ми простежили ступінь збереження локальних традицій.

Структурно-функціональний метод — спосіб аналізу досліджуваних явищ і процесів як структурно розчленованої цілісності, де кожний елемент структури має певне функціональне призначення¹. Використання цього методу допомогло визначити функціональну складову весільного обряду в системі соціокультурних комунікацій міського населення. Завдяки структурно-функціональному підходу ми маємо можливість вивчати весільний ритуал у взаємному зв'язку культурного й соціального простору, враховуючи різноманіття векторів міської життєдіяльності.

Семіотичний метод дослідження міського весілля, в умовах поширення інформаційних технологій та посилення значимості міжкультурної комунікації, стає дедалі актуальнішим. Семіотика, яка займається порівняльним аналізом знакових систем, має важливе значення для розуміння глибинних смислових ознак предметів, що формують канву обряду². Очевидною є складність розуміння обрядового тексту без використання семіотичного методу, а його поєднання зі структурно-функціональною методикою уможливило встановлення головних кодів світогляду міського населення, які окреслили його існування в сучасному інформаційному середовищі, дало можливість з'ясувати закономірності розвитку весільного обряду в міських умовах протягом другої половини ХХ — початку ХХІ ст.

Досліджуючи особливості проведення весільного дійства в міських умовах, застосовуємо також соціокультурний підхід. Його використання забезпечує розгляд трансформацій весільного обряду як результатів дії сукупності історичних факторів, що були викликані суспільними відносинами та соціальними інноваціями. Завдяки соціокультурному підходу ми маємо можливість простежити вплив інформаційних технологій на формування сучасного весілля.

Цивілізаційний підхід дослідження є своєрідним методологічним напрямом для вивчення процесів формування та функціонування сучасного весільного ритуалу в міському просторі та визначення його локальних особливостей. За допомогою цього підходу видається доречним здійснити аналіз розвитку міського весілля та виявлення тих цивілізаційних процесів, які впливають на його культурні трансформації.

¹ Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології. С. 156.

² Несен І. Весільний ритуал Середнього Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина ХІХ—ХХ ст.). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2008. Вип. 43. С. 27.

3. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Для об'єктивного висвітлення досліджуваної теми було залучено джерела різного інформаційного характеру та способу інтерпретації. Їх об'єднано в кілька груп. До першої належать архівні та опубліковані матеріали, до другої — авторські польові матеріали, до третьої — друковані періодичні видання та електронні інформаційні джерела; четверту групу становлять нормативно-правові документи.

Архівні та польові матеріали використано для розкриття та порівняння особливостей традиційного весільного обряду із сучасними церемоніалами. Передусім ми послуговувалися томом 4 «Весільна обрядовість»¹ багатотомного видання «Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів», де вміщено польові матеріали стосовно весільного циклу українців другої половини ХХ — початку ХХІ ст.

Для аналізу трансформацій сучасної весільної обрядовості в урбанізованому середовищі значимими є польові записи автора, здійснені методами інтерв'ювання та включеного спостереження під час шлюбних церемоніалів та відвідування Міжнародної спеціалізованої виставки «Весілля—Випускний бал» (м. Київ, 2015, 2016, 2018, 2019 рр.).

Окрему групу джерел становить друкована продукція другої половини ХХ — початку ХХІ ст. Так, у періодиці радянської доби чітко простежується популяризація нововпровадженої шлюбної обрядовості серед міської людності. У журналах «Радянська жінка», «Краса і мода» були рубрики весільної тематики, які вміщували рекомендації проведення весільних урочистостей та фотоілюстрації святкового весільного вбрання. У часи незалежності жіноча періодика весільного спрямування представлена в більшому переліку, зокрема, журнали «Жінка», «Наталі», «Ліза», «Бурда-Мода» мали значний вплив на появу в міському весіллі запозичених церемоніалів та атрибутики. Новітні весільні видання («Fata», «Wedding magazine Ukraine», «Весільний марафон», «Молодята») мають концепцію посібників для реалізації в урбанізованому середовищі весільних трендів.

Констатуємо, що в час інноваційних технологій та розвитку комунікаційних засобів для поглибленого вивчення обраної проблематики та для порівняльного аналізу окремих аспектів сучасного весілля нам слугують електронні джерела. Насамперед було опрацьовано офіційні та неофіційні інтернет-ресурси: сторінки електронних журналів весільної спеціалізації, інформативно-популярні сайти весільно-святкової тематики, офіційні вебсторінки

¹ Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. Т. 4. Весільна обрядовість ; гол. ред. Г. Скрипник ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2016. 688 с. ; іл.

івент-агенцій, ведучих, розважальних колективів, а також методом включеного спостереження проаналізовано відкриті сторінки користувачів соціальних мереж.

У добу динамічного розвитку інноваційних технічних засобів виразно осібно стоїть використання соціальних мереж, у яких сучасне урбанізоване населення провадить активну комунікацію та візуалізацію життя. Так, було підмічено, що соціальні мережі, головним чином персональні сторінки користувачів, презентують великий обсяг фото- та відеоматеріалів весільної тематики. Окрім цього, варто зауважити формування у віртуальній соціальній спільноті нових культурних тенденцій, зокрема й весільної тематики. Позаяк користувачі здійснюють комунікацію та виявляють свої реакції на представлений контент, можемо простежувати їхні погляди, переконання та самоідентифікацію у сфері етнокультури. Дослідниця інформаційного простору Л. Рудик наголошує, що можливості соціальних мереж сьогодні настільки великі, що вони стали складовою масової комунікації, важливою інформаційною платформою, яка повідомляє, координує та впливає на суспільно-культурні орієнтири, особливо урбанізованого населення¹.

Крім популярних порталів, електронна мережа дає доступ до наукової історичної та етнологічної інформації. Як зазначають українські історіографи, інтернет сьогодні містить величезну кількість історичних текстів та віртуальних копій писемних джерел найрізноманітнішого змісту, спрямування й тематики, що є актуальним для підвищення інформаційної культури суспільства загалом; через інформаційні ресурси відбувається продукування нових знань².

Значимими для репрезентації та фіксації весільних явищ і особливостей досліджуваного періоду є низка опрацьованих фотографій та відеозаписів як із сімейних архівів, так і представлених для відкритого доступу усім користувачам соціальних мереж. Розвиток та процес формування фото- та відеоджерел має свою тривалу історію. З кінця XIX ст. технічний розвиток дає можливість етнографам, крім малюнків, креслень та схем, здійснювати фотографування, а згодом — ще й відеозйомку. Водночас більший масив візуальної та аудіовізуальної джерельної бази дослідників становлять зразки із сімейних архівів. Наповнення сімейних архівів здійснювалося відповідно до міри доступності в побуті засобів та приладів технічного прогресу. Спочатку в сім'ї зберігали по кілька чорно-білих фотографій, згодом родинний

¹ Рудик М. Вплив соціальних медіа на формування громадської думки. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. 2020. Вип. 48. С. 203.

² Мина Ж. В., Пелешин А. М. Інтернет-ресурси історії України в глобальній комп'ютерній мережі: інформаційне наповнення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2014. № 809. С. 104.

архів збільшувався, наповнюючись кольоровими світлинами й відеозаписами.

Сьогодні портативні й легкі в користуванні фотоапарати відтворюють якісну картинку. Це, звичайно, значно полегшує як процес самостійної фіксації, так і аналіз етнографічного матеріалу, дібраного із сімейних архівів. Перші ж фотографічні зображення отримували в результаті кропіткої і тривалої роботи.

У кінці другої половини ХХ ст. доступність фотоплівки та спосіб її цілісного проявлення дали можливість поповнювати сімейні архіви великою кількістю весільних фотографій. Загальна кількість професійних та аматорських світлин весільного дня складає від кількох десятків до пари сотень. Від початку ХХІ ст. розвиток та поява цифрових технологій змінили не тільки спосіб отримання фото й відео, а й можливості їх зберігання та накопичення. Сучасні пристрої завдяки вбудованій цифровій пам'яті розширюють обсяг зафіксованих фото та відео.

Зауважимо, що в епоху цифрових технологій весільні фото та відео стали доступними для загалу, а саме для інтернет-користувачів. Сучасні наречені є активними учасницями соціальних мереж і спільнот, часто публікують власні весільні світлини й кліпи на своїх віртуальних сторінках, окремих тематичних сайтах чи блогах.

Нові технології дозволяють фіксувати сучасну весільну обрядовість не фрагментарно, а в повному обсязі протягом усього виконання обряду. Крім цифрових носіїв (карта пам'яті, флеш-карта), для зберігання фотографій та відеозаписів використовують файлообмінники у всесвітній мережі, де за відповідним посиланням надається доступ для перегляду матеріалів. Так, дослідниця історичних джерел Л. Маркітан зауважує, що поява модерних носіїв інформації у добу комп'ютерної революції вказує на необмежений спектр можливостей для розширення джерельної бази історії та спеціальних галузей історичних знань на фундаментальному рівні ¹.

Четверту групу джерел, як зазначалося, становлять нормативно-правові документи. Для повноти розкриття досліджуваної теми важливо здійснити їх аналітичний розгляд, оскільки в них відображено суспільно-політичні принципи держави та санкціонування різних сфер життєдіяльності, у тому числі й шлюбно-звичаєвої системи міського соціуму в другій половині ХХ — початку ХХІ ст. У радянський період нормативно-правові акти чітко регламентували всі сфери життєдіяльності. Зокрема, партійне політичне керівництво підготувало та оприлюднило низку директив, положення яких регулювали та закріплювали основні орієнтири нової радянської обрядовості, передусім стандартизували вико-

¹ Маркітан Л. П. Інформаційний потенціал кінофотовідеодокументів як історичного джерела. *Український історичний журнал*. 2002. № 5. С. 35.

нання шлюбних урочистостей; встановлювали пріоритети для засобів масової комунікації; визначали вектори діяльності обрядових служб.

До джерельної бази залучено також нормативно-правові документи з Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО), зокрема була проаналізована постанова «Про стан та заходи з покращення науково-атеїстичного виховання трудящих Української РСР»¹ та звітні матеріали Колегії Держкомітету СРСР з телебачення й радіомовлення «Про стан і розвиток технічної бази і мережі телебачення і радіомовлення в Українській РСР в XI п'ятиріччі»². У Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО) була опрацьована постанова «Про досвід деяких партійних організацій щодо впровадження в побут сучасних громадських обрядів і нових звичаїв»³.

Отже, у першому розділі здійснено аналіз наукових праць, які містять інформацію про весільний обряд та етнокультуру українців окресленого періоду, та виявлено, що більшість наукових студій не розкривають комплексно специфіку та особливості трансформацій, побутування нових явищ, збереженості традиційних компонентів урбанізованого весілля. Водночас опрацювання наукового масиву стало важливим етапом осмислення заявленої проблематики.

Для комплексного дослідження весільної обрядовості міського населення другої половини ХХ — початку ХХІ ст. необхідно залучення широкого спектру загальнонаукових та спеціальних методів, кожен з яких використаний для вирішення поставлених у роботі завдань.

Розглянута джерельна база архівних матеріалів та власних фіксацій доповнює фактаж дослідження та підтверджує наукові міркування автора.

¹ ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 5488. 259 арк.

² ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2223. 79 арк.

³ ЦДАВО. Ф. 4648. Оп. 1. Спр. 375. 144 арк.

ЧИННИКИ ПОЯВИ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ НОВИХ ВЕСІЛЬНИХ ЯВИЩ В УРБАНІЗОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ СЕРЕДИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

1. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ УМОВИ ПОБУТУВАННЯ ТРАДИЦІЙ ТА НОВАЦІЙ МІСЬКОЇ ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ

Здійснення аналізу фактографічних джерел та узагальнювальних монографічних досліджень різних історичних періодів дозволяє констатувати безперервні трансформації весільної обрядовості, які зумовлені соціальними перетвореннями, суспільно-економічними чинниками, етностатусними характеристиками спільноти та рівнями її міжкультурної інтеграції, станом інформаційно-інноваційного розвитку соціуму тощо.

Стрімких змін весільна обрядовість почала зазнавати вже в середині ХХ ст. під тиском офіційної політики та цілеспрямованих державних заходів. Найбільшого впливу авторитарної системи й відповідно штучних трансформацій зазнав традиційний весільний комплекс у міському середовищі. Укорінення нових звичаїв та обрядів на заміну традиційним здійснювалося масштабно та методично, тодішня тоталітарна держава з метою формування «нового суспільства», зокрема, уніфікованих стандартів життя, так званих радянських цінностей, моралі й норм поведінки населення, жорстко детермінувала ідеологічну складову радянської обрядовості.

Дослідники сімейної обрядовості вирізняють кілька етапів розвитку і трансформацій весільної культури в урбанізованому середовищі ХХ — початку ХХІ ст.: перший етап — 20-ті — середина 30-х років ХХ ст., другий — середина 30-х — 50-ті роки ХХ ст., третій — 60—80-ті роки ХХ ст. Зокрема, цю періодизацію обґрунтував у своїх теоретичних напрацюваннях О. Курочкін¹. Із такими часовими межами, що окреслюють трансформаційні етапи сімейної обрядовості міського соціуму, у цілому ми погоджуємося. Ця періодизація належно й об'єктивно окреслює трансформаційні етапи сімейної, зосібна весільної, обрядовості української міської людності.

Водночас, опрацювавши наукову літературу та джерельний матеріал, дотичний до проблеми періодизації, вважаємо за доцільне розвинути її, поширивши і на наступні десятиліття, які не охоплені наведеною попередньою періодизацією. Мова йде про найпо-

¹ Курочкин А. В. Этапы формирования советской обрядности. Советские традиции, праздники и обряды. Киев, 1988. С. 208—212.

мітніші й найтипівіші історичні трансформації обрядової культури українців у міському соціумі періоду 90-х років ХХ ст. — 20-х років ХХІ ст. Насамперед говоримо про видозміни в сімейно-обрядовій сфері у двох часових діапазонах: 1) кінець 1980-х — 1990-ті роки; 2) початок ХХІ ст. — початок 20-х років ХХІ ст.

Традиційній весільній обрядовості українців властива досить регламентована система звичаєвості, у якій етнологи нараховують від 25 до 30 обрядодій (знайомство молоді, розвідини, сватання, заручини, вінкоплетення, випікання обрядового печива, запрошення, дівич-вечір, обдарування, зустріч, вінчання, посад, розплітання коси тощо)¹. Однак від початку 1920-х років більшість ритуалів зазнала модифікацій та скорочень.

Перший етап видозмін традиційного весілля, який охоплює 20-ті роки — середину 30-х років ХХ ст., характеризувався зосередженням уваги на подоланні «релігійних пережитків» у народній свідомості. Критичний аналіз ідеологічних втручань владних структур у сферу сімейної обрядовості засвідчує, що відбувалося звуження традиційно-культурного комплексу, з якого вилучалися не тільки церковні ритуали, а й народні звичаї та обряди, що ввібрали християнські елементи. Влада ухвалювала нормативні документи, у яких ішлося про «усунення церкви» з повсякденного життя населення. У листі ЦК ВКП(б) «Про заходи щодо посилення антирелігійної роботи» від 24 січня 1929 р. наголошувалося: «Партійним комітетам і виконкомам необхідно поставити питання про використання РАГСу з метою боротьби проти попівщини, церковних обрядів і пережитків дореволюційного старого побуту»².

Перші інтенсивні впровадження нової сімейно-побутової обрядовості відбувалися серед робітничих мас міського населення. Саме в цей час з'являються так звані червоні весілля, які проходили без вінчання; роль священника для засвідчення шлюбу передавали представникам місцевої влади, а для громадського ствердження шлюбу наречені проголошували прилюдну присягу на вірність. Характерною і пріоритетною для таких весіль була урочиста процесія під червоним прапором. Дослідники сімейної обрядовості зазначають, що на реєстрацію шлюбу наречені приходили у поспіхом облаштовані приміщення ЗАГСу, де після нетривалої реєстрації відбувалися дії на зразок мітингу — виголошували офіційні промови та побажання молодим³. У зазначений період сімейній обрядовості надавали змісту та символічних зна-

¹ Кожолянко Г. Дохристиянський і християнський шлюб в українців: історико-етнологічна характеристика. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. 2012. Т. 1. С. 141—157.

² Гуменюк О. Шлюбна обрядовість в СРСР: особливості становлення. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2016. Вип. 27. С. 166.

³ Дарманський П. Обряд у житті людини. Київ: Політвидав України, 1974. С. 129—131.

чень, що не були притаманні традиційним уявленням, а мали виразне ідеологічно-політичне забарвлення.

Серед науковців усталена думка, що друга хвиля трансформацій сімейно-побутової та святкової культури розпочалася із середини 1930-х та тривала до середини 1950-х років. Цей етап охоплював роки Другої світової війни та повоєнний час. Нелегкі соціально-побутові обставини та історичні події інспірували видозміни та редукцію скріплених багатолітньою традицією обрядових смислів українського весілля. Так, дослідники сімейної обрядовості зауважують, що реалії цих років вплинули на тривалість родинних свят та обрядів, зокрема, на святкування весілля; наголошують на скороченні, а то й зникненні цілих його структурних елементів¹. Варто констатувати, що в цей період через народну культуру, і конкретно через родинно-сімейну сферу, управлінські структури зумисно проводили офіційну агітацію, здійснювали своєрідну пропаганду досягнень радянської влади. Саме тому у весільному сценарії з'явився церемоніальний хід наречених до могили Невідомого солдата й запалення Вічного вогню від Обеліска слави.

У 1950-х роках, у період першого повоєнного десятиліття, відбуваються скорочення весільної обрядовості в міському середовищі. Складні соціально-побутові умови вплинули не тільки на «випадання» низки обрядодій весілля, а й на дошлюбне спілкування й вибір пари, зокрема, як зауважують дослідники, головним фактором, що уможлиблював одруження, була наявність чоловіків, чисельність яких різко зменшилась².

На кінець 1950-х — 1980-ті роки припадає третій етап розвитку і трансформації сімейної обрядовості українців. У цей період влада знову актуалізувала питання про витіснення «релігійних пережитків» зі структури родинних свят та обрядів. На заміну усталеним релігійним ритуалам, символічно пов'язаним з народною культурою, почали впроваджувати нові, ідеологічно забарвлені, звичаї та обряди. Характеризувалися вони винесенням сімейних та родинних свят на суспільний рівень, що мало підтверджувати єдність особистості та суспільства, весілля почали відзначати в робочому колективі, а не в родинному колі, що мало маніфестувати перемогу соціалістичних суспільних відносин. Прикметною ознакою цього періоду була інтернаціоналізація, яка проявлялася й у шлюбних церемоніалах — відбулося запровадження двомовної реєстрації шлюбу.

¹ Пилипак М. Трансформація весільної обрядовості населення Південно-Східного Поділля (20—30-ті роки ХХ ст. — початок ХХІ ст.). *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2008. Вип. 25. С. 71—73.

² Лук'яненко О. Весільна обрядовість українців в 50—60-ті роки ХХ століття. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2005. Вип. 20. С. 63.

Зважаючи на попередній досвід владної верхівки щодо не надто результативної антирелігійної політики попередніх десятиліть, на початку 1950-х років почала провадитися політика створення та укорінення нових форм побутово-святкової культури населення. Зокрема, сучасний дослідник О. Галамай зауважує, що «головна увага органів влади зосереджувалася на вихованні нової радянської людини, позбавленої релігійних переконань. Для цього був обраний шлях запровадження так званої “винайденої традиції”¹», основна мета якої полягала в соціалізації нових поглядів, нових систем цінностей або норм поведінки. У такий спосіб знищувалися традиції, що викликали в населення історико-культурні асоціації, а відповідно втрачалось відчуття історичного коріння, усвідомлення наступності поколінь. Це суттєво полегшувало становлення нової людини. Радянські звичаї і традиції мали замінити існуючу релігійну обрядовість»².

Нова радянська обрядовість стала ідеологічним знаряддям винищення релігійної свідомості та пов'язаних із нею сімейно-побутових свят та подій: «Подолання релігійної обрядності можливе не так шляхом її прямого заперечення, критики, як шляхом показу її неспроможності, навіть шкоди. І перш за все — на позитивному прикладі соціалістичних обрядів, котрі, окрім інших призначень, покликані активно протистояти релігії, нести в собі потужний атеїстичний заряд і тим самим поволі, але рішуче й безповоротно витіснити з нашої дійсності церковні свята і ритуали»³.

Провадилася політика існування вже нібито сформованої монолітної спільноти — «радянського народу», яка потребувала єдиної святково-обрядової культурної системи, що мала ще більше зміцнити зв'язок⁴. Зокрема, наголошувалося на необхідності нововведень у шлюбній сфері суспільства.

Під егідою партійного керівництва розпочалися перші експерименти зі створення соціалістичних весільних обрядів. Почат-

¹ Винайдення традиції; за ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера; пер. з англ. М. Климчука. Вид. 2-ге, випр. Київ: Ніка-Центр, 2010. 448 с.

² «Винайдена традиція» — історична концепція, яка стала популярною після виходу однойменного збірника статей Е. Гобсбаума, Т. Рейнджера; означає низку практик ритуального або символічного характеру, зазвичай обумовлених прямо чи опосередковано прийнятими правилами, які намагаються прищепити певні цінності й норми поведінки через повторюваність, що автоматично передбачає зв'язок із минулим.

³ Галамай О. Радянські традиції, чи релігійні обряди? URL: <http://archiv.rv.ua/index.php/arkhivu-u-zmi/publikatsii-v-presi/131-o-galamai-radnianski-tradicii,-chi-reliigijni-obryadi.html>

⁴ Слуцька Ю. Від божественного до мирського: традиції та інновації в радянських ритуалах. *Схід*. 2013. № 4. С. 167.

⁵ Горленко В., Зубков С. Актуальні теоретичні проблеми розробки та впровадження нової радянської обрядовості. *Народна творчість та етнологія*. 1975. № 4. С. 19.

ком масштабної кампанії з упровадження нової обрядовості науковці вважають 1959 рік, коли в черговому номері газети «Известия» було надруковано заклики «за нові обряди». Але ще на початку 1950-х років партійне керівництво почало перші експерименти зі створення суто соціалістичних весільних обрядів¹.

Історик Ю. Каганов, досліджуючи впровадження радянської святково-обрядової культури, стверджує, що «свята, обряди і ритуали є зручним інструментом для політичної пропаганди та ідеології»². Радянська система державотворення в перші післявоєнні десятиліття передбачала формування нового суспільства і відповідно рекодифікованих поглядів, цінностей і норм поведінки. Святково-обрядові нововведення передусім популяризувалися серед міського населення, представники якого більш відкриті до сприйняття та відтворення нових явищ, на відміну від сільської людності, яка характеризується сталими та консервативними поглядами щодо культурних перетворень. Часто молоде покоління урбанізованого середовища модернізовані обряди сприймало як прогресивні культурні віяння, відтворювало їх у повсякденній та святковій сфері. Зокрема, О. Тевікова зауважує, що оновлення сімейних обрядів чітко простежувалося в найконсервативнішому традиційному обряді — весільному, з якого політика насамперед витіснила релігійний аспект; у містах поширювався загальний варіант урочистої реєстрації шлюбу³.

Розробка нової обрядовості стає пріоритетом для владної верхівки, з цією метою організовували пленуми, готували резолюції, створювали спеціальні комітети та інститути, які займалися цим питанням. Акцент на важливості впровадження нової обрядовості увиразнювався увагою до офіційних документів: постанови ЦК КПУ від 9 жовтня 1962 р. «Про стан та заходи з покращення науково-атеїстичного виховання трудящих Української РСР»⁴ та від 26 липня 1963 р. «Про досвід деяких партійних організацій щодо впровадження в побут сучасних громадських обрядів і нових звичаїв»⁵, що передбачали комплекс дій, спрямованих на скорочення кількості виконуваних релігійних обрядів та популяризацію нової обрядової культури. Централізоване на-

¹ Косіненко О. Громадські та сімейні свята жителів промислових міст України у повоєнний період (1944—1953 рр.). *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія»*. 2013. Вип. 47. С. 52.

² Каганов Ю. Радянські свята та обряди в контексті ідеологічної політики в Україні другої половини ХХ ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. Вип. 36. С. 186.

³ Тевікова О. Обрядовість населення України періоду хрущовської «відлиги» (1953—1964 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя: ЗНУ, 2012. Вип. 34. С. 102.

⁴ ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 5488. Арк. 143—144.

⁵ ЦДАВО. Ф. 4648. Оп. 1. Спр. 375. Арк. 144.

садження радянської обрядовості та контроль за її виконанням було посилено зі створенням у 1969 р. Комісії з вивчення та впровадження в побут нових громадянських обрядів при Президії Верховної Ради УРСР. Цією комісією були розроблені «Рекомендації до обрядів «Одруження» і «Народини»»¹, які окреслювали зміст осучаснених сімейних обрядів та актуалізували важливість їх реалізації.

Майже щорічно, починаючи з 1971 р., за участі членів комісії і представників обрядотворчого активу проводилися семінари-практикуми й наради, на яких звітували про заходи щодо впровадження обрядових нововведень і обговорювали подальші дії для розвитку радянської культури. Також на науковому рівні порушувалися питання про типологізацію, функціонування та призначення нової радянської обрядовості, зокрема у сімейній сфері життєдіяльності².

Святкова церемонія реєстрації шлюбу в її радянському вимірі була сформована й упроваджена наприкінці 1960-х років. Під впливом актуальних завдань з конструювання ідеологічних сенсів весільна обрядовість урбанізованого середовища зазнає суттєвих змін. Більшість традиційних шлюбних дійств скорочується або вилучається зі структури весільної обрядовості.

З 1970-х років відзначення сімейно-побутових свят і подій зазнало посилення громадянського пафосу: відбулося виведення явищ сімейно-побутової культури з вузького родинного кола на громадсько-політичний рівень (наприклад, проведення весілля в колі виробничого колективу та з використанням радянської символіки). Весілля проводили з помітною пишністю — демонструванням заможності, багатого застілля. У цей період було ухвалено численні постанови щодо обмеження релігійної діяльності та інтенсифікації роботи спеціалізованих організацій з упровадження нової обрядовості: «Про посилення атеїстичного виховання населення» (серпень 1971 р.), «Про подальше поліпшення роботи по впровадженню нових громадських свят і обрядів» (березень 1974 р.), «Про деякі заходи по поліпшенню роботи органів ЗАГСу та зміцнення матеріально-технічної бази для здійснення громадянських обрядів» (травень 1973 р.)³.

У середині 1980-х років у рамках урядової антиалкогольної кампанії були розроблені спеціальні рекомендації щодо прове-

¹ Рекомендації до обрядів «Одруження» і «Народини». Київ: Комісія по вивченню й впровадженню нових громадських свят і обрядів Української РСР, 1976. 137 с.

² Пономарьов А. До питання вивчення класифікації сучасних свят і обрядів. *Народна творчість та етнографія*. 1979. № 4. С. 26.

³ Бондарчук П. Релігійна політика в Україні (середина 1960-х — середина 1980-х років). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*: Міжвід. зб. наук. праць. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2006. Вип. 15. С. 413—414.

дення весіль. Нова сценарна канва таких безалкогольних — «чайних» — весіль містила насичену розважальну програму: ігри, лотереї, пісні та конкурси¹.

Увесь процес впровадження нової радянської обрядовості мав антирелігійний характер. Радянська обрядовість повинна була сприяти витісненню з побуту населення релігійних свят, зокрема, нові обряди радянського весілля мали замінити християнський шлюб, головним чином вінчання; більшої значимості надавали урочистій реєстрації шлюбу. Серед населення набувало поширення весілля без вінчання, яке у традиційній обрядовості було одним із основних та обов'язкових компонентів весілля. Проте й надалі деякі молоді пари вважали законним лише церковний шлюб, відвідували церкву протягом усього тижня перед цивільною реєстрацією шлюбу. Брали вінчання в церкві без попередніх оголошень, у присутності лише найближчих родичів, які не могли розкрити таємниці церковного одруження керівникам установ (колегам), де працювали молоді або їхні батьки. Якщо представники влади дізнавались про таку церемонію одруження, то негативних наслідків зазнавали усі учасники цього дійства². Звертаємо увагу, що у регулярних звітах владної політичної верхівки наголошувалося на активному насадженні атеїстичного світогляду та впровадженні нових свят із глибоким ідейним змістом³.

Посилений політично-ідеологічний тиск влади періоду 1960—1980-х років суттєво вплинув на побутування української традиційної культури та спричинив втрату багатьох компонентів весільної обрядовості, істотно звузивши її національний колорит, збіднивши високу естетику пісенної культури та театралізованих дійств. Цей період характеризується активним вживленням у повсякдення українського народу нової радянської обрядовості, яка мала стати невід'ємним елементом радянського способу життя; мала прославляти державний лад і сприяти руйнації традиційної української обрядовості⁴. Зокрема, активно провадилася політика унеможливлення етнічних виявів народного весілля.

¹ Латиш Ю. Впровадження безалкогольної обрядовості на Донеччині в роки перебудови. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2010. Вип. 31. С. 39—46.

² Фіцак І. Весільні звичаї та обряди українського міського населення Прикарпаття у 1940—1980-х роках. *Матеріали до української етнології: щорічник*. Зб. наук. праць; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2010. Вип. 9 (12). С. 208.

³ Матеріали XXV з'їзду Комуністичної партії України. Київ: Політвидав України, 1976. С. 67.

⁴ Кіндрачук Н. Радянська обрядовість як засіб утілення в життя політики денационалізації українців в УРСР протягом 60—70-х років ХХ ст. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. 2016. № 3. С. 160.

З кінця 1980-х років відбулося помітне послаблення контролю влади над побутово-святковою сферою міської людності. Хоча в урбанізованому середовищі навіть у 1990-х роках здебільшого продовжує побутувати весілля за поширеним у радянський період зразком, проте під впливом нових цивілізаційних викликів та комунікацій освічених верств із зовнішнім світом спостерігається нова хвиля модифікацій і сутнісних змін весільної обрядовості. Так, поступово відбувається відмова від радянської обрядовості та повернення традиційних компонентів українського весілля або запозичення європейських транснаціональних взірців. Дослідниця української традиційної культури В. Борисенко зазначає, що можна говорити про «перехід на якісно новий ступінь, традиціоналізацію соціалістичного обряду й подальшого розвитку краших традиційних елементів, симбіоз традицій і новотворень»¹.

У середині 1990-х років (уже за доби незалежності України) означається початок нового етапу розвитку української культури загалом і обрядовості зокрема: відновлюється традиційна її складова (з урахуванням сучасних умов життя і світового цивілізаційного розвитку²); актуалізуються призабуті морально-етичні змісти та художньо-естетичні вияви весільних обрядодій. Як зауважив О. Курочкін, «нова суверенна держава висуває свою концепцію національного розвитку, що передбачає використання традицій історичного минулого»³. Перші роки незалежності держави — це час усвідомлення українським суспільством значущості національної культури як стрижня і основи розбудови країни. У цей період відбулося також розширення культурних зв'язків із іншими країнами; як зразок для культурних наслідувань людність українського урбанізованого середовища намагається адаптувати американські та європейські весільні явища. Починає формуватися вітчизняна весільна індустрія, через яку й транслюють основні тенденції «європеїзації» та «американізації» шлюбного дійства українців у місті.

На межі ХХ—ХХІ ст. на структуру, зміст, послідовність церемоніалу та варіації засвідчення шлюбу головно вплинула діяльність івент-агенцій. Ці спеціалізовані фірми з організації та проведення святкових заходів і подій почали пропонувати міському населенню різноманітні весільні сценарії.

¹ Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні: історико-етнографічне дослідження; відп. ред. М. М. Пазяк. Київ: Наукова думка, 1988. С. 175.

² Громова О. Новації у весільній обрядовості кінця ХХ — початку ХХІ століття (за матеріалами Середньої Наддніпрянини). *Матеріали до української етнології: щорічник*. Зб. наук. праць; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2010. Вип. 9 (12). С. 195—201.

³ Курочкін О. Святковий ландшафт України на порозі III тисячоліття. *Народна творчість та етнологія*. 2009. № 4/5. С. 59—66.

Поступово сценарії сучасного весілля організатори урізноманітнюють елементами, запозиченими із західноєвропейської шлюбної культури. Зауважимо, що нині серед міської людності простежуємо дві основні тенденції побутування весільного церемоніалу — інтеграцію до західноєвропейської культури та етнізацію сучасного весілля. Перша тенденція характеризується проектуванням та адаптацією транснаціональних західноєвропейських весільних звичаїв до українського міського середовища. Варіант такого весілля передбачає святкову церемонію одруження та нові, притаманні європейському весіллю, дійства (іноді в поєднанні з традиційними українськими обрядами).

Традиційна культура сьогодні постає трендом освіченої міської спільноти; популярності набуває реактуалізація традиційних обрядів та звичаїв, зокрема і родинних; розробляються сценарії проведення етновесіль, які послідовно відтворюють традиційні дійства та ритуали в усьому їх регіональному чи вузьколокальному розмаїтті. Нерідко сучасні етновесільні церемоніали передбачають відновлення всіх структурних складових — проведення обрядодій як передвесільних, так і післявесільних циклів. Отож поряд зі стандартною, розробленою агенцією схемою та структурою шлюбного церемоніалу, до уваги наречених організатори пропонують весілля в етностилі.

Серед креативної частини міської молоді нині стає популярним відтворення з власної ініціативи більшості обрядів та звичаїв традиційного весілля у його етнолокальній специфіці.

Варто висловити зауваги й про окремі видозміни організації весілля у зв'язку з нинішніми суспільно-політичними реаліями та епідеміологічними заходами; зокрема, відомі випадки проведення «дистанційного» весілля. В онлайн-режимі наречені разом з івент-агентством обговорюють деталі і місце церемонії, обирають вбрання, здійснюють інші весільні замовлення. Власне церемонія укладення шлюбу відбувається через засоби відеозв'язку; розважальну частину весілля (привітання, танці) також проводять у форматі онлайн. Такий варіант весілля новий і нестандартний.

Від початку XXI ст. розвиток весільного церемоніалу головним чином детермінується глобалізаційними та культурно-інтеграційними впливами. Дослідник святково-обрядової культури українців О. Курочкін зауважує: «Кардинальні перетворення останніх десятиліть на всьому пострадянському просторі проводять під гаслами звільнення від тоталітарного минулого, деідеологізації всіх сфер духовного та громадського життя. Повсюдно спостерігається втрата зацікавленості святами, звичаями, традиціями соціалістичної доби»¹. Водночас звертаємо увагу, що й досі в

¹ Курочкін О. Шляхи подолання тоталітарних стереотипів у святковій культурі незалежної України. *Народна творчість та етнологія*. 2011. № 1. С. 74—81.

урбанізованому середовищі подекуди трапляється використання в обряді елементів шлюбно-весільних нововведень радянського періоду, зокрема, форма проведення офіційної реєстрації шлюбу, спільний танець наречених після засвідчення шлюбу, покладання квітів до меморіалу.

Сьогодні, у час інтенсивних глобалізаційних процесів та міжкультурної взаємодії спільноти, весілля українців у міському середовищі постає строкатим та варіативним з огляду на культурно-освітні, етнічні, професійні характеристики майбутнього подружжя. Однак, незважаючи на динамічні трансформаційні явища, у сучасному міському весіллі українців побутують ритуали, атрибути та компоненти структури, притаманні традиційній весільній обрядовості нашого народу.

2. ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІЙНИХ УСТАНОВ ШЛЮБНО-ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ

Протягом 1960—1970-х років на різних рівнях політичної вертикалі було організовано роботу служб і установ, які відповідали за впровадження й популяризацію святкової культури серед населення. Крім цього, було оприлюднено ряд офіційних документів щодо проведення святкових дійств та урочистостей. Такі дії влади були очевидними, адже негативні явища в державній економіці намагалися приховати за пишнотою відзначення подій приватного життя громадян. Ще в 1944 р. указом Президії Верховної Ради СРСР було введено урочисту реєстрацію шлюбу, а в 1968 р. це рішення було внесене і в «Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб і сім'ю»¹. Відповідно до цього документа у 1969 р. Верховна Рада затвердила «Кодекс про шлюб і сім'ю Української РСР», у якому йшлося про проведення реєстрації шлюбу в урочистій обстановці. Саме так поступово весільні приготування та власне організація весілля переходили від зобов'язань наречених та рідних до відповідних служб, існування яких забезпечувалося на державному рівні.

Перші спроби введення нових весільних обрядів фіксуємо ще на початку 1950-х років. З 1960-х років з ініціативи партійних представників періодично організовувалися конференції та настановчі наради щодо основних завдань культурних перетворень. Після таких зібрань зазвичай оприлюднювали брошури з методичними рекомендаціями стосовно проведення окремого свята чи будь-яких урочистостей. Значну методичну роботу з упровадження радянської обрядовості здійснювало Міністерство культури.

¹ Степенко С. Розвиток та вдосконалення радянських свят та обрядів. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 5. С. 4.

Зокрема, у 1961 р. відбулася перша методична конференція з питань радянської святковості й обрядовості¹. Учасниками цієї конференції були представники Академії наук і Міністерства культури УРСР, вони розглянули «конкретні заходи для розгортання подальшої роботи серед населення»². На кінець 1964 р. в більшості міст обласного значення були створені комісії, мета яких окреслювалася як сприяння проведенню й популяризації нової святковості та обрядовості, у тому числі й нових весільних урочистостей³. Того ж таки року була проведена нарада за участю членів музичних товариств і спілок письменників, на якій відбирали музичні твори для проведення нових обрядів⁴. Зосібна, для реєстрації шлюбу: «Прослухано розроблений методистом Центрального Будинку народної творчості Т. Гірник примірний план реєстрації шлюбу й біля десяти зразків магнітофонних записів пісень, рекомендованих для виконання при проведенні цього урочистого акту»⁵.

24 вересня 1966 р. указом Президії Верховної Ради УРСР створено Міністерство побутового обслуговування населення Української РСР⁶. Цій структурі підпорядковувалися спеціалізовані організації та підприємства, які надавали обрядові послуги населенню. Так, при цьому міністерстві було утворено службу, покликану виконувати замовлення на проведення родинних і громадських урочистостей, наприклад, реєстрації шлюбу. До обрядотворення залучалися й інші ланки державних і громадських органів, яким визначали завдання відповідно до галузі їхньої діяльності. На різних етапах підготовки до розробки методичних порад та власне сценаріїв проведення святково-обрядових заходів долучалися кваліфіковані представники Міністерства культури, працівники науково-дослідних установ, діячі мистецтва й письменства та члени освітньо-культурних організацій. Зрозуміло, що таке співробітництво не обходилося без знавців українських народних традицій. За участю етнологів відбувалися семінари-практикуми, на яких готували кваліфікованих спеціалістів з упровадження нової обрядовості.

¹ Джинджириста М., Куєва В. Становлення сучасних свят і обрядів. *Народна творчість та етнографія*. 1971. № 3. С. 7.

² Кравець О., Кувеньова О. Шляхи формування та утвердження радянських свят і обрядовості на Україні. *Народна творчість та етнографія*. 1970. № 3. С. 34.

³ Там само. С. 35.

⁴ Скуратівський В. Питання розвитку нових свят і обрядів (За матеріалами другої Всесоюзної наради-семінару по соціалістичній обрядовості). *Народна творчість та етнографія*. 1979. № 1. С. 41.

⁵ Правдюк О. Музика в нових святах і обрядах. *Народна творчість та етнографія*. 1965. № 5. С. 27.

⁶ Закон Української Радянської соціалістичної Республіки. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T660002.html

Для чіткого контролю і здійснення особливої політичної спрямованості 1969 р. було організовано Республіканську комісію з вивчення й упровадження в побут нових громадянських свят і обрядів (з 1978 р. — Комісія по радянських традиціях, святах та обрядах при Раді міністрів Української РСР ¹). До складу комісії входили керівники і працівники відомств, міністерств, діячі науки і культури, представники творчих спілок і державних організацій ². Завдання комісії передбачали здійснення контролю над виявами святково-обрядової діяльності населення, викорінення етнічної культури українців та формування мислення радянської людини з відповідними шаблонами мислення, уподобаннями ³. Учасниками комісії були підготовлені та оприлюднені пропозиції і сценарії проведення весільного обряду. До розробки цих рекомендацій було залучено понад 600 фахівців з різних галузей — науковці, композитори, поети, художники, архітектори, працівники сфери культури й побуту, комунального господарства ⁴. У складі комісії були організовані спеціалізовані ланки, кожна з яких відповідала за певний етап роботи. Так, окремі групи для результативного впровадження нової обрядовості створювали у трудових колективах на підприємствах і виробництвах. За перші роки діяльності комісії були випущені рекомендації щодо святкування державних і громадських свят. Пізніше проводилася робота з вивчення й розробки рекомендацій для родинних обрядодій. Опубліковані брошури з методичним матеріалом розсилали в усі обрядові служби.

Варто зазначити, що на державному рівні не оминалося увагою питання про відбір і підготовку кадрів для обрядових установ і служб. Зокрема, в Інституті підвищення кваліфікації працівників культури готували фахівців з питань нової радянської обрядовості. Крім того, у містах існували консультаційні, лекторські пункти та «школи молодят», де проводилася роз'яснювальна робота з питань сімейно-шлюбних взаємин ⁵.

У міському середовищі для популяризації нових обрядів серед наречених та їхніх батьків здійснювалася консультативна допомога; для ширших верств населення організовувалися цикли лекцій і консультацій з питань сімейно-шлюбних відносин, передусім щодо нових весільних обрядів. Як заохочення до відвідуван-

¹ Аль-Анні А., Кузіна Н. Державна політика по впровадженню радянської обрядовості в Українській РСР. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2012. Вип. 38. С. 42.

² Джинджириста М., Куєвда В. Становлення сучасних свят і обрядів. С. 13.

³ Брайченко О. Побутування українських традиційних свят родинного циклу в умовах наступу радянської ідеології 70–80-х років ХХ століття. *Народна творчість та етнологія*. 2014. № 4. С. 119.

⁴ Стеценко С. Розвиток та вдосконалення радянських свят та обрядів. С. 4.

⁵ Каганов Ю. Радянські свята та обряди в контексті ідеологічної політики... С. 188.

ня таких заходів — семінарів чи консультацій — слухачі отримували талони на дефіцитні товари, на весільний одяг та обручки¹.

На державному рівні увагу було приділено створенню матеріально-технічної бази для проведення свят і обрядів, зокрема весільних. Особливого значення надавали облаштуванню спеціальних приміщень на підприємствах чи виробництвах, де працювали наречені. Це були зали або кімнати, у яких проводили реєстрацію шлюбу в колі колективу. На таких урочистостях неодмінно були присутні представники державного апарату, що, як вважалося, надавало весіллю громадського значення. Одним із зобов'язань молодих при підготовці до весілля було повідомлення колективу про подачу заяви в реєстраційний відділ і виготовлення оголошення про майбутній шлюб². Такі передвесільні кроки були необхідністю у виконанні програми впровадження радянської обрядовості.

На початку 1960-х років були розгорнуті проекти побудов спеціальних закладів, нових Палаців (Будинків) урочистих подій, Палаців одружень (Палац щастя). Першим Палацом одружень у м. Київ слугував міський маєток, відомий у народі як «Шоколадний будинок». Реєстрація шлюбів тут проводилася протягом 1960—1982 рр., до відкриття нового Палацу одружень. Упродовж двох десятків років урочисту реєстрацію шлюбів проводили в Білій залі. Незважаючи на загальнодержавний курс відмови від традиційних уявлень, серед народу існувало повір'я, пов'язане із цим приміщенням: побутувала думка, що венеціанське дзеркало в Білій залі обов'язково приносило незаміжнім, які поглянули в нього, щасливе кохання та швидкий шлюб³.

Зауважимо, що міське населення легко й швидко сприйняло таке нововведення — урочисту реєстрацію шлюбу в Палаці одружень. Водночас це мало руйнівний вплив на традиційний елемент весілля — вінчання. Ці спеціалізовані заклади та пропоновані в них обрядові послуги практично замінили похід до церкви та священне таїнство. Урочиста позацерковна реєстрація шлюбу прижилась серед населення України й існує понині з деякими трансформаціями.

У 1970 р., після чергового засідання Комісії з упровадження нової радянської обрядовості, були подані пропозиції щодо обладнання й мистецького оформлення кімнат і Будинків урочистих подій⁴. Також зауважувалося, що внутрішнє й зовнішнє

¹ Там само. С. 186—194.

² Скуратівський В. Питання розвитку нових свят і обрядів... С. 40.

³ Столичний «Шоколадний будинок»: від маєтку мільйонера до мистецького центру. URL : <https://life.informator.press/stolychnyj-shokoladnyj-budynok-vid-majetku-miljonera-do-mystetskoho-tsentru/>

⁴ Джинджириста М., Куєвда В. Становлення сучасних свят і обрядів. С. 13.

оформлення Палаців одружень мало надавати весіллю важливості, святковості та громадського значення.

Працівникам Палаців одружень окреслили чіткі вимоги до всіх деталей в інтер'єрі та екстер'єрі, яких слід було дотримуватись. У зовнішньому і внутрішньому оформленні часто використовували однотипну офіційну символіку: державні прапори й герби, портрети політичних осіб. Також кріпили плакати з ідейними гаслами на зразок: «Міцна сім'я — міцна держава».

У «Рекомендаціях до обрядів "Одруження"...» зауважується: «Елементи оформлення приміщень для проведення урочистих подій повинні відповідати ідейному змістові сучасних обрядів і високим естетичним вимогам соціалістичного суспільства. В обрядових залах обов'язкові зображення Гербів СРСР або УРСР, встановлюються Державні прапори СРСР або УРСР»¹. Не оминували увагою і архітектурні рішення, адже «кожне приміщення для проведення обрядів повинне мати щонайменше дві урочисті кімнати: власне обрядову залу та вітальню»². Крім цього, передбачали службові приміщення та кімнату для нареченої.

Власне в урочистій залі центральну стіну, крім державних символів, прикрашали також декоративними елементами, художніми виробами з дерева й металу. У вимогах було прописане навіть розташування меблів. Головним елементом у меблевому ансамблі та й взагалі в оформленні всієї зали був стіл, розташований на підвищенні, «щоб підкреслити важливу роль реєстрації громадських актів»³.

Рекомендації щодо оформлення зали та столу описав В. Куєвда: «Стіл прикрашається гілками дуба і кетягами калини — символами сили, мужності, дівочої вроди, щедрості душі; у вазі на столі можуть стояти колоски, а на декоративній тарілі — житні зерна — символ життя, достатку. При оформленні зали можна використовувати барвінок, хміль»⁴. Використання рослинних елементів свідчить про певне збереження та відтворення традиційної весільної символіки, хоча і з певним орієнтиром на відображення радянських ідеологічних концепцій.

Варто зазначити, що в рекомендаціях «Одруження» детально прописано оформлення всіх приміщень Палаців одружень, а також їхній зовнішній вигляд: вказані розміри кімнат, висота стін, їх кольорова гама й оздоблення декоративними виробами, висловлені пропозиції щодо естетичних якостей килимового покриття й композиції світильників, крім цього, були й інші необ-

¹ Рекомендації до обрядів «Одруження» і «Народина». С. 7.

² Куєвда В. Художнє оформлення залів та кімнат урочистих подій. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 4. С. 44.

³ Петрякова Ф. Художнє оформлення інтер'єрів будинків та кімнат урочистих подій. *Народна творчість та етнографія*. 1971. № 2. С. 8.

⁴ Куєвда В. Художнє оформлення залів та кімнат урочистих подій. С. 45.

хідні для урочистостей умови — вигляд клумб, характер будови, емблеми для фасадів. Усім переліченим елементам надавали особливого функціонального значення у прив'язці до окремих обрядів. Наприклад, «килим злагоди» великих розмірів, на якому відбувається значна частина обрядових дій (розстелення весільного рушника, проголошення урочистої спільної обіцянки, величання кумів, бабусь і дідусів)¹.

Зауважимо, що більшість таких рекомендацій не мали обрядового характеру, а швидше орієнтували на декоративне оформлення: «Для створення психологічного стану піднесеності того чи того обряду, його активного сприйняття суттєве значення має система освітлення. У вітальні, при запаленні факелу, легкий сутінок лише підсилить виразність»; «Поруч із живими квітами можна використовувати традесканцію, цисус, бегонію...»². Водночас докладні вказівки свідчать про наполегливу і всеохопну роботу зі створення та впровадження нової обрядовості. Зокрема, науковці ще в радянський період висловлювали зауваги про відсутність в інтер'єрі приміщень для обрядових дій національного колориту; найчастіше використовували лише як художній елемент вишитий або тканий рушник³.

Наприкінці 1970-х років почали виникати при державних органах реєстрації актів цивільного стану (РАЦС) спеціалізовані обрядові служби, які займалися всіма приготуваннями сімейних свят. Зрозуміло, що такі спеціалізовані підприємства для надання обрядових послуг найперше з'являлися у великих містах. Після подання заяви молодята отримували «купони» на купівлю одягу й деяких продуктів у спеціальних магазинах. Так, наречені отримували доступ до таких дефіцитних товарів: весільних суконь, костюмів, обручок. Зауважимо, що ці пропозиції, підготовка й проведення весільного свята відбувалися на платних умовах. Значна частина міського населення обирала більш економний варіант, наприклад, вечірку.

Крім служб, котрі здійснювали головним чином урочисті обряди, існували й інші, що організовували і проводили другу святкову частину весілля. У містах як святкові приміщення використовували передусім заклади громадського харчування: їдальні, кафе, ресторани. Проте уже з 1970-х років у багатьох містах були відкриті спеціалізовані святкові зали, розраховані саме на весільну гостину⁴.

Для підвищення якості роботи й культури обслуговування населення в окремих великих містах установи обрядової служби

¹ Там само.

² Там само. С. 48.

³ Петрякова Ф. Художнє оформлення інтер'єрів будинків та кімнат урочистих подій. С. 9.

⁴ Борисенко В., Куєвда В., Курочкін О. Весільна гостина. *Радуга*. 1984. № 4. С. 95.

були об'єднані в обрядові фірми «Свято»¹. Ці фірми та інші новоутворені обрядові служби займалися підготовкою та проведенням урочистих церемоній з урахуванням нових ритуалів і нового символічно-змістового наповнення. Церемонію одруження влаштовували за участю офіційних осіб, наречених, друзів, гостей та переважно у палаці урочистих подій.

Перша обрядова фірма «Свято» розпочала роботу в м. Київ 1976 р. Працівники профільного підприємства займалися приготуваннями та проведенням родинних свят міського населення, зокрема організовували одруження². У фірмі працювали режисери та артисти, які проводили урочистості згідно з розробленим сценарієм. Про активну діяльність підприємства працівники звітували на конференціях та спеціальних зборах. До прикладу, у 1980 р. на міській науково-практичній конференції «Досвід і проблеми дальшого розвитку соціалістичної обрядовості» директор установи Г. Куца оприлюднила звіт про виконану роботу, про особливості та перспективи розвитку фірми «Свято», про розширення видів послуг, які були запропоновані киянам, а також зауважила збільшення від часу відкриття фірми замовлень, так, «число обрядів “Одруження” зросло з 3 до 10 тис.»³.

Відповідно для проведення обряду «Одруження» були прописані сценарії як урочистої реєстрації шлюбу, так і неофіційної частини — весільної гостини. Зокрема, фірмою «Свято» було використано сценарій весільної гостини, підготовлений науковими співробітниками Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України.

Про наслідки швидкої появи філій обрядових служб у містах та їхньої активної діяльності В. Борисенко зазначала: «Для людей це, безумовно, було полегшення в плані турбот, особливо за наявності дефіциту товарів першої необхідності; водночас це означало відхід від народних традицій і суттєво примножувало витрати на весілля»⁴.

Із середини 1990-х років у містах під впливом західної культури з'явилися івент-агенції, спеціалізовані фірми з організації та проведення святкових заходів і подій. Діяльність цих агенцій спочатку обмежувалася роботою ведучих на сімейних та корпо-

¹ Аль-Анні А., Кузіна Н. Державна політика по впровадженню радянської обрядовості... С. 40—44.

² Ярмаченко М. Д. Твій дім — Київ: 8 розповідей про те, як столиця Радянської України перетворюється у місто зразкового побуту; зап. В. Жаров; фото: В. Дедова, М. Козловського, І. Костіна та ін.; ред. Л. Єфімов. Київ: Реклама, 1976. С. 91.

³ Шевченко А. Обряди в житті Києва. *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 4. С. 106—107.

⁴ Борисенко В. Українське весілля: традиції і сучасність. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2010. С. 103.

ративних бенкетах. За короткий час івент-агенції розширили свої можливості та спектр послуг. Вони забезпечують проведення різних видів свят, однак найбільш запотребованим замовленням серед міського населення є організація весілля.

Однією з найпопулярніших форм проведення сучасного весілля стала запропонована івент-фірмами виїзна церемонія з офіційною реєстрацією шлюбу. Поступово сценарій урізноманітнювали й іншими елементами, традиційними для західної культури. Нині побутує також театралізована версія засвідчення шлюбу без оформлення офіційних оригінальних документів.

З часу своєї появи на українському ринку весільні агенції значно розширили пропоновані послуги та й власні можливості у здійсненні всієї підготовки та проведення весілля. Зокрема, сьогодні до переліку послуг входять такі пропозиції: написання авторського сценарію весілля; організація виїзної весільної церемонії; організація шоу-програм; підбір досвідченого й талановитого ведучого; підбір майданчика чи приміщення для проведення весілля; запрошення перукаря й візажиста; розробка ексклюзивного дизайну й розсилка запрошень; замовлення весільного торта; замовлення й декорування автомобілів для молодят та гостей; святкове оформлення квітами та повітряними кулями, забезпечення різними декоративними елементами й святковими спец-ефектами (піротехніка, композиції з квітів та солодошів).

Зазвичай інформаційні сторінки івент-фірм містять перелік послуг, які передбачають проведення весілля в європейському стилі. Однак за бажанням замовників організатори можуть змінювати весільний сценарій відповідно до святкової тематики.

Сьогодні деякі агенції пропонують підготовку і проведення традиційного та національного варіантів весілля. Водночас акцентуємо, що саме так часто відбувається нівелювання традиційних компонентів весілля чи заміна їх штучними через незнання організаторів (розпорядників) особливостей традиційного шлюбного обряду. Позаяк більшість представлених івент-фірмами варіантів проведення весіль не передбачають виконання традиційного комплексу обрядодій у повному обсязі.

Зауважимо, що на сьогодні зростає тенденція до відтворення всього комплексу традиційних шлюбних обрядів. Відповідно на ринку послуг з'являються нові координатори, котрі спеціалізуються саме на проведенні весілля за традиційним сценарієм. Зокрема, у такому форматі намагаються відтворити ключові елементи традиційного весілля. Також івент-агенції пропонують своїм замовникам спільно розробити план традиційного весілля. Це дає змогу додати до сценарію ті обряди та ритуали, які відомі нареченим чи їхнім батькам, адже розроблений компанією варіант традиційного весілля часто містить елементи, що відрізняються від місцевих чи зовсім не відомі нареченим і батькам.

Івент-фірми (весільні агенції) свою діяльність зосереджують у містах, населення яких, як і раніше, становить основну частину замовників. При цьому зауважимо, що впродовж останнього десятиліття зростає і кількість замовників із сіл, здебільшого прилеглих до міст. Слід зазначити, що сільське населення дедалі частіше обирає оновлений стилізований чи тематичний сценарій весілля, відмовляючись від традиційних місцевих особливостей.

Оскільки замовлення послуг івент-фірм вимагає вкладання додаткових коштів, то часто, зокрема й через недовіру у справі, наречені та батьки намагаються організувати своїми силами весілля із традиційними компонентами. Вважаємо, що це свідчить про розуміння представниками міського населення важливості збереження та відтворення традиційної складової української культури.

Варто звернути увагу на появу в рамках організаційних послуг нового персонажа міського весілля. Ще в радянський період у міському середовищі, паралельно із залученням до проведення урочистостей обрядових фірм, з'явився звичай запрошувати на весілля розпорядника — тамаду. Власне, поняття «тاماда» має грузинське походження, на Кавказі відома традиція під час святкового застілля обирати «провідного». Як правило, це людина шанована й авторитетна, яка знає звичаї свого народу, може привернути увагу присутніх, а найголовніше її уміння — виголошення тостів. Вона стає ключовою особою за святковим столом і має певні обов'язки: розсаджує гостей за столом, суворо дотримуючись старшинства, представляє присутніх один одному, інколи виконує національні грузинські пісні й танці¹. В обов'язки тамади на радянському весіллі входило забезпечення й підтримка гарного настрою, організація розваг, конкурсів, представлення присутніх для вітального слова. Зокрема, у час існування й активного впровадження радянської обрядовості Комісія з радянських свят та обрядів у різних містах проводила курси для підвищення кваліфікації розпорядників весілля².

Послугами весільного тамади спочатку почали користуватися жителі міст. У селі тим часом проводили традиційне весілля, яке не передбачало такого розпорядника (ведучого) чи стороннього посередника при виконанні обрядів. Замовляли лише послуги музичного колективу, репертуар яких складався з пісень популярних на той час виконавців.

У радянський період поняття «тاماда» набуло ширшого значення й розповсюдилося по всіх колишніх республіках. Зауважимо, що на початку впровадження радянської обрядовості не було професійних ведучих, тому обов'язки тамади (розпорядника) покладали на людину, яка «мала високу довіру». Зазвичай на цю роль запрошували чоловіків, вважалось непристойним, якщо жін-

¹ Тамада. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>

² Конвай В. Висвітлення традиційної та сучасної весільної обрядовості в інтернет-ресурсах України. *Народна творчість та етнологія*, 2011. № 1. С. 58.

ка буде розважати гостей. Так, О. Брайченко називає основними функціями весільного тамади розважання гостей, проведення конкурсів та ігор. Побутувала думка, що залучення спеціальних організаторів-розпорядників, хорових колективів, вокальних квартетів збагачувало свято, робило його більш урочистим та знаковим¹.

У важкий економічний період 1990-х років не всі мали можливість оплатити роботу підготовленого спеціаліста для проведення весілля. Тому на роль тамади запрошували когось із родичів чи друзів, того, хто мав артистичні чи вокальні якості, легко контактував з людьми. Прикметно, що персонаж ведучого не мав традиційного весільного чину, лише в окремих випадках, коли роль ведучого міг виконувати староста чи хрещений батько. Культуролог Н. Кукуруза зауважує, що до початку 2000-х років людей, які займалися лише веденням приватних свят, було вкрай мало; ведучим сімейного свята міг бути колишній «масовик» з місцевого Будинку культури або актор театру².

Для наречених серед порад, представлених організаційними компаніями, особливу увагу приділено вибору ведучого. Зокрема, автори електронних весільних порталів радять обирати за такими якостями, як інтелігентність, грамотне мовлення, відчуття стилю й такту, вміння імпровізувати та контролювати ситуації, креативний і кмітливий розпорядник «при необхідності заспіває й станцює, проведе конкурс і заведе публіку, виголосить тост»³.

Зауважимо, що значна частина весільних ведучих не ототожнюють себе із поняттям «тамада», вважають його застарілим і переконані, що його функції може виконувати будь-хто з аматорів:

«Я себе називаю ведуча святкових подій. Чому саме ведуча, а не тамада? Тамада, у нашому розумінні в колег <...>, це та людина, яка влаштовує більше шоу з переодяганнями, яка говорить віршами, якимись жартами. На сьогоднішній день більш цікавіші є ведучі, які в тому розумінні є й розпорядником. Тут не має бути якихось стандартів, шаблонів, має бути вільне спілкування з публікою, не завченими якимись фразами, і обов'язково має бути імпровізація»⁴.

Відомий професійний ведучий Андрій Жолоб на питання ко-респондента «Чому не любить, коли його називають тамадою?» дав таку відповідь: «Бо я і не є тамада. Тамада це той, хто дуже сильно намагається стати "своїм" серед гостей на весіллі чи корпоративі. А я того навіть не намагаюся робити. Звичайно, я доброзичливо ставлюся до гостей, але без панібратства. Адже на весіллі чи корпоративі є люди, які працюють, і ті, які відпочивають»⁵.

¹ Брайченко О. Побутування українських традиційних свят... С. 120.

² Кукуруза Н. В. Майстерність ведучого: навч. посібник. Івано-Франківськ, 2010. С. 116.

³ Сім якостей хорошого ведучого весіль. URL : <https://topwedding.com.ua/good-wedding-mc/>

⁴ АНФРФ ІМФЕ НАН України. Ф. 14-5. Од. зб. 920. Арк. 1.

⁵ Андрій Жолоб. URL : <https://www.facebook.com/andriy.zholob>

Ми проаналізували персональні електронні сторінки (сайти) ведучих, на яких, зокрема, про свою відмінність від тамади зазначають: «Тамада і ведучий — це різні поняття. Це два амплуа здібної, веселої, артистичної людини. На перший погляд, різниці між ведучим і тамадою немає: обидва ведуть свято, влаштовують розваги для гостей. Але тамада більше ставить ставку на обрядовість, домашню невимушену атмосферу. Тоді як ведучий святкування — це професійний артист, який проводить весілля, так би мовити, “солідно”, без панібратства, так, що кожен з гостей може відчути себе учасником модного телешоу»¹. Водночас у цій професії більшість не розділяють поняття «ведучий» і «тамада»: «Весела і позитивна ведуча-тамада, яка зрозуміє з півслова бажання гостей, нареченого і нареченої»². Зауважимо, що наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. серед урбанізованого населення здебільшого побутувало два поняття — «ведучий» і «тамада».

У традиційній весільній обрядовості, крім наречених та їхніх батьків, учасниками чи виконавцями ритуальних дійств були майже всі присутні. Їм відповідно надавалися чини (ранги). Основні дійові особи весілля знали свої обов'язки та послідовність ритуальних дійств. На кожному етапі підготовки чи проведення весілля учасники по чергово перебирали на себе одну з головних ролей. У передшлюбних дійствах це були коровайниці, дружки, на власне весіллях, поряд із молодими, головними учасниками були старший дружба та старша дружка, хрещені батьки, світилки, дружки. Функції розпорядника весілля найчастіше належали старості, який стежив за всім весільним процесом, благословляв на виконання ритуалів чи сам здійснював окремі обряди.

Сьогодні на весільних порталах та в оголошеннях щодо святкового сервісу нареченим пропонують також послуги «обрядового старости», який виконує роль ведучого й перебирає частково на себе обов'язки традиційного весільного персонажа, зокрема, благословляє та простежує відповідне виконання всіх обрядів, у деяких бере участь і сам, припрошує гостей до столу, до танців.

Сучасний «обрядовий староста» виконує здебільшого розважально-театралізовані функції. Зауважимо, що в традиційній обрядовості староста брав участь у ключових весільних ритуалах, зокрема його присутність була обов'язковою у дійствах передвесільного циклу. Парубок, вирушаючи на сватання до дівчини, запрошував із собою старостів (відомі регіональні назви «сватач», «говорун») — це були одружені чоловіки з-поміж близьких родичів. При виборі сватачів звертали увагу й на їхню вдачу, адже від уміння комунікувати та бути переконливим залежав і результат

¹ Ведучий для вашого свята. URL : <http://tamada-victor.com.ua/index.php/pro-mene-2/6-profesor-oratorskoho-mystetstva>

² Тамада і ведуча. Вікторія Христиненко. URL : <http://viktoriya-tamada.lviv.ua/poslygu.html>

сватання. У домі молодої старости виголошували промову про пошук дівчини для свого хлопця. Якщо дівчина давала згоду, то старостів перев'язувала рушниками, а її батьки обмінювалися хлібом зі сватачами. На закріплення угоди шлюбу саме староста зв'язував рушником руки наречених. Також староста був присутній під час обрядового випікання короваю: у нього брали благословення на кожен етап роботи (розчинення тіста, саджання та витягання з печі, прикрашання). Під час весільної гостини староста підносив коровай до молодих та розкраював його. Староста також брав участь та благословляв до виконання інших весільних обрядів: старша дружка просила благословення перед плетінням вінків; у деяких регіонах брав участь в обряді розплітання коси молодої; староста очолював «похід нареченого за сорочкою»; обов'язково супроводжував весільний поїзд. На сучасному весіллі урбанізованого населення староста має значно скорочені обов'язки й часто — лише номінальне значення. Популярним серед міського населення є спеціально запрошений «староста-ведучий», послуги якого замовляють саме для проведення етновесілля.

На сучасному весіллі, крім звичних організаторів з агенцій, розпорядників, тамади, роль ведучого можуть виконувати популярні конферансьє, церемоніймейстери, шоумени. В українську святкову культуру цих персонажів запозичили із західної святкової культури. Зокрема, уперше поняття «конферансьє» виникло в середині XIX ст. у французькій святково-розважальній сфері, побутувало в театральному та цирковому мистецтвах. У сучасному українському міському середовищі послугами конферансьє дебільшого користуються під час проведення весілля в європейському стилі. Образ нового весільного ведучого-розпорядника вирізняється стриманістю та елегантністю; він доречний на тих весіллях, на які запрошені різні артисти або колективи (циркові, вокальні, інструментальні, танцювальні); завдання конферансьє зводиться лише до того, щоб робити гумористичні репризи, анонсувати виступи; стежити за часом проведення різних урочистостей та розміщенням гостей за святковим столом¹.

«Церемоніймейстер» спеціалізується на проведенні урочистих шлюбних церемоній та реєстрації. Цей тип весільної професії в останні роки стає запотребованим як серед замовників-наречених, так і серед охочих здобути навички проведення церемоній. Зауважимо, що питання актуальності саме цієї професії було порушено на державному рівні. Зокрема, у 2016 р. в Україні запустили пілотний проєкт «Шлюб за добу», завдяки якому пари після написання заяви та подання всіх необхідних документів можуть одружитися через 24 години. З 2017 р. дію сервісу «Шлюб

¹ Весільний ведучий, тамада або конферансьє нареченому і нареченій — ідеї для весілля — яскраве весілля. URL : <https://ua.waykun.com/articles/vesilnij-veduchij-tamada-abo-konferanse.php>

за добу» було поширено на всю Україну. Ще через рік Міністерством юстиції України в рамках цього проєкту було оголошено набір на державні курси «Весільний церемоніймейстер»¹. Програма навчального курсу передбачає охоплення таких дисциплін, як ораторська майстерність, психологія, режисура, менеджмент. У кінці навчання учасники отримують диплом про проходження курсу, кращі фахівці вносяться до бази церемоніймейстерів².

Сьогодні під впливом культурно-інтеграційних процесів серед замовників — наречених із міського середовища — популярності набирає новий тип ведучих — «весільний шоумен», який за роллю на шлюбному святі найбільш тотожний із «тамадою»: виконує різноманітну розважальну програму (проводить церемонію, співає, жартує, налагоджує комунікацію між гостями).

Водночас зауважимо, що всі різновиди весільних ведучих та розпорядників мають схожі розважально-обрядові обов'язки та функції, заздалегідь узгоджені з нареченими та їхніми батьками.

Поряд з організаційним забезпеченням та проведенням урочистостей і розваг варто розглянути й музичний супровід міського весілля, як радянського, так і сучасного періоду.

Як відомо, співи та музика були обов'язковим компонентом традиційної весільної обрядовості. Зокрема, Г. Л. де Боплан відзначив, що музика й співи є неодмінними ознаками кожного весілля³. На території України були поширені народні гурти «троїстих музик», які склалися зі скрипки / сопілки, цимбалів / басолі та бубна⁴. Низка передвесільних ритуалів і дійств весільного дня супроводжувалася музично-пісенним виконанням: наречений наймав музикантів на заручини, під музику коровайниці заносили коровай до комори, церемонія виття гільця закінчувалася переважно танцями й музикою; під музичний акомпанемент наречена передавала нареченому святкову сорочку, а він обдаровував її хусткою; вранці музиканти грали «на добридень» в домі молоді; ішли попереду весільного поїзда; святкова гостина також відбувалася за участі музикантів⁵. Як розрахунок музикантам віддавали нижню частину короваю («підошву» зазвичай

¹ Система торгів Мін'юсту оголосила про набір на курс «Весільний церемоніймейстер». URL : <https://hromadske.ua/posts/systema-torhiv-miniustu-oholosyla-pro-nabir-na-kurs-vesilnyi-tseremoniimeister>

² Весільний церемоніймейстер: де і за скільки можна опанувати професію. URL : https://24tv.ua/vesilniy_tseremoniymeyster_de_i_za_skilki_mozhna_opanuvati_profesiyu_n1108715

³ Боплан Г. Л. де. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що простягаються від кордонів Московії до Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і веденням воєн. Київ, 2012. С. 101.

⁴ Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти; худ. В. Г. Юрчишин. Київ: Наукова думка, 1967. С. 40.

⁵ Здоровега Н. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. Київ: Наукова думка, 1974. С. 73.

підносив староста). Пісенне виконання здійснювали дружки та світилки, або й інші учасники весільних обрядодій (коровайниці, свашки).

Значних скорочень та випадання з весільної структури зазнає традиційний музично-пісенний компонент у період впровадження нових радянських свят. Міське весілля робітничої молоді відбувалося в новому форматі: на заміну традиційним музикантам у реєстраційних залах звучали оркестри та ансамблі. Найпопулярнішими були артисти з музичної фірми «Кома» (Київське об'єднання музичних ансамблів), створеної на початку 1973 р. при Управлінні культури Міськвиконкому Києва¹. У час впровадження радянської обрядовості діяльність штатних музикантів і вокалістів та виконання ними святкових замовлень мали замінити творчу роботу естрадних артистів, ансамблів, гуртів, які не входили у структуру об'єднання. Серед населення Києва побутувала думка, що залучення фірм «Свято» та «Кома» було знаком якості професійного рівня проведення весілля².

У період перебудови та перші роки незалежності, у час відкритих суспільних комунікацій, на музичну культуру українців значний вплив мали західноєвропейські відомі співаки та композиції. Зокрема, на весільних урочистостях та святкуваннях почали використовувати іноземну музику в аранжуванні місцевих виконавців. Такий музично-пісенний супровід шлюбного свята запотребований і сьогодні: більшість наречених обирають артистів із популярним сучасним репертуаром, водночас серед населення міста стійким лишається переконання, що на весіллі мусить мати місце і традиційний музично-пісенний жанр. В урбанізованому середовищі найчастіше звучить у різному аранжуванні народна весільна пісня «Горіла сосна», яку вмикають у записі чи виконують під час обряду знімання фати та розплітання молодої.

Більшість організаторів стверджують, що однією із заporук успіху проведення яскравого та незабутнього свята є вдалиий музичний супровід; сучасна / традиційна музика допомагає створити гарний настрій гостей та молодят; також при виборі пісенних композицій варто враховувати вікову категорію гостей, формуючи плейлист із музичних хітів різних десятиліть. На офіційних веб-сторінках агенцій, ведучих, музичних гуртів розміщені рекомендації щодо вибору музики відповідно до стилю весілля та шлюбно-обрядових церемоніалів; найчастіше радять підбирати мелодії для таких дійств, як зустріч наречених, перший танець,

¹ Самає Т. В. Вокальне мистецтво естради як чинник культурного життя України другої половини ХХ — початку ХХІ століття. URL : <https://nakkkim.edu.ua/images/Special-Science-Council/Materialy-Dysertaciy/2017-Samaia/Samaya-disser.pdf>

² Матушенко В. Б. Організація і методика проведення весільних свят. Київ : НАКККіМ, 2011. С. 64.

зняття фати, частування тортом та короваем, обряд «родинного вогнища», кидання букета¹. Івент-агенції та розпорядники наголошують на важливості вибору музичного супроводу й виконавців для реалізації концепції тематичного весілля: якщо весілля планується проводити в ретростилі чи в стилі 1920-х років, то має звучати відповідна музика; для «рокерського весілля» варто запросити виконавців рок-жанру; на сучасному весіллі в українському етностилі обов'язково мають бути присутні «троїсті музики»².

Створені в другій половині ХХ ст. обрядово-організаційні служби під впливом суспільно-політичних та глобалізаційних чинників зазнали трансформацій та культурних переорієнтацій у своїй діяльності. Сьогодні, на відміну від радянського періоду, організаційні фірми, агенції та окремі розпорядники існують та розвиваються самостійно й незалежно від політично-контролюючих служб. Тенденції діяльності та спектру послуг івент-компаній і різних святкових сервісів зумовлені запитами урбанізованого соціуму, передусім адаптацією західноєвропейських шлюбних мотивів і водночас збереженням і відтворенням українських весільних традицій. Варто зауважити, що сучасна весільна індустрія розширює свою діяльність у напрямку самопрезентації та обміну досвідом. Зокрема, у великих містах різних регіонів протягом останнього десятиліття проходять фестивалі та інші масові заходи з весільної тематики. У Києві щороку відбувається дві масштабні події — Міжнародний весільний фестиваль «Maggy Me Wedding Day» (укр. «Виходь за мене заміж») та Міжнародна спеціалізована виставка «Весілля—Випускний бал», на яких представники весільної індустрії презентують свої ідеї проведення святкових церемоніалів та ритуалів, нові атрибутивні предмети, весільне вбрання, проводять майстер-класи для початківців-організаторів, колег та зацікавлених наречених. Також у різних регіонах України відбуваються заходи у сфері весільної обрядовості, які мають за мету насамперед реактуалізацію та збереження місцевих традиційних весільних обрядів і звичаїв. Відомими є такі заходи: «Щаслива наречена» (м. Харків), «Весілля в Малинівці-плюс» (Чугуївський район Харківської області), «Гуцульське весілля» (м. Коломия), «Свіччине весілля» (Пирятинський район Полтавської області), «Весілля-фест» (м. Львів), «Весільна фортеця» (м. Кам'янець-Подільський).

Низку культурно-мистецьких заходів, які спрямовані на відновлення весільних традицій українців, називає О. Козирєва: Всеукраїнський фестиваль весільної традиції «Рожаниця», що проходить у с. Бобриця Києво-Святошинського району, Всеукраїнський проєкт «Майстерня українського народного весілля»

¹ Як вибрати музику на весілля. Поради для молодят // URL : <http://domsvadeb.com/ua/catalog/zhivaja-muzyka-svadebnyj-dj/articles/37>

² Музика на Вашому весіллі. URL : <http://imperia-svyat.if.ua/cikave-produkta%D1%97nske-vesillya/muzika-na-vashomu-vesilli/>

Українського центру народної культури «Музей Івана Гончара» в Києві, щорічний фестиваль українського народного весілля Середньої Наддніпрянщини «На городі зілля, а в хаті весілля» в київському Музеї гетьманства¹.

Активізацію руху весільних фестивалів з початку 2000-х років зауважує культуролог В. Бугайова. Зокрема, про регіональні фестивалі дослідниця пише, що вони не тільки об'єднують зацікавлених весіллям глядачів, а й популяризують важливі національні цінності та традиції². Засвідчуємо, що на відвіданих заходах на запити урбанізованого населення було презентовано різноаспектні рішення щодо організації та проведення весільної церемонії.

3. ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА РОЗВИТОК ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ УКРАЇНЦІВ У МІСТІ

На хвилі процесів глобалізації та розвитку інформаційних технологій засоби масової комунікації охоплюють широкий спектр життєдіяльності урбанізованого соціуму. Сьогодні засоби масової комунікації сприймаються як основне достовірне джерело інформування, а тому, зважаючи на масовість і доступність, мають величезний вплив на формування суспільної думки та культурних цінностей широкої аудиторії. Засоби інформування значною мірою впливають на духовну культуру українців, зокрема й на весільну обрядовість, що побутує та розвивається з урахуванням представленого контенту в ЗМІ. Загальнодоступними інформаційними ресурсами, які транслюють явища сучасного міського весілля, вважаємо телебачення, друковані тематичні журнали та інтернет-портали.

У другій половині ХХ ст. для ознайомлення та популяризації нововведень і способів їх запровадження існувала система анонсування й оприлюднення у друкованих виданнях, а саме — у журналах та газетах з'являлися спеціальні рубрики на зразок «Нові звичаї — нові обряди», «Новий час — нові обряди»³. Рівнобіжно видання містили інформацію про традиційні українські свята (як ілюстрацію для висвітлення процесу трансформації старих свят у «нові радянські свята»)⁴.

¹ Козирева О. Ю. Наукова ретроспектива української весільної обрядовості. *Культура і мистецтво у сучасному світі: наук. записки КНУКіМ*; гол. ред. М. М. Поплавський; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2011. Вип. 12. С. 95.

² Бугайова В. Весільні фестивалі у культурному контексті сучасного Харкова. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 233. С. 124.

³ Брайченко О. Побутування українських традиційних свят... С. 117.

⁴ Зоц В. Від ілюзій до реальності. *Соціалістична культура*. 1978. № 6. С. 26—27.

Важливу роль у формуванні культурних цінностей та обрядово-звичаєвих тенденцій відіграє телебачення. Протягом другої половини ХХ ст. телебачення, транслюючи інформаційно-розважальні програми, стає частиною побуту населення. Водночас дослідники радянської обрядовості зауважують, що телебачення стало одним із вагомих інструментів конструювання нової радянської обрядовості та культурних цінностей. Зокрема, у 1970-х роках науково-методичний відділ радянського телебачення дійшов висновку, що «телебачення працює з емоційними засобами, і якщо радіо звертається до інтелекту людей, то телебачення привертає увагу менш освічених і пасивних осіб, які зацікавлені в розвагах і задоволенні емоційних потреб». У цьому контексті телебачення мало стати частиною пропагандистського проекту з формування «правильних смаків» у «нової радянської людини» та впровадження нової обрядовості¹. Саме тому важливу роль у популяризації та впровадженні радянських обрядових практик відіграло телебачення, яке особливо активізувало цю пропаганду в кінці 1970-х років. Зміст телепрограм містив інформацію про роботу обрядових комісій, про роль громадських організацій у вивченні та впровадженні нової обрядової системи в містах і робітничих колективах². Як зауважують дослідники, телебачення було найсильнішим каналом впливу на аудиторію, а його загальна ідеологічна спрямованість відповідала курсу Комуністичної партії СРСР і всі програми були націлені на виховання патріотизму у радянських людей³.

Як уже повідомлялося, до роботи з прищеплення нових обрядів і звичаїв залучалися спеціалісти різних сфер науки і мистецтва. До підготовки методичних порад, а головним чином для рекламування нововведень, були залучені й працівники кіноіндустрії України. У 1976 р. для популяризації радянської обрядовості й святковості та для ознайомлення населення з офіційними рекомендаціями й порадами на кіностудії було знято методичні фільми. Про проведення обряду «Одруження» підготовлено такі стрічки: «На довгі роки», «На щастя»⁴. Для більшого зацікавлення й заохочення населення до використання радянських обрядів і звичаїв такі фільми створювали в кольоровому форматі. У 1980-х студією «Укртелефільм» було відзнято стрічку «Українське ве-

¹ Каганов Ю. «Останкінський шприц» і український глядач: радянське телебачення у 1950—1980-х роках. URL : <https://uamoderna.com/md/kahanov-kremlin-tv>

² ЦДАВО. Ф. 2. Оп. 14. Спр. 817. Арк. 83.

³ Цімох Н., Чорна К. Телевізійні жанри в історії радянського телебачення. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтва. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*. 2019, Т. 2. № 2. С. 151.

⁴ Скуратівський В. Питання розвитку нових свят і обрядів... С. 40.

сілля», в якій під керівництвом хормейстера М. Буравського відтворено пісенний супровід традиційного весілля¹.

На Колегії Держкомітету СРСР з телебачення й радіомовлення 1 жовтня 1981 р. розглядалося питання «Про стан і розвиток технічної бази і мережі телебачення і радіомовлення в Українській РСР в XI п'ятирічці»². На засіданні обговорювалася недостатність кількості глядачів та були запропоновані шляхи вирішення цього питання. Водночас упродовж наступних років радянське телебачення відповідно до суспільно-політичних трансформацій зазнало певних змін; через брак фінансування відбулося послаблення контролю транслявання та змісту програм.

З проголошенням незалежності актуалізувалася потреба у формуванні власного телепростору та його наповнення. У 1990-х роках стрімко розвивалися та розширювали коло глядацької аудиторії три українські телеканали. Представлені в їхньому ефірі програми робили акцент на національній українській культурі. Зокрема, автори та ведучі програм кардинально змінили формат інформування й мовлення; офіційність і строгість подачі інформації, притаманні радянському телебаченню, замінили на соціально важливий та розважальний контент, орієнтуючись на розвинене західне телебачення.

У 1990-х роках з'являється комерційна модель телебачення. Реалізується перший досвід створення в Україні масштабного телевізійного видовища без фінансування керівництвом державної телемережі. У процесі приватизації телеінформаційного простору створено низку недержавних (комерційних) компаній та редакцій, у діяльності яких вагоме місце належало трансляції розважальних програм³.

До початку 2000-х років телеканали перебували у творчому пошуку нових форматів програм і цікавих та актуальних для суспільства тем. Конкурентна боротьба за увагу глядачів мотивує редакції нових телеканалів створювати досі невідомі жанри та формати програм. Тому в українському телевізійному ефірі з'являються передачі та шоу, сценарії яких зосереджено на шлюбно-весільній культурі українців. Про популярність серед населення, особливо молоді, свідчать високі рейтинги телеканалів, на яких транслювалися такі програми.

Однією з перших, що зосереджувалася на молодій глядацькій аудиторії, була телепрограма «Кохання з першого погляду». Автори шоу послуговувалися сценарним зразком аналогічної передачі

¹ Чуйко В. О. Ретроспективний огляд розвитку масових свят в Україні в 60–80-ті роки ХХ ст. *Культура України* : зб. наук. праць ; Міністерство культури України, Харк. держ. академія культури ; відп. ред. В. М. Шейко. Харків : ХДАК, 2011. С. 169.

² ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2223. Арк. 2.

³ Набокова Г. В. Основні етапи становлення розважального телевізійного мистецтва в Україні. *Культура і сучасність*. 2018. № 1. С. 300–305.

на російському телебаченні, трансляція якого здійснювалася й на території України, а ефірні програми були популярними серед українських глядачів. Програма «Кохання з першого погляду» проходила у форматі телегри. На шоу запрошували трьох дівчат та трьох хлопців, які, відповідаючи на питання ведучих, у фіналі обирали одне одного. Якщо вибір був взаємним, то пара отримувала приз — спільну романтичну подорож. Автори та ведучі після завершення програми стежили за утвореними парами та в наступних випусках повідомляли про розвиток їхніх взаємин. Зокрема, представляли учасників, знайомство яких на шоу закінчувалося весіллям у реальному житті. Серед глядачів, особливо молоді, шоу було популярним, адже демонструвало новий спосіб знайомства та продовження стосунків пари, непритаманний традиційним звичаям і формам дошлюбного спілкування.

Не меншої популярності досягло реаліті-шоу «Все для тебе»¹. У центрі сюжету передачі була історія кохання молодої пари (як правило, це були містяни). Ідея шоу полягала в підготовці хлопцем та здійсненні видовищного освідчення дівчині у фіналі програми. Команда авторів і ведучий допомагали розробити щоразу новий та феєричний варіант освідчення на зразок західноєвропейського звичаю. Уся підготовка здійснювалася таємно та мала стати сюрпризом для дівчини. Для реалізації задумів головні герої освідчувалися в несподіваний для дівчини час та за спеціально влаштованих обставин. У шоу зафіксовані різні сценарії освідчення, зокрема, на повітряній кулі, аероплані, телевежі, під час зйомки чи прямого ефіру іншої передачі або концерту, на міських площах під час масових заходів та в торгово-розважальних центрах за участі попередньо домовленої людності. Серед глядачів стала популярною не тільки власне телепрограма, а й різні варіанти освідчення в ній та згоди на весілля. Швидко підхопили формат освідчення та адаптували відповідно до своїх вподобань представники урбанізованого середовища, в якому відкривалися більші можливості реалізації подібних передшлюбних проєктів. Представлений у реаліті-шоу та запозичений із західноєвропейської шлюбної культури спосіб феєричного чи привселюдного освідчення адаптований українським соціумом та продовжує побутувати, особливо в міському середовищі, як один із обов'язкових ритуалів передшлюбної обрядовості.

У сучасному телевізійному просторі є низка каналів, що мають у своєму ефірі соціально-побутові, розважальні програми та реаліті-шоу саме весільної тематики. Концепція таких програм зосереджена на організації, підготовці та проведенні весілля в урбанізованому середовищі.

¹ «Все для тебе»: продовження. URL : <https://inter.ua/ru/news/quot-vse-dlya-tebyaquot-prodolzhaetsya>

Одним із найпопулярніших серед населення є телепроект «4 весілля»¹. Охоплюючи широку аудиторію глядачів, головним чином зацікавлених у проведенні весіль, телепрограма задає і популяризує нові тенденції міського весілля українців. У межах одного випуску передбачено справжнє одруження чотирьох пар. Учасники передачі — здебільшого жителі великих міст, які представляють різні регіони України. В основу програми покладено ідею змагання за найкраще проведення весілля; пара-переможець отримує в подарунок путівку для подорожі. Знімальна група та учасниці відвідують щотижня протягом місяця весілля одне одного. Організаторами визначена шкала критеріїв, за якими учасниці-наречені оцінюють своїх конкуренток. Так, бали зараховують за місце проведення весілля, вбрання, меню та загальні враження (тематику і стиль весілля, обрядові церемонії та розважальну програму). Готуючись до конкурсного весілля, наречені намагаються організувати незвичайне та нестандартне весілля, яке буде вирізнятися стилем, тематикою чи форматом. Водночас зауважимо, що більшість представлених у цій програмі весіль відбуваються за європейським зразком. Сценарії таких весіль вміщують переважно нові театралізовані церемоніали, непридатні традиційній весільній обрядовості українців. Зокрема, це виїзна церемонія, проголошення клятв, ритуали, спрямовані на об'єднання сім'ї («передавання сімейного вогнища», «пісочна церемонія»), «перший танець наречених», «винесення та розрізання весільного торта». Проте у представлених у телешоу весіллях європейського стилю часто спостерігаємо, паралельно до нових явищ, виконання дійств, характерних для регіональної чи локальної традиційної весільної обрядовості. Весілля, в яких поєднано традиційні та західноєвропейські звичаї, в урбанізованому середовищі найчастіше влаштовують наречені-учасниці з невеликих міст та сіл. Наприклад, спостерігаємо, що стійкими, хоча й у трансформованому варіанті, залишаються обряди викупу нареченої, розподіл короваю, покривання молодої. Загалом за період трансляції програми в урбанізованому суспільстві простежуємо чітку тенденцію та популяризацію проведення весілля в європейському стилі. Деякі учасники шоу задля перемоги в телепроекті експериментують з весільним стилем; проводять шлюбні церемонії в нестандартному для української людності форматі та не обмежуються загальноєвропейськими церемоніалами.

У програмі неодноразово знімали тематичні весілля, концепцію яких пов'язували з певним історичним періодом («княже весілля», у стилі 1920-х років, ретровесілля), із літературними та кіносюжетами («шпигунське», «у країні чудес»), традиціями різних народів («гавайське», «індійське») тощо. У телепроекті часто

¹ «4 весілля». Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/4>

демонструються стилізовані шлюбно-весільні церемоніали, які передбачають дрес-код для усіх присутніх, одну кольорову гаму одягу, атрибутів та інших обрядових і декоративних елементів.

Варто зауважити, що високорейтингова розважальна програма «4 весілля» популярна серед українців. Продукуючи креативні ідеї та тенденції проведення шлюбно-святкових церемоніалів в урбанізованому середовищі, вона має значний вплив на розвиток сучасної весільної обрядовості.

Як розважальна програма сімейно-весільної тематики популярним було серед українського соціуму шоу «Давай одружимося»¹. Концепція програми розроблена як «швидке сватання», у якому три ведучі грали ролі «свах», а головні герої (хлопець або дівчина) обирали з-поміж трьох претендентів (претенденток) когось одного для продовження стосунків у реальному житті. Як сватачі, ведучі програми допомагали головному герою чи героїні шоу підібрати для себе пару з урахуванням психологічної сумісності та астрологічного прогнозу потенційної пари; усі учасники розповідали про себе, свої вміння, успіхи, демонстрували таланти, відповідали на гострі та несподівані питання ведучих; у фіналі шоу відбувався вибір пари. Телепроект привертав увагу глядачів цікавим сценарієм, колоритними учасниками та зацікавлював вибором потенційної пари. Вважаємо, що вплив на глядацьку аудиторію, особливо молодь, мало представлення в кожному наступному випуску образу сучасного нареченого чи нареченої. Під час спілкування (у частині шоу «круглий стіл», після самопрезентації) ведучі розкривали кращі сторони учасників та вказували на їхні недоліки, формуючи та окреслюючи глядачам актуальний і перспективний образ нареченого/нареченої. Зокрема, концепція програми переорієнтовує на інше уявлення про дошлюбне спілкування та побутування передвесільних символічно-обрядових дійств.

Не менш популярним на телевізійному просторі став весільно-сімейний проєкт «Одруження наосліп — другий шанс». У реаліті-шоу названо мету проєкту, яка полягає в тому, що люди, які мали невдалі попередні стосунки, дають собі та партнеру шанс на нові взаємини. На підставі сумісності знаків зодіаку, психологічного фону та аналізу попередніх стосунків експерти підбирають героям відповідні кандидатури. Далі в шоу відбувається театралізована церемонія весілля; учасники проєкту мають прожити тиждень як справжнє подружжя, вирішуючи побутові питання; експерти-ведучі допомагають з'ясувати складні ситуації². Як і попередньо описаний проєкт, шоу «Одруження

¹ СТБ запускає проєкт «Давай одружимося». URL : <https://detector.media/withoutsection/article/45699/2009-05-20-stb-zapuskaie-proekt-davay-odruzhyamosya-zveduchoyu-oksanoyu-bayrak/>

² Одруження наосліп — другий шанс. URL : <https://liveam.tv/odruzhennya-naoslip.html>

наосліп» формує у глядачів, головним чином молодого покоління, певну модель про початок спільного сімейного життя, а також популяризує західноєвропейську церемонію одруження.

Нові та захопливі весільні телепроекти заохочують не тільки до перегляду, а й до участі в шоу. Багато молодих пар виявили бажання взяти участь у реаліті-шоу «Шалене весілля»¹, організатори якого пропонують нареченим відмовитися від весільних стереотипів і в найважливіший день свого спільного життя отримати дійсно незабутні враження, оригінальні фото і, звичайно ж, романтичну подорож — весілля проводять у нестандартному для урбанізованого населення форматі. Після закінчення церемонії одруження ведучий презентує новоявленій подружній парі подарунок. Це поки порожній фотоальбом, але вже з підписами під місцями для майбутніх фотографій з весілля. Саме вони і стають завданнями весільного трьохетапного квесту для учасників. Свідченням того, що молодята пройшли чергове випробування, є фото, вклеєне у весільний альбом. За кожен пройдений етап (у кожному етапі — три завдання) учасники отримують цінні призи, а зрештою, пройшовши всі три, одержують головний приз — романтичну подорож². Екстремальні сценарії весіль знаходять позитивні відгуки у телеглядачів, які в коментарях під відеоресурсами запевняють у своїй готовності перейняти квест-сценарії для власного весілля.

Одним із найпопулярніших на сучасному телебаченні стало реаліті-шоу «Холостяк»³. У сценарії телепроекту заплановано, що головний герой протягом випусків проводить побачення із 16 учасницями; у кожній наступній серії «відсіюється» одна з претенденток на руку й серце холостяка. У завершальній серії шоу, після знайомства з батьками, «холостяк» обирає з-поміж двох фіналісток дівчину, якій робив пропозицію, а на знак продовження стосунків поза проектом дарував обручку. У незвичному для постійних глядачів модусі було знято аналогічний телепроект «Холостячка», в якому головна героїня обирала серед учасників претендента, котрому пропонувала «руку і серце». Така зміна ролей розширила коло зацікавлених глядачів (переважно серед молоді) та викликала хвилю обговорень на комунікаційних ресурсах про представлених учасників і можливий вибір «холостячки». Більше десяти сезонів реаліті-шоу («Холостяк» / «Холостячка») приковувало до екранів велику аудиторію глядачів; сценаристи та організатори програми підбирали колоритних та різно-

¹ На вихідні на «Інтері» відбудеться прем'єра шоу «Шалене весілля». URL : <https://ukranews.com/ua/news/199827-na-vykhidni-na-interi-vidbudetsya-prem-yera-shou-shalene-vesillya>

² Шоу «Шалене весілля». URL : <https://ukranews.com/ua/news/199827-na-vykhidni-na-interi-vidbudetsya-prem-yera-shou-shalene-vesillya>

³ «Холостяк» (реаліті-шоу, Україна). Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

характерних головних героїв та учасників; розробляли під них сценарії із заплутаними та непередбачуваними ситуаціями. У програмі презентовано новий варіант знайомства, розвиток дошлюбних взаємин з кількома претендентами одночасно і відкрити боротьбу учасників/учасниць за головного героя/ героїню. Водночас розроблений сценарій шоу передбачає, як у традиційній культурі, різні форми залицянь і спілкування, також зауважимо, що адаптований для українського глядача телепроект уможливорює остаточний вибір «холостяком» («холостячкою») між учасниками-фіналістами обранця (обраниці) лише після знайомства з батьками.

Сьогодні телевізійні канали постійно пропонують в ефірі нові формати передач шлюбно-весільної тематики, які розраховані на широке коло глядачів. Телебачення як один з найдоступніших засобів масової інформації має великий вплив на формування уявлень і цінностей сімейно-шлюбної культури урбанізованого соціуму. Зокрема, дослідники сучасного інформаційного простору зауважують, що телебачення спонукає суспільство до пасивного адаптування того, що показують; формує другу реальність та програмує життєву поведінку¹. Відповідно презентовані на весільних реаліті-шоу модерні явища та компоненти шлюбно-святкових церемоніалів швидко популяризуються серед молодого міського населення як нові модні тенденції.

Варто окремо акцентувати на факті впливу телевізійного простору на сучасні весільні орієнтації українців, власне, мова йде про іноземні художні фільми. З часу здобуття державної незалежності та комерціалізації телеканалів до ефіру вводилися іноземні художні кінострічки, сюжети яких демонстрували особливості національної культури виробників телепродукту. Найбільш популярними серед українців були й до цього часу залишаються американські стрічки. Зокрема, молодіжні комедійні фільми американського виробництва мають найбільший вплив на весільну обрядовість українців: сюжетна колізія стосунків головних героїв часто вибудовується навколо приготувань до весілля та власне церемонії укладення шлюбу. Урбанізоване українське населення часто переймає та адаптує в сценарій сучасного весілля основні традиційні форми американської шлюбної культури. Таким чином, як зауважують дослідники, відбувається «американізація» та поглинання національної культури².

¹ Шевчук І. П. Сучасний простір медіа-культури: традиційні та інноваційні засоби впливу. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філософські науки*. 2012. № 15. С. 67–72.

² Роміна А. А. Проблема співвідношення традицій і новачій в сучасній українській культурі. *Культура України: традиції та сучасність (з нагоди 25-річчя Незалежності України)*: Мат-ли Всеукраїнської наук.-практ. конф. курсантів, студентів та молодих вчених. Харків: НУЦЗУ, 2016. С. 181.

Одним із сегментів засобів масової інформації є друкована преса. На українському ринку весільні видання — явище нове, спеціалізовані журнали з'являються на початку 2000-х років. До цього інформація на весільну тематику розмішувалася в молодіжних та жіночих журналах про моду. Радянські періодичні жіночі видання про моду мали спільну характерну рису — кожен журнал був розрахований на певний прошарок жіноцтва, а відповідно інформація про моду, побут та обрядовість публікувалася з орієнтацією на ключові засади радянської системи. Уся друкована преса мала впливати на пришвидшення процесу розповсюдження серед населення соціально-побутових нововведень, зокрема у народі її називали «підоймою перебудови»¹.

Рекомендації щодо організації, проведення весілля та використання атрибутивних елементів в межах нової радянської обрядовості оприлюднювали в періодиці, популярній серед жінок міського середовища («Радянська жінка», «Робітниця» тощо). Як зазначає Н. Олійник, «для проведення ефективної агітації серед українського жіноцтва комуністичних ідей створювалися жіночі часописи, які видавалися українською мовою і були позбавлені національних ознак. Але навіть ці часописи були, зазвичай, недодотримувалими, окрім «Радянської жінки»². Інформація, що містилася в матеріалах журналістів, мала відображати важливі етапи життя держави, відповідати законодавчим документам, урядовим і партійним постановам та наказам, які стосувалися гендерної складової розвитку суспільства.

Щомісячник «Радянська жінка» видавався в м. Київ і був розрахований, на відміну від іншої жіночої періодици, безпосередньо на українок³. Крім постійної рубрики «Мода», у журналі друкували статті про повсякденний та святковий одяг, європейські модні тенденції, ілюстрували моделі суконь для урочистостей. Однією з перших про необхідність святкового одягу для різних подій була стаття «Про моду і красивий одяг»⁴.

У радянський період у виданнях почали з'являтися окремі інформаційні блоки для наречених. Зокрема, у журналі «Краса та мода» з 1970 р. відкрили рубрику «Наречена», яка була присвячена порадам про святкове вбрання молодої. Під розміщеними фотоілюстраціями святкового весільного вбрання дизайнери та

¹ Костилева С. Роль друкованих засобів масової інформації України у здійсненні соціально-економічних перетворень в умовах перебудови. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*: міжвід. зб. наук. праць. 2007. Вип. 16. Ч. 1. С. 416.

² Олійник Н. Жіноча преса в Україні: минуле та сучасність. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2003. Чис. 27. С. 15–26.

³ М'якоход Л. О. Образ жінки періоду хрущовської «відлиги» на сторінках журналу «Радянська жінка». *Наука. Релігія. Суспільство*. 2011. № 2. С. 85.

⁴ Гіро А., Калашникова Н., Шейнбаум Л. Про моду і красивий одяг. *Радянська жінка*. 1955. № 10. С. 26–28.

автори рубрики детально описували одяг та радили добирати його відповідно до місця проведення урочистості: «Для домашнього весільного вечора, у вузькому родинному колі, недоречно буде одягати вишуканий наряд. Нареченій більше пасуватиме елегантна сукня або костюм зі світлої бавовняної або шовкової тканини»¹. Радили використовувати як атрибут букет із доступних квітів. Зауважимо, що такі рекомендації показові й віддзеркалюють економічні реалії та скромні можливості радянського міського населення в обрядово-побутовій сфері. Водночас у республіканських журналах простежувалися тенденції до збереження національного колориту, який би запобігав втраті етнічної унікальності. Зосібна, були представлені малюнки весільного вбрання, як зазначено в описі, «за українськими мотивами». Близькість до національного мали символізувати спідниця й жилет, пошиті з бавовняної тканини з вишивкою, у поєднанні з блузкою, оздобленою мереживом, та віночком із фатою².

Під час упровадження радянської обрядовості серед міського населення розповсюджували окремі видання у форматі брошур чи покажчиків літератури про підготовку і проведення нових сімейних свят. 1977 року було оприлюднено рекомендаційний список літератури «Сучасні обряди» та покажчик «За здоровий побут», який вмщував розділ «Радянські свята й обряди»³. Для широкого кола читачів було видано збірник «Свята, обряди, традиції»⁴. У книзі, як зауважують рецензенти, у популярній формі широко узагальнено практичний досвід роботи по впровадженню обрядовості, подано інформацію про роботу громадських комісій і рад з нових обрядів⁵.

У 1980-х роках, унаслідок послаблення контролю влади над інформаційною та побутовою сферами, відбулася хвиля комунікацій із зовнішнім світом, що, звичайно, позначилося й на змісті та способі викладу матеріалів друкованої періодики. Зокрема, читачам журналів подавали інформацію про модні західні тенденції весільно-святкового вбрання.

Стрімкий розвиток та інформаційна переорієнтація періодичних видань в Україні відбулися в час здобуття та становлення незалежності. На ринку періодичних видань з'явилося багато нових журналів, тематично орієнтованих на українського читача, з викладом публіцистичного та ілюстративного матеріалу за

¹ Краса та мода. 1972. С. 24.

² Венгерська В. О. Журнали мод як віддзеркалення соціальної стратифікації радянського суспільства. *Сторінки історії*: зб. наук. праць. 2019. Вип. 48. С. 219.

³ Скуратівський В. Питання розвитку нових свят і обрядів... С. 42.

⁴ Свята, обряди, традиції. Москва, 1976. 125 с.

⁵ Келембетова В. Ю., Куєвда В. Т. Проблема радянської обрядовості у виданнях останніх років. *Народна творчість та етнографія*. 1978. С. 95—97.

зразком західноєвропейської популярної «глянцевої» періодики. У нових жіночих журналах («Жінка», «Наталі», «Ліза», «Бурда-Мода») почали з'являтися рубрики весільної тематики, у яких розміщували огляди модних тенденцій весільного вбрання, святкового меню, нестандартних шлюбних церемоніалів. Популярність таких рубрик серед міського жіноцтва та наслідування пропонуваного модних шлюбно-святкових віянь спонукала видавців до розробки спеціалізованих «глянців».

Загалом історія весільної преси розпочалася у 1930-х роках у США з появою видання «Bride's» (1934), а пізніше також «Modern Bride» (1949), у яких публікувалися весільні поради та реклама святкового одягу; вони були розраховані на жінок, які мали фінансову можливість влаштувати пишне свято¹. Перші українські весільні журнали перейняли базові особливості своїх закордонних аналогів: чітка тематична спрямованість, орієнтація на вузьку аудиторію, переважання ілюстративного матеріалу над текстовим, невеликий наклад².

Популярними серед сучасної весільної періодики є журнали «Fata», «Wedding magazine Ukraine», «Весільний марафон», «Молодіята». Основними читачами сучасної весільної періодики є дівчата з урбанізованого середовища. Значна частина накладів таких «глянців» розповсюджується переважно в м. Київ. Для читачок-містянок актуальними постають рубрики про планування та організацію весілля, оформлення та варіанти святкової церемонії, весільне вбрання. У сучасних журналах головно презентовані модні весільні тенденції із західноєвропейської культури, що їх швидко переймають сучасні наречені та організатори весіль. На шпальтах весільної періодики досвідом щодо проведення сучасних шлюбних церемоній та вирішення інших організаційних питань діляться представники івент-агенцій, ведучі, фотографи, фуд-коучі, стилісти та дизайнери, зосереджуючи увагу передусім на європеїзації весілля в урбанізованому просторі. Водночас серед представлених на полицях популярних видань є журнали, які не оминають увагою складові, притаманні українському традиційному весіллю. Зокрема, «Wedding magazine Ukraine» не лише розглядає весілля з погляду практичної організації, а й висвітлює духовні та моральні аспекти шлюбного ритуалу, а саме в журналі періодично друкують матеріал про обряд вінчання: викладають поради щодо того, як підготуватися до таїнства, дають відповіді на найбільш цікаві для читачів питання, надають перелік київ-

¹ Endres K. L., Lueck T. L. Women's Periodicals in the United States: Consumer Magazines. Greenwood Publishing Group, 1995. 509 p.

² Чернова А. В. Тематика і жанрова наповненість українських весільних журналів (на прикладі «Fata», «Wedding magazine Ukraine», «Ваша свадьба»). *Масова комунікація у глобальному та національному вимірах*. Дніпропетровськ: ДНУ імені О. Гончара, 2016. Вип. 6. С. 159.

ських храмів із супровідними історичними довідками та розцінками на церемоніальні послуги¹.

У журналах весільної тематики популярною серед читачів є рубрика, яка присвячена опису реального весілля та вміщує інтерв'ю з нареченими: їхні відповіді та поради ґрунтуються на досвіді проведення весілля в місті.

Дослідники української періодики зауважують, що жіночі видання певним чином впливають на формування стилю життя, поведінки, морально-етичних норм, а також світоглядних засад жіночої аудиторії². Зокрема, на сторінках часописів представлені матеріали весільної тематики, розраховані передусім на жінок урбанізованого та культурно інтегрованого середовища; огляди, статті, рекомендації та фотосупровід відображають загальноєвропейські шлюбно-святкові тенденції. Поява весільної преси чи окремих рубрик у жіночих журналах на початку ХХІ ст. має значний вплив і на розвиток та побутування сучасної весільної індустрії загалом; у періодиці вміщено рекламу та пропозиції івент-агенцій, розпорядників, ведучих, фото- та відеооператорів, салонів весільного вбрання, ресторанів та святкових залів для проведення церемоній і бенкетів.

На початку ХХІ ст., у руслі розвитку глобалізаційних процесів та впровадження інноваційних технологій, поряд із традиційними ЗМІ з'явилися електронні інформаційні ресурси, що відкривають широкий доступ до контенту з усіх сфер життєдіяльності суспільства. Дослідники інноваційних засобів зазначають, що «сучасні інформаційні технології дали змогу прискорити процеси генерації та формування нових інформаційних ресурсів і створили базу для інтенсивного зростання кількості інформації; щороку кількість інформаційних джерел подвоюється»³.

Інтернет-простір, на відміну від традиційних ЗМІ, стає універсальним та новаторським механізмом трансляції інформації сучасному суспільству: «Пріоритетність візуального компонента над вербальним з додаванням відео- та звукоряду, анімації уможливили символічно-текстові поєднання, які утворили синтетичне семантичне середовище існування зразків інтернет-культури, що ретранслюють цінності та ціннісні орієнтири»⁴. Сучасну електронну мережу можна охарактеризувати як відкритий за-

¹ Чернова А. В. Тематика і жанрова наповненість українських весільних журналів... С. 159.

² Орлик О. Сучасні українські періодичні та продовжувані видання для жінок: типологічно-тематична характеристика. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 10. С. 34–37.

³ Воронкова В. Інтернет як глобальна тенденція і нова наднаціональна реальність. *Versus*. 2016. № 1. С. 20.

⁴ Денисюк Ж. З. Культурне середовище інтернету у функціонуванні аксіосфери суспільства. *Культура України. Серія: Культурологія*. 2017. Вип. 58. С. 180.

галу мультимедійний простір, у якому доступна інформація про культурно-традиційні явища різних етносів та соціальних прошарків суспільства. Як зауважують науковці, інтернет-середовищу властива безмежність у доступі до інформації, багатомовність та полікультурність¹.

Наявність та доступність виходу у всесвітню мережу, а також активне відвідування вебсторінок суттєво впливають на формування культурних орієнтирів урбанізованого населення України. Н. Аксьонова констатує: «Інтернет став найпопулярнішим джерелом інформації та набув у суспільстві оцінки найавторитетнішого ресурсу, оскільки пошук даних у мережі зручний, простий, потребує значно менше часу, ніж інший спосіб пошуку необхідної інформації без допомоги електронних ресурсів (паперові матеріали, що зберігаються в бібліотеках, архівах тощо)»².

Одним із популярних в електронній мережі є сегмент шлюбно-святкового спрямування. Електронні ресурси шлюбно-весільної проблематики спрямовані на різні групи користувачів та способи подачі інформації. Різноманітність весільної тематики, представленої на електронних ресурсах, привертає увагу значної кількості зацікавлених користувачів; відповідає їхнім основним пошуковим практичним та освітнім запитам. В інтернеті розміщено чимало ресурсів наукового та науково-пізнавального спрямування, матеріали яких висвітлюють питання традиційної культури, зокрема шлюбно-весільну обрядовість українців та інших народів. Такі джерела в мережі розроблені у форматі електронних бібліотек, енциклопедій, дослідницьких та оглядово-аналітичних сайтів і форумів, електронних проєктів науково-дослідницьких та музейних установ, основними користувачами яких є вчені гуманітарних галузей (історики, етнологи, фольклористи, краєзнавці, мовознавці).

Для української урбанізованої молоді більш актуальні саме інформаційно-практичні весільні сайти, концепція та наповнення яких формуються відповідно до пошукових запитів користувачів. Так, популярні серед українців ресурси, які умовно поділяємо на такі групи: сайти, присвячені сучасним церемоніалам; електронні каталоги весільних послуг в окремих містах; офіційні сторінки організаційних агенцій, ведучих, фотографів, стилістів; онлайн-магазини весільного одягу та атрибутики; сайти-форуми та блоги для обговорення актуальних весільних питань; ресурси з пізнавальними оглядами про особливості шлюбних обрядів і звичаїв українців та інших народів.

¹ Сенченко Н. А. Інтернет як соціокультурний феномен. *Культура народів Причорномор'я*. 2014. № 267. С. 159.

² Аксьонова Н. Методика відбору інтернет-інформації: вплив сучасних інтернет-технологій. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2014. Вип. 39. С. 386.

Інформатизація урбанізованого суспільства швидко розвивається, про що свідчить постійне збільшення й оновлення електронних ресурсів для локальної та регіональної аудиторії користувачів. Зокрема, В. Конвай зауважує, що свої портали з матеріалами стосовно традиційного та сучасного весільного обряду має кожний обласний центр, Палади урочистих подій, РАЦСи, також інформація міститься і на спеціалізованих, і на вебсайтах друкованих журналів і сайтах про дозвілля¹. Водночас більшість тематичного контенту інтернет-ресурсів, як і в друкованих журналах, присвячено саме весіллю в місті, де розвинена та розгалужена сфера святково-обрядових послуг. Саме тому як корисним інструментом у вирішенні організаційних питань під час підготовки до весілля електронними джерелами користуються здебільшого наречені міського середовища. Найвідвідуванішими є не тільки сайти, які мають інформативний контент про шлюбно-святкові дійства та церемоніали, а й ті, що презентують каталоги весільних сервісів і послуг. Зокрема, на українській інтернет-платформі популярні такі ресурси: «Пара молода», «Hot Wedding», «Best wedding», «Girko», «Весілля», «Vdvoh».

Одним із перших в інтернет-мережі з українським контентом з'явився весільний портал «Пара молода». Протягом дванадцяти років сайт існує як інформаційний сервіс: на порталі розміщено профілі весільних компаній та окремих спеціалістів (ведучих, фотографів, розпорядників, стилістів, шеф-кухарів, флористів) з усіх регіонів України. В окремому розділі до уваги користувачів представлено статті про організаційні весільні питання (стилі весілля, образ нареченої, привітання, тости, сучасні церемонії). Крім дописів про сучасні шлюбні тенденції та новації, є рубрика про загальноукраїнські й локальні весільні звичаї та традиції, зокрема розміщено науково-популярні публікації («Весільний рушник: обрядова дія і юридична сила», «Українські традиції: субота — не весільний день», «Весільний ритуал», «Випікання короваю», «Весільна обрядовість», «Народний весільний обряд на Тернопільщині»²). Для оприлюднення на сайті таких матеріалів автори послуговувалися етнографічними та історичними джерелами, а також проводили інтерв'ю з дослідниками традиційної культури українців. Публікування контенту про традиційні явища обрядовості українців — важливе та актуальне, адже, як влучно зауважує В. Конвай, у «контексті поширення глобалізаційних процесів актуального значення набуває проблема національного самоусвідомлення, збереження національно-культурної ідентичності, що у свою чергу стимулює активне звернення до історичної спадщини народу, його національно-культурних надбань»³.

¹ Конвай В. Висвітлення традиційної та сучасної весільної обрядовості в інтернет-ресурсах України. С. 53.

² Пара молода. URL : <https://paramoloda.ua/articles>

³ Конвай В. Висвітлення традиційної та сучасної весільної обрядовості в інтернет-ресурсах України. С. 59.

У схожому форматі, як і попередньо зазначений сайт, розроблено весільний портал «Best wedding» (укр. «Найкраще весілля»). На електронному ресурсі, крім послуг, порад та інформації про сучасні загальноєвропейські й українські тенденції, розміщено матеріали про весільні звичаї та обряди різних етносів, у цьому розрізі автори надають також рекомендації з проведення весілля в етностилі та стосовно адаптування весільних традицій різних народів в українському міському середовищі¹.

Популярний серед потенційних наречених сайт «Hot Wedding» (укр. «Гаряче весілля») розроблено як електронний каталог весільних послуг, пропонуваних у великих містах України. Інформаційний контент ресурсу та представлені на ньому портфоліо різних весільних експертів зосереджено винятково на організації та проведенні весілля за західноєвропейським сценарієм та стилем. Примітно, що вебпортал є часто відвідуваним і має велику кількість користувачів. Розробники стверджують, що клієнтська база становить понад 3500 зареєстрованих учасників². Як електронний планувальник серед українських наречених міста популярний вебсервіс «Весілля», де окремою рекламною рубрикою розміщено фотозвіт про організоване весілля за участю пропонованих спеціалістів та їхніх послуг. Здебільшого презентовані світлини демонструють сучасні шлюбні церемоніали європейського зразка. Велика кількість користувачів електронних сервісів свідчить про помітну тенденцію серед української міської молоді організовувати весілля за європейськими стандартами та традиціями.

В інтернет-мережі функціонують сайти агенцій і розпорядників, які пропонують організацію та проведення весілля в українському традиційному варіанті (етностилі). Зокрема, на сайтах «Весілля без турбот», «Пара», «Top Wedding», «Молодята», «Весілля в українському стилі» увазі наречених представлено сценарії проведення шлюбного дійства з відтворенням ритуалів, пісенного супроводу, атрибутів та інших елементів, притаманних традиційній обрядовості українців. На сайті «Пара» нареченим пропонують на основі традицій розробити стиль образів молодят, свідків та гостей, декору та частування; під етнотематику підібрати локації, ведучих та артистів; відтворити окремі або всі весільні обряди в автентичній формі чи у трансформованому вигляді на сучасний лад³. На сайті «Молодята» організатори заохочують наречених провести весілля за українським сценарієм, у якому передбачено фольклорний музичний супровід, виконання комплексу обрядів та стилізоване вбрання наречених та всіх учасни-

¹ Статті про весілля. «Best wedding». Весільний портал. URL : <https://www.best-wedding.com.ua/articles/>

² Hot Wedding. URL : <https://hotwed.com.ua/>

³ Пара. Весільна агенція. Весілля в українському стилі. URL : <http://parawedding.com.ua/vesillya-ukraine-style>

ків¹. На сервісних сайтах інформаційно-текстовий матеріал (перелік послуг, рекомендації, сценарії) супроводжується масивом фото- та відеоконтенту, що демонструє реалізацію й виконання анонсованих весільних церемоніальних та обрядових дійств. Аудіо-візуалізація, представлена на сайтах весільної тематики, стає важливим чинником формування національного самоусвідомлення представників урбанізованого середовища та розуміння ними важливості збереження й реактуалізації явищ весільної обрядовості та традиційної культури загалом.

Дослідниця культурно-побутових традицій українців В. Конвай зауважила, що вибуховий розвиток інтернету стимулював появу нових освітніх технологій та створення порталів з питань традиційної весільної обрядовості, які спрямовані на підвищення кваліфікаційного і культурно-освітнього рівня користувачів². Тому останнім часом спостерігаємо збільшення кількості та розвиток сайтів, на яких для загального перегляду знавцями традиційної культури та народної творчості створено відеотеки публічних лекцій, майстер-класів і записів відтворення традиційних явищ та обрядових дійств у сучасному українському середовищі. Зокрема, на офіційних порталах історико-етнографічних, краєзнавчих центрів та музеїв, будинків творчості розміщені відео, на яких зафіксовано процес реактуалізації урбанізованою молоддю окремих елементів традиційного весілля чи всіх шлюбних ритуалів. До прикладу, за участі народних майстрів відтворено покровкові дії з пісенним супроводом обрядів «випікання короваю» («бгання короваю»), «вінкоплетення», «вбирання гільця» тощо. Метою таких відеороликів та короткометражок є не тільки презентація суспільству особливостей етнокультури, зосібна весільної обрядовості, а й стимулювання до збереження й подальшого побутування в урбанізованому суспільстві традиційних явищ.

Зауважимо, що в час глобалізаційних процесів електронний інформаційний контент набуває великого значення при формуванні культурних орієнтирів жителів сучасного міста та українського населення загалом. Як про важливий сегмент ЗМІ В. Конвай говорить про інтернет-ресурси, котрі «в інформаційному суспільстві виконують роль транслятора культури: будучи основним інструментом поширення інформації, що впливає на громадську свідомість, умонастрої членів суспільства в цілому, передають з покоління в покоління культурні цінності народу, його традиції, надбання, ідеї»³.

¹ Молодята. Весільний сценарій. Яким він має бути? URL : <http://www.molodyata.com.ua/scenariy.html>

² Конвай В. Висвітлення традиційної та сучасної весільної обрядовості в інтернет-ресурсах України. С. 59.

³ Там само.

Загалом ЗМІ від початку свого існування вагомо впливають на культурні цінності та формування нових орієнтирів населення, головним чином міського соціуму, транслюючи в різних формах для споживацької аудиторії безперервний потік різноаспектної інформації.

4. ПОБУТУВАННЯ ТЕХНІЧНО-ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ НА ВЕСІЛЛІ ЯК ОСОБЛИВІСТЬ МОДИФІКАЦІЇ СЦЕНАРНОЇ СТРУКТУРИ ВЕСІЛЬНИХ ЦЕРЕМОНІАЛІВ

Розвиток технічних засобів для створення, передачі, збереження й відтворення інформації вплинув на побутування усталеної структури шлюбних церемоніалів. Спочатку технічний прогрес забезпечив фотографування, згодом відеозйомку та інші інноваційні засоби ретранслявання і фіксації реалій. Широке використання сучасним урбанізованим населенням цифрових технологій має великий вплив на формування нових тенденцій та на модифікації традиційної культури українців. Зокрема, дослідники зазначають, що розвиток цифрових технологій призводить до трансформацій у традиційних галузях культури, до зміни соціального світогляду і переоцінки цінностей¹.

Прийнято вважати, що поява весільної фотографії збігається з виникненням та поширенням фотографії взагалі. На перших фотознімках середини 40-х років XIX ст., які дійшли до наших днів, зображені саме молодята². В українському середовищі на межі XIX—XX ст. фотографія ще залишалася цінною та недешевою річчю. У цей період, як зауважують науковці, фотографії презентували міське середовище й належали заможним верствам населення³.

До середини XX ст. фотографування наречених здійснювалося в студії, адже обладнання було громіздким і стаціонарним, а процес зйомки був тривалим. Фотографії мали портретний характер, позування молодих обмежувалося лише однією або двома строгими поставами. Часто фотозйомки могли проходити за день до або після весілля. Для таких світлин молодята позували не у весільному строї, а лише в кращому святковому вбранні. Для фотографування подружжя могло також використовувати одяг, пропонований у студії. Крім таких невідповідностей, були й інші неточні

¹ Karpenko O. Digital culture: social essence and communicational constituents. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 2. С. 54.

² Дмитрюк В. В. Весільна фотографія як етнографічне джерело: на прикладі сімейних фотоальбомів мешканців Одеської області. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки*. 2014. Вип. 18. С. 80.

³ Потенціал візуальної антропології: аматорські фотографії в антропологічній перспективі. URL : <https://social-anthropology.org.ua/seminars/potential-vizualnoyi-antropologii/>

відтворення вбрання. Зокрема, через брак коштів або через недоступність молоді не мали при собі обрядових та знакових весільних елементів одягу. У таких випадках світлини піддавалися художній обробці — домальовували вінок чи фату наречених, квітку — нареченому. При етнографічному аналізі таких весільних знімків варто враховувати спосіб отримання зображення.

Розвиток весільної фотографії перейшов на новий етап після Другої світової війни, коли з'явилася нова концепція зйомки подій цілого весільного дня. Цьому почасти сприяло вдосконалення системи фотозйомки і поява компактного спалаху. Фотографи, які швидко сприйняли нові технології, з'являлися на весіллях, робили знімки і після урочистості намагалися їх продати. Незважаючи на низьку якість таких знімків, це створило велику конкуренцію для професійних фотостудій. Ситуація, що склалася, змусила фотографів у прямому сенсі слова вийти за межі своїх студій і почати знімати під час самого свята¹. Саме так поряд із портретним стилем весільної фотографії з'являється новий — фотожурналістика. На сьогодні це два основних напрями весільної зйомки.

У період активного впровадження радянської обрядовості присутність фотографа під час реєстрації шлюбу стала звичним явищем. Зокрема, відділи обрядових служб, які були створені при Палацах одружень, пропонували послуги фотографів під час урочистої реєстрації шлюбу. Відтак сімейні архіви містять більше знімків, зроблених під час офіційної частини, ніж під час святкової гостини, застілля. Здебільшого на світлинах зафіксовано ключові дії реєстрації шлюбу — запалення нареченими факела, момент підписання актового запису, обмін обручками. Примітно, що взяті з різних родинних альбомів фотографії цього часу презентують однакові особливості та деталі проведення реєстрації шлюбу — оформлення урочистих залів, вбрання розпорядників, великий стіл для розпису, прикрашений рушником, хлібом (короваєм) та квітами. Зауважимо, що такі фотографії чітко окреслюють впроваджені шаблони весільної обрядовості, зроблені в різних регіонах світлини не відображають етнографічних особливостей укладання шлюбу.

Пізніше формат весільної фотозйомки змінюється, виникає новий жанр — весільний фоторепортаж, який передбачає хронологічне знімання всього весільного дня без втручання фотографа. При такому форматі зйомки вартісними та етнографічно змістовними стають світлини, зроблені під час неофіційної частини весілля. Адже, незважаючи на курс впровадження нової радянської обрядовості, друга частина весілля, тобто пригостання та гуляння, здебільшого проводилася у традиційному ключі, особливо в сільській місцевості. Аналізуючи такі фотознімки, помічаємо зображення традиційних явищ, а саме: зустріч молодих,

¹ Фотографія. Історія весільної фотографії. URL : <https://betar.org.ua/istoriya-vesilnoi-fotografii-4-foto/>

знімання фати, святковий стіл, танці. Як зауважує О. Коляструк, фотографії майже завжди відбивають звичаї і світогляд того періоду, коли їх знімали¹. Отже, на світлинах періоду радянської обрядовості простежуємо співіснування традиційних та нових весільних елементів. Прикладом цього є вбрання нареченого: наречений вбраний у класичний костюм, а до його боку прикріплено хустку, або зафіксовані випадки, коли наречені на реєстрацію шлюбу прибували з короваєм на вишитому рушнику.

Із 1990-х років на весіллі паралельно репортажному та постановочному фотографуванню стає популярною відеозйомка за допомогою портативної касетної відеокамери. Спочатку фільмування весільного дня відбувалося фрагментарно, у короткометражному форматі. Оскільки запис здійснювався на відеокасету, то відповідно зйомки весільного дня вміщували в 1–1,5 години плівки. Зйомку проводили зазвичай під час кількох ключових етапів весілля: зустріч наречених, реєстрація шлюбу, вінчання, знімання фати, обдарування та частування короваєм. Сучасна весільна відеозйомка передбачає наявність сюжету, попередньо складеного індивідуального сценарію, продуманий антураж, художні та стилістичні елементи. Взагалі процес весільної відеозйомки, як і фотографування, можна розділити на два формати: репортажна, яка орієнтована на детальне відображення всіх подій на весіллі, та постановочна відеозйомка, яка передбачає попередньо складений сюжет, тематичні декорації чи обстановку. Найчастіше постановочні кадри фіксують під час вбирання та підготовки до зустрічі наречених. З появою компактної відеокамери в перебіг весільного дня додали окремий пункт — виїзну фотосесію та фільмування, що зазвичай відбуваються після реєстрації шлюбу чи вінчання, перед святковим застіллям. Фото- та відеозйомку здійснюють у декорованій студії або на вулиці біля визначних місць. В. Борисенко зауважує, що зйомка під час прогулянки — порівняно нова загальноукраїнська традиція². Прикметно, що так звана весільна прогулянка стала популярною серед молоді й на сьогодні практично входить у структуру весілля як обов'язковий пункт.

Поряд з постановочною зйомкою побутують хронологічні й невимушені фото- та відеокадри, які здійснені під час приготувань до певних обрядів чи між ключовими етапами весілля. Не втручаючись у весільний процес, операторам часто вдається зафіксувати весільних персонажів у дії, без позування та гри на камеру. Такі світлини та відеозаписи відкривають весілля з іншого боку, ізсередини. Наприклад, для постановочної зйомки нарече-

¹ Коляструк О. А. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*: зб. ст. Київ, 2008. Вип. 14. С. 261.

² Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ — початку ХХІ століття; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2016. С. 197.

ній здебільшого допомагає вбиратися старша дружка чи дружки, водночас у сімейних архівах зберігаються знімки, на яких бачимо, що насправді допомагає одягтися мати, а зачіску й макіяж роблять відповідні спеціалісти. Також під час якогось обряду для постановочних кадрів задіюють розпорядника весілля (тамаду, ведучого), насправді ж у нього сценічні обов'язки, а виконавцями переважно є близькі родичі наречених — відповідають за обрядові атрибути, стежать за перебігом та виконанням етапів весільного дня, запрошують гостей до столу чи танців.

Паралельно зі зміною форматів фотозйомки виникли й нові варіації відео. Здебільшого це короткометражний фільм про історію знайомства та взаємини наречених. Головні герої, наречені, намагаються відтворити ключові моменти стосунків — першу зустріч, побачення, освідчення. Очевидно, що такі відео є постановочними, виконують естетичне й пам'ятне призначення. Сьогодні поряд з довготривалою репортажною зйомкою всього весілля стає популярною кліп-версія, яка презентує найважливіші та найяскравіші моменти весільного дня.

Загалом фотографування та відеозйомка потребують додаткового часу, відповідно з урахуванням цього й планується весільний день. Переглянувши фото- і відеоматеріали з різних сімейних архівів, вирізняємо схожі сюжетні сцени весільного дня: одягання наречених, прощання з молодістю, батьківським домом, благословення батьками, зустріч молодих, викуп, реєстрація шлюбу, вінчання, проїзд весільного кортежу, привітання молодих, перший танець, святкове застілля, танцювально-розважальна програма та покривання молодої.

Популярності набирає тенденція фільмування заручин чи сватання. Такі кадри дають можливість визначити рівень збереження традицій та особливості проведення обрядів. Якщо на сьогодні власне весілля проводиться переважно за осучасненим сценарієм, адаптованим до західних звичаїв, то передвесільний етап містить більше традиційних ознак. Сім'ї наречених намагаються відтворити відомі їм традиційні звичаї, характерні для їхньої місцевості, — це одяг, атрибути, словесні формули, подарунки. Такі заздалегідь змонтовані відеокліпи інколи вводять у розважальну частину і демонструють весільним гостям під час святкового застілля. Варто зауважити, що показ фото й відео, які презентують обрядові дієства передвесільного етапу, має ефект популяризації народних шлюбних традицій серед присутніх гостей, головним чином молоді. Також відеозаписи передвесільного циклу є етнографічно вартісними, адже не тільки поповнюють польову дослідницьку базу, а й відтворюють актуальні реалії підготовки до укладання шлюбу та побутування традиційних обрядів у передвесільному циклі.

Зауважимо, що процес фото- та відеозйомки за історію свого побутування ввійшов у структуру весілля. На етапі планування

сучасного весільного дня обов'язково відводять час для проведення постановочної зйомки на різних локаціях. Варто наголосити й на зростанні ролі фотографа та відеооператора. При постійній присутності на весіллі вони частково перебирають на себе функції розпорядників. Часто саме за їхньою вказівкою розпочинають певний етап обрядового чи розважального дійства, саме того, яке має бути обов'язково відзнятим. Безпосередня участь та функції операторів на сучасному весіллі надають їм значимості та проявляють їх як нових, уже обов'язкових весільних персонажів.

З кінця ХХ ст. на весіллі у зв'язку з підвищенням доступності технічних засобів почала побутувати аматорська зйомка. Крім професійних, на весіллі були ще один-два оператори-аматори серед гостей, які використовували власні компактні фото- та відеокамери. Зокрема, це помічає дослідниця весільної обрядовості В. Дмитрюк, вказуючи, що в сімейних альбомах поряд із професійними з'явилися аматорські весільні фотографії, зроблені гостями та родичами¹.

Сьогодні ж на весіллі більшість присутніх мають змогу фіксувати святкове дійство. Зазначимо, що аматорські фотографії та відео частково відображають реалії сучасного весілля, адже здебільшого така зйомка здійснюється фрагментарно та з вигідного на думку автора ракурсу. Зокрема, О. Кісь зауважує, що аматорське фотографування намагається конструювати фотографію в такий спосіб, щоб показати дійсність якнайкраще, додаючи до неї навіть якусь мрію чи прагнення. Натомість неприємні чи непривабливі моменти залишають за кадром. Тому зрозуміло, що, вивчаючи повсякденність за допомогою таких фотографій, значної частини її ми не побачимо, не зможемо реконструювати². Так само відбувається і з відеоматеріалом, у кадр аматорської зйомки потрапляють лише ті дійства, які автор вважає важливими, цікавими чи веселими. Наприклад, гості-оператори частіше знімають розважальну частину весілля (танці, конкурси та змагання між нареченими, хлопцями та дівчатами), ніж традиційні обрядові дійства.

За час існування весільної фотографії та відеозйомки відбулися й певні трансформації їхнього зберігання та побутування. Одним із найпоширеніших способів організованого зберігання світлин є фотоальбом. Його виникнення збігається з появою фотографії. Спочатку це були книги, у яких розміщували перші фотографічні експерименти. Фотоальбоми масово з'явилися в продажі пізніше, коли фотографії стали доступніші³.

З розвитком і поширенням фотосправи, появою любительської фотографії у 20—30-х роках ХХ ст. фотоальбом входить у

¹ Дмитрюк В. В. Весільна фотографія як етнографічне джерело... С. 80.

² Потенціал візуальної антропології: аматорські фотографії... URL: <https://social-anthropology.org.ua/seminars/potentsial-vizualnoyi-antropolohii/>

³ Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ — початку ХХІ століття. С. 117.

побут широких кіл міського населення і частково сільського, де переважають настінні фотоколажі¹. Зокрема, фотоальбоми часто були й весільним подарунком для молодих. Формат такого альбому передбачав самостійне заповнення подружжям світлинами та підписами до них. Фотоальбоми, зокрема й весільні, набули статусу сімейної реліквії. Як зауважують дослідники, до середини ХХ ст. будь-яка світлина передбачала довготривале збереження, характерним було дбайливе ставлення до кожного екземпляра її, оскільки вона була засобом «документування» важливої події. Розташування на почесних місцях, іноді поряд з іконами, дозволяє припустити, що весільні портрети молодят функціонували як фамільні ікони². Дуже часто весільні фотографії розсилалися поштою тим родичам, які не були присутні на весіллі.

Як уже зазначалося, з появою компактної відеокамери фільмування стало майже обов'язковим пунктом весільного дня. Відеозаписи зберігали на магнітній касеті в одній або двох копіях, згодом почали використовувати компакт-диски. Здебільшого доступ до вільного перегляду весільних фото й відео мали лише члени сім'ї чи близькі родичі. Для решти родичів чи тих, хто не зміг потрапити на весілля, проявляли по кілька весільних фотолістівок, а весільне відео переглядали винятково в сімейному колі. Світлини та відео сімейного архіву дбайливо зберігали та не передавали в чужі руки.

Примітно, що для друку сучасні наречені відбирають лише невелику кількість знакових світлин, на яких зображено ключові весільні дійства. Популярним і осучасненим варіантом весільного альбому є фотокнига, прямо на твердих сторінках якої надруковано фотографії за сюжетом з коментарями та відповідною художньою обробкою.

Сьогодні цифрові технології відіграють провідну роль у нашому житті, позаяк без різноманітних гаджетів, мобільних додатків, соціальних мереж важко уявити сучасну людину, особливо молоде покоління³. Зокрема, у час глобалізаційних процесів та інноваційно-технічного розвитку серед урбанізованої молоді трендовим стає проведення весілля з онлайн-трансляцією за допомогою інтернет-ресурсів.

Здебільшого сучасні наречені є активними користувачами соціальних мереж, у яких і здійснюють відеострім свого весілля.

¹ Касян Л. Г. Фотоальбом як спосіб збереження і презентації інформації, архівний документ, історичне джерело: тематико-типологічний аналіз (за документами ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного). *Архіви України*. 2016. № 3/4. С. 175.

² Дмитрюк В. В. Весільна фотографія як етнографічне джерело... С. 81.

³ Karpenko O. Digital culture: social essence and communicational constituents. С. 52.

Найчастіше трансляцію проводять під час шлюбної церемонії, святкового застілля чи розважально-танцювального дійства.

Під час відеотрансляції за святкуванням та урочистостями можуть спостерігати користувачі соціальних мереж, які фактично не запрошені на весілля, проте виявляють цікавість до весільного видовища. Вважаємо, що явище спостереження за укладанням шлюбу не нове, а у зв'язку з розвитком технологічних можливостей трансформувалося зі звичаю традиційного весілля, коли не запрошені на гостину ходили «дивитися на молоду». З цього приводу дослідники традиційної обрядовості зазначають: «Не запрошені батьками та молодими збиралися і приходили під вечір — “дивитися на молоду”». Для них господарі готували лавки у дворі, вони могли танцювати, слухати музику, спілкуватися з молодими, від цього весілля ставало багатолюднішим, переповненим гомоном та жартами¹. «Цим людям і музикантам роздавали спідню частину короваю»². Зокрема, завдяки онлайн-трансляванню основні весільні події мають можливість спостерігати родичі наречених, які не змогли потрапити на весілля через суспільно-політичні реалії та різні складні ситуації сьогодення. Такий варіант проведення весіль з участю інтернет-користувачів формується у новий звичай сучасного міського весілля.

Найчастіше таку трансляцію (відеострім) проводить або хтось із присутньої молоді, або й самі наречені на своїх соціальних акаунтах. Відеотрансляція дає можливість залучити до весільного дійства додаткових учасників, створює відчуття присутності тих, хто на весілля не зміг потрапити через певні обставини, зокрема через сучасні епідеміологічні чи суспільно-політичні ситуації.

Зауважимо, що міська весільна обрядовість українців розвивалася під впливом різних чинників та в руслі історичних реалій. Так, більшість ритуалів почала зазнавати модифікацій та скорочень із середини ХХ ст. Видозміни та звуження функціоналу обрядових дійств українського весілля були інспіровані критичними соціально-побутовими обставинами, воєнними подіями й суспільно-політичними умовами. Великий вплив на розвиток урбанізованого весілля мала діяльність обрядових служб та організаційних установ. Значні редукції та трансформації весільних обрядів в сучасний період відбуваються за рахунок ретрансляції контенту через засоби масової інформації та комунікації. Сучасні інноваційні технології виводять у новий формат укладання шлюбу та організацію весілля, а цифрові пристрої розширюють можливості фіксації та зберігання весільних фото- та відеоматеріалів.

¹ Шостак Д. Сучасна весільна обрядовість на Миколаївщині. *Етнічна історія народів Європи* : зб. наук. праць. Київ : Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2008. Вип. 24. С. 131.

² Магрицька І. В. Весільний обряд на Східній Слобожанщині : навч. посібник. Луганськ : СПД Резніков В. С., 2011. 44 с.

ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ВЕСІЛЬНИХ ЦЕРЕМОНІАЛІВ УРБАНІЗОВАНОГО НАСЕЛЕННЯ

1. ОСОБЛИВОСТІ ВЕСІЛЬНИХ ЗВИЧАЇВ ТА ОБРЯДІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

Основні складові традиційного весілля українців зберігалися до початку ХХ ст. У міському середовищі у збереженні весільних обрядів і звичаїв значну роль як носії традицій відіграли представники села, які переїхали до міста для постійного проживання й мали консервативні погляди щодо культурних нововведень і перетворень. Зокрема, як зауважує О. Кожолянко, базисом формування міського обряду була саме сільська весільна традиція¹.

У ХХ ст. весільна обрядовість міста побутувала в модифікованих варіаціях, виникнення яких було спричинено політично-ідеологічним устроєм та соціальними реаліями.

Перший період видозмін народних шлюбних ритуалів українців відбувся в 1920—1930-х роках, коли політичні структури намагалися подолати «релігійні пережитки» та організувати все культурно-побутове життя за ідеологічними засадами. З комплексу весільних традицій не тільки вилучили церковні ритуали, а й скоротили всі народні обряди та звичаї, які містили в собі християнські елементи. Влада ухвалювала директивні рішення щодо «усунення церкви» з культурно-повсякденного життя населення. Інтенсивне накидання нової обрядовості насамперед відбувалося в міському просторі серед робітничого населення. У цей час виникли «червоні весілля», що проводилися без вінчання, з виразним ідеологічно-політичним забарвленням: реєстрація шлюбу відбувалася за участі представників місцевої влади, які виголошували промови та побажання молодят².

Серед дослідників традиційної обрядовості прийнято вважати, що друга хвиля видозмін святково-побутової культури тривала в період Другої світової війни та в повоєнний час, із середини 1930-х до середини 1950-х років. Кризові соціально-побутові реалії та історичні події спровокували значне скорочення та «випа-

¹ Кожолянко О. До питання про трансформацію деяких давніх обрядів у сучасній весільній обрядовості міського населення України. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. 2010. Т. 2. С. 181.

² Дарманський П. Обряд у житті людини. Київ: Політвидав України, 1974. С. 129—131.

дання» зі структури весільного комплексу традиційних обрядів і церемоніалів. Водночас під приводом демонстрації досягнень радянської влади у процес весільного дійства директивно вводять нові обов'язкові компоненти, наприклад, запалення вогню від Обеліска слави, покладання квітів до могили Невідомого солдата.

У період повоєнного десятиліття відбуваються перші експерименти зі створення для радянського суспільства нових весільних обрядів. Модифікацій та скорочень зазнав увесь структурний комплекс — ритуали передвесільного, весільного та післявесільного циклів.

Увага органів влади зосереджувалася на позбавленні суспільства релігійних переконань і нівеляції будь-якого впливу духовенства на населення, а на противагу релігійним святам запроваджували радянські. Зокрема, 1950-ті — початок 1960-х років позначилися низкою заборон з боку влади на релігійне життя українців. Вбачаючи небезпеку у відродженні релігії, керманічі видали шерек постанов щодо посилення атеїстичної пропаганди. Лише в другій половині 1970 — на початку 1980-х років було відчутне послаблення втручань держави в релігійні справи¹.

Порівняно з традиційним весіллям, для якого характерні пишні обрядодії, у повоєнний час більшість елементів зникли. Поступово серед міського населення було впроваджено такі форми весілля, концепція яких не передбачала структурних елементів традиційного шлюбно-весільного комплексу. Значно скоротилася тривалість обряду: якщо традиційне весілля могло тривати тиждень, то в цей період укладання шлюбу відбувалося протягом одного-двох днів. Причинами таких змін у весільній обрядовості насамперед було скрутне матеріальне становище суспільства.

Продовжилося витіснення ключового структурного елементу традиційного весілля — вінчання; більшої ваги почали надавати державній реєстрації шлюбу. Проте, зауважують дослідники радянського періоду, серед населення побутували приховані вияви вірності традиційним обрядодіям — деякі молоді пари, вважаючи законним лише церковний шлюб, відвідували церкву протягом усього тижня перед громадською реєстрацією шлюбу і брали вінчання в церкві без попередніх оголошень, у присутності лише найближчих родичів (які зберігали таємницю церковного одруження від розголошення)². Зокрема, як наголошує М. Гримич,

¹ Бондарчук П. Релігійна політика в Україні (середина 1960-х — середина 1980-х років). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*: Міжвід. зб. наук. праць. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2006. Вип. 15. С. 411.

² Фішак І. Весільні звичаї та обряди українського міського населення Прикарпаття у 1940—1980-х роках. *Матеріали до української етнології: щорічник*. Зб. наук. праць; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2010. Вип. 9 (12). С. 206—209.

вінчання було обов'язковим компонентом народного весілля й вважалося одним із найважливіших рівнів визнання шлюбу¹.

Найпоширенішою формою весілля стала вечірка, яка нагадувала звичайне сімейне свято. Інколи укладання шлюбу за таким «згорнутим» варіантом продовжувалося довше (до двох днів) у такій послідовності: першого дня відбувалася урочиста реєстрація шлюбу в РАЦСі, далі цю подію відзначали в колі колег, однокурсників та друзів; наступного дня вже святкували з родиною, частково виконуючи традиційні обряди².

Іншою новою формою укладання шлюбу було «комсомольське весілля», воно походило від «червоного весілля», яке побутувало в 1920-х роках. Ініціатива влаштування «комсомольського весілля» належала комсомольській чи профспілковій організації підприємства. Перевагу на проведення урочистостей та святкування мали працівники з професійними заслугами («передовики»), оскільки весілля відзначали за кошти підприємства. Така форма весілля, як зазначалося, виходила за межі сімейного святкування й переходила на громадський рівень³. Почесними учасниками насамперед були офіційні особи, колеги, на відміну від традиційного весілля, у якому ключові чини мали батьки та близькі родичі. Серед присутніх часто були представники адміністрацій, громадських організацій, члени міського (районного, обласного) комітету. Іноді на таких весіллях, що відзначалися передусім для громадськості, нараховувалося до 250 присутніх⁴.

Згідно із запропонованим сценарієм, комсомольське весілля складалося з двох сегментів — урочистої частини та святкування. Перша зазвичай починалася з офіційної урочистості, що передбачала промови директора підприємства, представника комітету комсомолу та молодих колег, при цьому наголошувалося на позитивних якостях наречених, їхніх успіхах у роботі та активній участі в громадському житті. Урочиста частина закінчувалася тостами та побажаннями молодим, а потім відбувалося святкування в довільній формі, яке нерідко містило й наративи та обрядодії з арсеналу народного весілля.

Як зауважують дослідники радянської обрядовості, «комсомольські весілля» були показовими, крім того, вирізнялися пафосом у скрутний фінансовий період. Незважаючи на популярність таких весіль, їх влаштовували тільки зразковим робітни-

¹ Гримич М. Вінчання у весільній обрядовості українців другої половини XIX — початку XX століття. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2005. Вип. 19. С. 9.

² Кравець О. Сімейний побут і звичаї українського народу: історико-етнографічний нарис. Київ: Наукова думка, 1966. 198 с.

³ Зінич В. Соціалістичні перетворення, паростки нового комуністичного в культурі і побуті робітників Радянської України. Київ, 1963. 176 с.

⁴ Там само. С. 46.

кам. Серед більшості населення найпоширенішим варіантом весілля була вечірка.

На кінець 1960-х років структура і програма радянського весілля міського населення були повністю сформовані. Урочиста реєстрація мала ґрунтовно розроблений та офіційно затверджений на державному рівні сценарій.

Церемонія одруження відбувалася переважно в суботу, у Палац урочистих подій приходили молоді з родичами, друзями, гостями. З 1960-х років почав укорінюватись звичай прибувати до Палацу одружень кортежем, для чого спеціально винаймали автомобілі. Це на той час, одначе, було розкішшю, і не всі могли оплатити послуги перевезень. Зустрічали молодих та гостей працівники ЗАГСу, помічник головного виконавця обряду виголошував промову: «Шановні наречений і наречена! Перед обрядовим залом прошу пройти до цієї чаші. У ній полум'я, запалене від вогню вічної слави. Це вогонь сердець героїв, які віддали своє життя за волю і незалежність соціалістичної Батьківщини, за чисте небо над нами, за наше щастя й за щастя наших дітей. Візьміть із собою частку цього полум'я як символ негасимого життя, чистоти й вірності Радянській Батьківщині!» Після запалення молодими чаші виконавець продовжував вести церемонію: «Дорогі молодята! Прийміть цей священний вогонь і пронесіть його у своїх серцях через все життя, не упустивши своєї честі, примноживши славу нашої великої Радянської Батьківщини. У добру годину, на довгі роки, на щастя»¹. Цей ритуал був уведений на заміну традиційному побутуванню свічок на весіллі (обрядодії, які символізували об'єднання двох родин). Проте у нововведених весільних урочистостях факел мав інше значення — ототожнювався з Обеліском слави, а вогонь символізував славу і безсмертя полеглих захисників. Таким чином, запалюючи вогонь, учасники церемонії вшановували пам'ять загиблих воїнів. Варто зауважити, що впроваджений ритуал настільки прижився у сценарії весільної реєстрації, що побутував ще й на початку 2000-х років.

Урочиста реєстрація шлюбу охоплювала такі нові обряди: 1) обмін обручками; 2) засвідчення підписами наречених та свідків документа про шлюб; 3) виголошення привселюдної обіцянки молодих «про виявлення своєї волі до спільного життя як подружжя, як засновників нової сім'ї і продовжувачів свого роду в ім'я блага держави, безсмертя народу і особистого щастя»².

За описами в брошурах та методичними рекомендаціями сценарій мав таку послідовність: «Молода пара заходила до урочистої зали під хорівий супровід, розпорядник оголошував, хто

¹ ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 32. Спр. 1830. Арк 35.

² Фіцак І. Весільні звичаї та обряди українського міського населення... С. 206—209.

буде здійснювати шлюбний ритуал. Як правило, це був депутат міської (районної чи сільської ради). Він підходив до обрядового столу і урочисто звертався до молодих, називав їх «дітьми народу, надією і майбутнім». Обрядовець звернення закінчував так: «Виконуючи високий громадський обов'язок як представник держави я прошу відповісти: чи готові ви все життя бути вірним другом одне одному?» Після ствердних відповідей староста велить розстелити на килимі весільний рушник. Це робили старший дружба і дружка, тобто — свідки. Молоді ставали на цей рушник»¹.

Методичні рекомендації, крім порад стосовно виконання, містили промови та звернення до молодих на кожному етапі. Подавши молодим обручки, розпорядник звертався: «Прийміть ці обручальні персні як символ подружньої вірності і щастя. Обручіться ними»².

Після обміну обручками молоді давали привселюдно обіцянку: «Перед лицем Закону соціалістичної Батьківщини, перед батьками, друзями і товаришами виявляємо свою волю до спільного життя як подружжя, як засновники нової сім'ї і продовжувачі свого роду в ім'я блага держави, безсмертя народу і особистого щастя»³.

Потім молоді засвідчували своїми підписами створення нової сім'ї. Після цього розпорядник оголошував їх чоловіком та дружиною, вручав молодим свідоцтво про одруження. Він же підносив молодим келихи із шампанським, вони випивали та розбивали їх на щастя. Молодим передавали рушник як символ сімейного щастя. Усі урочистості відбувалися під спів хору, який виконував патріотичні пісні. Закінчувався обряд одруження привітаннями колег, батьків та друзів. Співробітники Палаців одружень пропонували молодим магнітофонний запис на згадку про весільний день.

Як уже зазначалося, у цей час з'являється звичай приїздити до місця реєстрації весільним кортежем, для чого наречені винаймали авто. Прикрасами на капот авто служили лялька, кільця, стрічки та квіти, інколи коровай. Вважали, що прибуття молодих до РАГСу автомобільним кортежем додавало пишності весіллю та престижу сім'ям.

Новим фінальним обрядом стало також «випускання» молодими голубів на знак миру та щастя⁴. Під час побутування цього

¹ Дарманський П. Нове життя — нові обряди. Київ : Політвидав, 1984. С. 51.

² Рекомендації до обрядів «Одруження» і «Народини». Київ : Комісія по вивченню й впровадженню нових громадських свят і обрядів Української РСР, 1976. С. 17.

³ Фішак І. Весільні звичаї та обряди українського міського населення... С. 208.

⁴ Кожолянко О. До питання про трансформацію деяких давніх обрядів... С. 186.

обряду серед уявлень народу з'явилися відповідно такі прикмети: чим довше в повітрі пара птахів тримається разом, тим міцнішим буде шлюб молодих; якщо голуб, якого випустила наречена, піднявся вище, ніж голуб нареченого, то в сім'ї народиться першою дівчинка, і навпаки¹. В українській весільній культурі парі голубів також надавали символічного значення чистоти й подружньої вірності та доповнювали їхніми фігурами обрядові атрибути: вишивали на весільних рушниках, прикрашали коровай фігурками голубів із тіста.

Одним з уведених у радянський період звичаїв, який часто спостерігаємо й на сучасному весіллі містян, стало відвідування пам'ятних місць, нерідко з покладанням квітів і обов'язковою фото- й відеосесією. У містах, як і в містечках та селах, це може бути центральна площа, вулиця, монумент чи музей відомого земляка, пам'ятники засновникам населеного пункту, історичним чи військовим особам, подекуди це адміністративна споруда чи природній об'єкт. Зазвичай у Києві такими місцями є пам'ятник засновникам міста, Михайлівський Золотоверхий і Софійський собори, Меморіал Вічної Слави.

Під час проведення другої, неофіційної частини весілля часто відбувалося «освячення» шлюбу традиційними обрядами: покриття молодої, розподіл короваю тощо.

У середині 1980-х років розпочалася урядова антиалкогольна кампанія, яка обмежувала або усувала зі споживання спиртні напої. Прийнята 1985 р. постанова ЦК КПРС «Про заходи з подолання пияцтва та алкоголізму»² передбачала, як зазначає Ю. Латиш, висвітлення в засобах масової інформації відомостей про «досвід трудових колективів і сімей з профілактики пияцтва, нові традиції, сучасні обряди, що виключають вживання алкоголю». Зокрема, низку заходів було спрямовано на впровадження безалкогольної обрядовості; після прийняття постанови було затверджено план посиленої роботи, а одним із завдань визначено розробку рекомендацій з проведення урочистостей, пов'язаних з організацією весіль без вживання спиртних напоїв³. З появою змін у святкуванні укладення шлюбу виникли нові поняття — «комсомольське безалкогольне весілля» та «чайне» весілля.

До складання програм і розробки планів відзначення святкових подій були залучені представники Державного комітету СРСР

¹ Голуби на весіллі: прикмети та поради. URL : <https://uk.academiasdemodelos.com/3337844-pigeons-at-the-wedding-signs-and-advice>

² Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про заходи по посиленню боротьби проти пияцтва і алкоголізму, викоріненню самогонуваріння». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28011#Text>

³ Латиш Ю. Впровадження безалкогольної обрядовості на Донеччині в роки перебудови. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2019. Вип. 59. С. 40.

науки й техніки та співробітники АН СРСР. Причиною запровадження заходів антиалкогольної кампанії була поширеність традиційних застіль. Посилений контроль за проведенням святкування після офіційних урочистостей проводила Комісія з радянських традицій, свят і обрядів. Зокрема, у 1986 р. було розроблено зразковий сценарій для святкування після реєстрації шлюбу «Примерный сценарий послеобрядовых торжеств (обрядов торжественных регистраций брака, новорожденного, проводов в Вооруженные Силы СССР), исключающих употребление спиртных напитков при их проведении»¹. У ньому наголошувалося на необхідності «відокремити дії обряду реєстрації (офіційного акту) від родинно-побутового звичаю відзначати важливі життєві події святковим застіллям, яке отримало в останній час назву післяобрядових урочистостей <...>»².

Проведення таких забав мало відвертати увагу присутніх від звичного традиційного застілля та святкування, від надмірного вживання алкоголю. Зазначимо, що заборона на використання алкоголю під час застілля не прижилася серед населення як міст, так і сіл; і що у традиційній культурі українців легітимізовано обрядове вживання алкоголю, адже ним послуговувалися як символічним атрибутом при укладанні договору чи завершенні якоїсь справи. Зокрема, у традиційному весіллі домовленості про укладання шлюбу набували правової сили після символічного вживання («пиття») хмільного напою. З часом ритуальне «пиття чарки» втратило силу «правового» дійства та набуло бенкетно-розважального характеру.

Нова сценарна розробка «безалкогольного весілля» передбачала насичену розважальну програму: ігри, лотереї, пісні та конкурси. Проведення таких забав мало відвертати увагу присутніх від звичного традиційного столу та святкування. Сучасні дослідники зауважують, що на практиці безалкогольна кампанія не була реалізована повністю: «Уживання алкоголю не припинилося, кількість спиртних напоїв не зменшилася. Населення умовно, так би мовити, “грало в гру” з представниками відомств, культурних закладів, громадських організацій, дружинниками, метою яких було стеження за дотриманням принципу безалкогольного святкування»³.

¹ Примерный сценарий послеобрядовых торжеств (обрядов торжественных регистраций брака, новорожденного, проводов в Вооруженные Силы СССР), исключающих употребление спиртных напитков при их проведении. Киев, 1986. 57 с.

² ЦДАВО. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 461. Арк. 6.

³ Брайченко О. Побутування українських традиційних свят родинного циклу в умовах наступу радянської ідеології 70–80-х років ХХ століття. *Народна творчість та етнологія*. 2014. № 4. С. 122.

Відомі випадки, коли на таких безалкогольних весіллях у меню були й спиртні напої, однак розливали їх із самоварів або чайників. Зокрема, у 1980-х роках науковці звертали увагу на сприйняття населенням таких нововведень: «Якщо раніше в післяобрядових торжествах переважало багатолюдне і пишне застілля, то зрозуміло, що тепер воно не повинно бути основою весільних традицій. Адже безглузде враження справляють сімейні безалкогольні урочистості, під час яких святкові столи ломляться від м'ясних страв, гострих приправ, закусок, що запиваються солодкими неспиртними напоями із весільних келихів для шампанського. При цьому ще й виголошують тости, а у весільній вітальні час від часу звучить традиційне “гірко” і незвичне безалкогольне “солодко”. Така організація безалкогольного весілля не тільки не сприяє його популяризації, а навпаки, відштовхує людей від подібного нововведення і вони вважають за більш доцільне веселитись як і раніше — з горілкою і вином»¹.

Варіант проведення «безалкогольного весілля» і застілля загалом серед міського населення не прижився ані в побуті, ані в обрядовій культурі: так, усі спроби запровадити святкування весілля на новий лад ставали предметом насмішок. Восени 1988 р. адміністративну безалкогольну кампанію було згорнуто².

У різні періоди впровадження радянської обрядовості й на сучасному етапі потужних глобалізаційних викликів та інтеграційних процесів значних трансформацій зазнали також обряди передвесільного та післявесільного циклів у напрямку їх структурно-змістових модифікацій і скорочень. Більшість структурних елементів передвесільної обрядовості в середині ХХ ст. передбачали, як і у традиційному весіллі, обрядодії і ритуали, спрямовані на досягнення домовленостей двох родин про шлюб молодих. У повоєнну добу скоротився і помітно зменшився час перебігу усіх дій, спрямованих на угоду про укладання шлюбу в містян, натомість, зауважимо, сільське населення зберігало ключові звичаї передвесільного циклу. Виникла нова форма передвесільної обрядодії, коли одночасно проходили оглядини, сватання та заручини як один ритуал. Схожа обрядодія, спрямована на домовленість про укладання шлюбу, зберігається й часто побутує сьогодні і серед сільського, і серед міського населення. Як реакція на транснаціональні виклики прижився серед містян запозичений західноєвропейський звичай «пропозиції руки та серця» — усна згода дівчини на шлюб. Нині змінилися й атрибутивні ознаки, що маркують заручених: наречений на освідчення дарує дівчині перстень, який (на заміну традиційного подарованого

¹ Пархоменко М. Обряди у нашому житті. Київ : Т-во «Знання» УРСР, 1988. С. 38.

² Антиалкогольна кампанія М. Горбачова. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>

головного убору) стає атрибутивною ознакою заручення. Згодом у визначений день сім'ї молодої пари знайомляться та домовляються про весілля. Водночас зауважимо, що й сьогодні чимало молодих пар під час заручин (сватання) здійснюють спробу відтворити традиційні обрядодії (символічні дії з хлібом, обв'язування наречених рушниками та обмін подарунками).

Одним із головних та символічно наповнених передвесільних дійств був і залишається обряд випікання короваю. У місті процес випікання короваю вже втратив своє, традиційне для села, символічне значення, хоча сам коровай продовжує побутувати на весіллі як один із найважливіших атрибутів. На межі століть з обрядової структури весілля випікання короваю, як зазначають дослідники, «випадає»¹, а через складність та необхідність певних умов випікання сучасний весільний сценарій не передбачає цього дійства. Водночас як неодмінний весільний атрибут коровай побутує і на сучасному весіллі; його замовляють у пекарнях, а по закінченню весільного дня ним частують гостей.

Зауважимо, що суспільно-політичні події та соціально-економічні перетворення зумовили значне скорочення післявесільних дійств, які спрямовувалися на зміцнення зв'язку між двома родинами та полегшення періоду адаптації молодої в чужому домі. Сучасна післявесільна обрядовість має розважально-ігровий характер. На другий день весілля, який відзначають у вузькому сімейному колі, наречені постають у ролі молодих господарів: зустрічають, частують та розважають гостей.

На початку 1990-х років весілля проводили у форматі, поширеному в радянський період: для організації весілля наречені зверталися в іще діючі обрядові служби; урочисту реєстрацію проводили в Палаці одруження; здійснювали покладання квітів до пам'ятних місць. Водночас на тлі історичних подій почав виникати підвищений інтерес до національних коренів, до історії та святкової культури населення, зокрема до українських весільних традицій, відбувалася поступова відмова від радянської обрядовості. У середовищі міста фіксуємо часткове копіювання весільних обрядів, які продовжували побутувати в сільській місцевості². Проведення весілля «за традиційним обрядом» стало вважатися престижним; серед урбанізованого населення, особливо вихідців із села, практикувалися ритуальні дійства традиційного весільного циклу та ширшого використання обрядової атрибутики.

¹ Пилипак М. Трансформація весільної обрядовості населення Південно-Східного Поділля (20–30-ті роки ХХ ст. — початок ХХІ ст.). *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2008. Вип. 25. С. 71–73.

² Кожолянко О. До питання про трансформацію деяких давніх обрядів... С. 187.

Починаючи з середини 1990-х років, під впливом інтеграційних процесів та комунікації освіченого урбанізованого населення із зовнішнім світом, а саме представниками західних культур, відбулася хвиля помітних видозмін весільної обрядовості та культури українців загалом. Зокрема, про цей період О. Громова констатує: «У середині 1990-х років, у часи незалежної України, попри популяризацію історії, побуту, обрядів, звичаїв, починається нова хвиля заміни всього національного не найкращими зразками американської маскультури»¹. Компоненти традиційної весільної культури втрачають свою значимість, натомість у міському середовищі починає простежуватися нова тенденція запозичень та адаптування елементів шлюбних церемоніалів західного суспільства, головним чином європейців та американців.

Очікування від державної самостійності, які передбачалися на початку 1990-х років, не виправдалися; натомість почали відбуватися динамічні зміни в побутуванні традиційної культури та її весільної складової зокрема. Культурні настрої міського українського населення окреслювалися під впливом розвинених західних країн та їхньої культурно-святкової сфери. Відтак в урбанізованому соціумі почала проявлятися тенденція європеїзації українського весілля; складові запозичених шлюбних церемоніалів адаптували та включали до структури весілля не тільки як модні віяння, а й, дещо згодом, як символічно значимі та обов'язкові до виконання (освідчення, «перший танець», «кидання букета», «церемонія вогню»).

2. СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ МІСЬКОЇ ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ

Період останнього десятиліття ХХ — початку ХХІ ст. характеризується кардинальними трансформаціями в усіх сферах життя. Помітні видозміни відбулися й у весільній обрядовості українців. Побутування й ретранслявання весільних звичаїв та обрядів в урбанізованому середовищі залежить від багатьох факторів і явищ соціально-економічного, історичного, інтеграційно-культурного характеру в певний часовий період².

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. в українській культурі розвиваються два сценарії весіль. Перший — під впливом глобалізаційних процесів набуває нових західноєвропейських весільних особливостей, відбувається «європеїзація» шлюбного цере-

¹ Громова О. Новації у весільній обрядовості кінця ХХ — початку ХХІ століття (за матеріалами Середньої Наддніпрянини). *Матеріали до української етнології: щорічник*; зб. наук. праць. Київ, 2010. Вип. 9 (12). С. 196.

² Гапетченко Р. Ю. Сучасні тенденції сімейної весільної обрядовості. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 4. С. 87.

моніалу; другий — через повернення до українських весільних традицій розвиваються тенденції «етнізації». У сучасному урбанізованому середовищі популярні різні за концепцією шлюбні церемонії та обрядово-святкові дійства, зокрема, у весільних сценаріях побутують модифіковані ритуали традиційного весілля.

Здебільшого організаційно-технічне забезпечення сучасних церемоніалів та святкувань відбувається за участю івент-агенцій та індивідуальних розпорядників. У культурному просторі міста розвинена сфера святкових послуг, яка в умовах глобалізації динамічно розвивається та стає одним із впливових чинників покращення святково-побутового добробуту населення¹.

В урбанізованому середовищі популярними є тенденції проведення весіль за варіантом запозичених сценаріїв західноєвропейських шлюбних церемоніалів. Зауважимо, що водночас міське населення повністю не відмовляється від традиційних обрядів та явищ радянського весілля. Тому сучасна шлюбно-святкова програма складається із синтезу українських ритуалів та адаптовано-театралізованих весільних елементів інших етнокультур, репрезентація яких здійснюється індивідуально за вибором самих наречених. Зокрема, дослідниця святкової культури українців В. Бугайова зазначає, що теперішня весільна церемонія міста — це складне соціокультурне явище, що породжується взаємодією принципово різних культур: комплексу традиційної духовної культури, що реалізується в словах, ідеях, звучаннях, рухах, діях; колективно-традиційної і сучасної, характерними ознаками якої є професійно-особистісний, індивідуально-креативний підхід до кожного моменту весільного свята².

Передвесільний цикл у міському середовищі, на відміну від низки ритуалів у традиційній звичаєвості, складається з кількох обрядово-символічних дійств, спрямованих на домовленість про укладення шлюбу та звичаю прощання з дівочтвом («дівишник») та парубоцтвом («холостяцька вечірка»). Найпершим кроком до одруження серед сучасного міського населення вважається освідчення («пропозиція руки та серця»), якому передує здебільшого приватна домовленість дівчини та хлопця. Процес освідчення має, як правило, ознаки театралізованої постановки: хлопець заздалегідь купує перстень, вибирає локацію для події, готує емоційну промову та влаштовує зізнання й пропозицію в несподіваний для дівчини момент. Цей передшлюбний церемоніал зазвичай відбувається без участі родини молодої пари. Після згоди дівчини, через певний час влаштовують заручини, які у даний

¹ Пойта І. О. Управління та розвиток кадрового потенціалу сфери послуг. Управління людськими ресурсами: держава, регіон, підприємство: монографія; за заг. ред. Д. П. Мельничука. Житомир: ЖДТУ, 2015. С. 246.

² Бугайова В. О. Весільна церемонія Харківщини в контексті сучасної культури міста. *Культура України*: зб. наук. праць. Харків: Харків. держ. акад. культури, 2012. Вип. 38. С. 87.

період побутують серед містян в об'єднаному дійстві з іншими обрядами передвесільного циклу — сватанням та оглядинами.

Видозмінений сучасний обряд заручин проводиться, як правило, у форматі святкового заходу двох родин, на якому молода пара оголошує про своє рішення одружитися; домовляються про дату весілля, обговорюють організаційні питання, розподіляють витрати. Зокрема, у міському середовищі простежується тенденція проводити заручини не вдома, а в кафе чи ресторані, що, як вважається, має надати події святковості. У традиційній обрядовості дому нареченої надавали сакрального значення; в ньому відбувалася низка ритуалів передвесільного й весільного циклів (досягнення згоди на шлюб, «прощання з дівуванням», виготовлення весільної атрибутики, посад наречених)¹.

У традиційній культурі українців передвесільний цикл містив обряди, пов'язані із підготовкою до головного дозвільного шлюбного ритуалу — вінчання. На Правобережній Україні побутувала система церковної ритуалізації шлюбу, яка передбачала церковні оповіді — освячення згоди молодих на шлюб: протягом трьох тижнів (від заручин до вінчання) священник тричі оголошував громаді про пошлюблення молодих². Саме так односельчани протягом усього періоду між заручинами і вінчанням мали право повідомити священнику все, що могло стати перешкодою до укладання шлюбу. Лише після третього оголошення, за умови відсутності оприлюднених завад, відбувалося вінчання³. Побутування цього обряду під час передвесільної підготовки надавало громадського значення створенню нової сім'ї, зокрема можливості для односельців виявити своє ставлення до молодих та їхніх родичів.

Цей звичай у трансформованому варіанті із залученням засобів масової комунікації поширений в сучасному міському середовищі, головним чином серед представників греко-католицької людності; оголошення про намір одруження розміщується на офіційних електронних сторінках парафії. До прикладу, на сайті однієї із греко-католицьких церков у розділі про шлюб зазначається: «Передшлюбні оповіді — це прилюдне душпастирське оголошення про намір укладення Св. Таїнства Подружжя конкретними особами в найближчому часі. Одруження не може сприйматися як приватна справа, котра цікавить тільки наречених. В ККСЦ (Кодекс Канонів Східних Церков) немає окремого канону, який би встановив обов'язок оповідей. Але право виразно не забороняє такого способу проведення дошлюбного слід-

¹ Пономарьов А. П. Сім'я і родинна обрядовість. Культура і побут населення України: навч. посібник; В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. Київ: Либідь, 1991. С. 157.

² Там само. С. 158.

³ Глотова Ю. Традиції українських обрядів весілля. URL: <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2014/article.html>

Покладання квітів до меморіалу
«Вічний вогонь». Вінниця, 1972 р.
(фото із сімейного альбому
Пухтіцької Ольги)

Наречені зі свідками. Вінницька
область, м. Липовець, 1985 р.
(фото із сімейного альбому
Пухтіцької Ольги)

«Викрадення туфлі нареченої». Одеса, 1977 р.
(фото із сімейного альбому Богданович Ганни)

«Весільні батьки» у РАКСі
стелять рушник молодим,
на задньому плані —
музичний ансамбль.
Чернівці, 1983 р.
(фото із сімейного альбому
Онуфрійчуків Надії
та Миколи)

Святкова реєстрація
шлюбу. Чернівці,
1983 р. (фото із сімейного
альбому Онуфрійчуків
Надії та Миколи)

Наречені зі свідками біля
РАКСу. Житомирська
область, м. Новоград-
Волинський (тепер —
м. Звягель), 1983 р. (фото
із сімейного альбому
Бехів Галини та Василя)

Наречені на реєстрації шлюбу. Житомирська область, м. Коростень, 1985 р. (фото із сімейного альбому Бехів Галини та Василя)

Наречені, свідки з дому йдуть на реєстрацію шлюбу. Хмельницька область, смт Ярмолинці, 1985 р. (фото із сімейного альбому Онуфрійчуків Надії та Миколи)

Весільні гості, близькі родички молодого перев'язані хустками. Вінницька область, смт Муровані Курилівці, 1990 р. (фото із сімейного альбому Онуфрійчуків Надії та Миколи)

Наречені йдуть до церкви на вінчання, попереду — староста з хлібом.
Чернівці, 1995 р. (фото із сімейного альбому Онуфрійчуків Надії та Миколи)

Після «викупу» молоді виходять з дому.
Чернівецька область, м. Заставна, 1999 р. (фото із сімейного альбому Онуфрійчуків Надії та Миколи)

Батьки благословляють наречених на щасливий шлюб.
Полтавська область, м. Хорол, 2012 р. (фото із сімейного альбому Попівнічів Ліми та Юрія)

Неодружені сестри та брат наречених заводять їх за стіл після реєстрації шлюбу та вінчання. Полтавська область, м. Хорол, 2012 р. (фото із сімейного альбому Попівнічів Ліми та Юрія)

Наречений за звичаєм переносить на руках наречену через увесь міст. Полтавська область, м. Хорол, 2012 р. (фото із сімейного альбому Попівнічів Ліми та Юрія)

Свекруха зав'язує нареченій хустку замість фати та вінка, обряд проводять наприкінці весільного дня. Полтавська область, м. Хорол, 2012 р. (фото із сімейного альбому Попівнічів Ліми та Юрія)

«Перший танець» наречених.
Київ, 2012 р. (фото
із сімейного альбому
Микитчуків Ольги та Сергія)

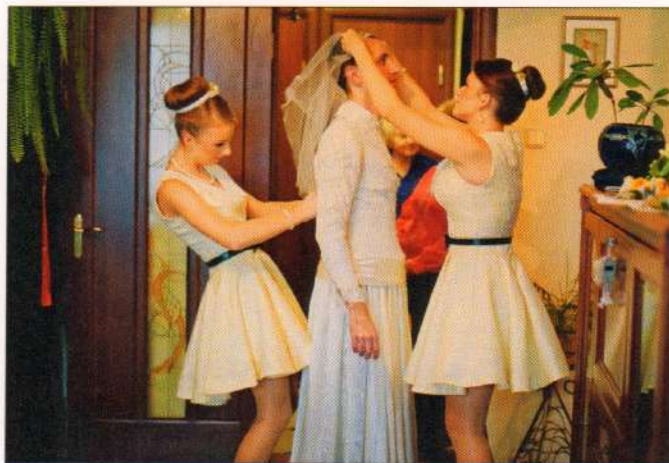

Весільні атрибути
на сучасному весіллі
(обручки та букет). Київ,
2012 р. (фото із сімейного
альбому Микитчуків
Ольги та Сергія)

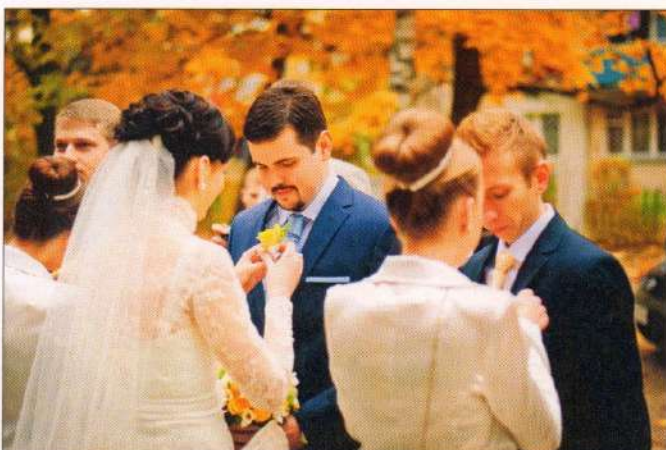

Весільний коровай. Київ,
2012 р. (фото із сімейного
альбому Микитчуків Ольги
та Сергія)

Дружки вбирають
«підставну наречену»
на викуп для нареченого.
Львів, 2013 р. (фото із сі-
мейного альбому Горбичів
Соломії та Тимура)

Наречена та дружка
чіпляють бутоньєрки
(«квітки») нареченому
та дружбі. Львів, 2013 р.
(фото із сімейного альбому
Горбичів Соломії
та Тимура)

Наречені на вінчанні
у храмі. Львів, 2013 р.
(фото із сімейного альбому
Горбичів Соломії
та Тимура)

Кенді-бар для весільних гостей. Львів, 2013 р. (фото із сімейного альбому Горбичів Соломії та Тимура)

Авторська листівка-запрошення на весілля. Львів, 2013 р. (фото із сімейного альбому Горбичів Соломії та Тимура)

Наречена з друзками запрошує на весілля хрещену. Чернігівська область, м. Козелець, 2014 р. (фото із сімейного альбому Давиденків Лесі та Василя)

Сучасний дівич-вечір («дівичник»). Чернігівська область, м. Козелець, 2014 р. (фото із сімейного альбому Давиденків Лесі та Василя)

Дружки вбирають наречену. Чернігівська область, м. Козелець, 2014 р. (фото із сімейного альбому Давиденків Лесі та Василя)

Наречених обсипають збіжжям після реєстрації шлюбу, за поширеним звичаєм наречений із зали виносить наречену на руках. Чернігівська область, м. Козелець, 2014 р. (фото із сімейного альбому Давиденків Лесі та Василя)

Церемонія передачі «сімейного вогню» у новостворену сім'ю. Чернігівська область, м. Козелець, 2014 р. (фото із сімейного альбому Давиденків Лесі та Василя)

Весільні атрибути. Чернігівська область, м. Козелець, 2014 р. (фото із сімейного альбому Давиденків Лесі та Василя)

Виїзна прогулянка на природу для весільної фотосесії. Чернігівська область, м. Козелець, 2014 р. (фото із сімейного альбому Давиденків Лесі та Василя)

Місцевий звичай, коли зустрічні хлопчики переливають дорогу нареченим водою, наречений викуповує «вільний прохід» та переносить через символічний потік наречену. Вінницька область, смт Муровані Курилівці, 2015 р.
(фото із сімейного альбому авторки)

У РАЦСі наречена поспішає стати першою на рушник. Вінницька область, смт Муровані Курилівці, 2015 р.
(фото із сімейного альбому авторки)

Загальне весільне фото наречених з родиною та друзями. Вінницька область, смт Муровані Курилівці, 2015 р. (фото із сімейного альбому авторки)

Весільний коровай, хліб та «гуски» для обряду покривання. Вінницька область, смт Муровані Курилівці, 2015 р. (фото із сімейного альбому авторки)

Весільне сито зі збіжжям, цукерками та грішми для обсіпання молодих. Вінницька область, смт Муровані Курилівці, 2015 р. (фото із сімейного альбому авторки)

Весільні атрибути: букет нареченої та свічки для церемонії «сімейного вогню». Вінницька область, смт Муровані Курилівці, 2015 р. (фото із сімейного альбому авторки)

Наречені наприкінці весілля разом розрізають торт та пригощають гостей. Вінницька область, смт Муровані Курилівці, 2015 р. (фото із сімейного альбому авторки)

Весільні атрибути: короваї, кенді-бар, на задньому плані «гільця». Вінницька область, смт Муровані Курилівці, 2015 р. (фото із сімейного альбому авторки)

Стилізований формат етновесілля. Житомирська область, Коростенський р-н, с. Бехи, 2015 р. (фото із сімейного альбому авторки)

Кімната для вбирання та фотосесії нареченої. Київ, 2015 р. (фото із сімейного альбому Вороняк Марини та Чукова Олександра)

Весільні свати з хлібом зустрічають біля РАЦСу наречених. Київська область, м. Боярка, 2016 р. (фото із сімейного альбому Давиденків Лесі та Василя)

Тематична фотосесія наречених у бібліотеці. Київ, 2017 р. (фото із сімейного альбому Дерев'янка Інни)

Весільна прогулянка містом у період карантинних обмежень. Вінниця, 2021 р. (фото із сімейного альбому Цивинцевих Юлії та Ігоря)

Наречені. Вінниця, 2021 р.
(фото із сімейного альбому Пухтіцьких Ольги та Олександра)

Пара голубів на весіллі як символ щасливого подружжя (фото із сімейного альбому авторки)

ства»¹. Водночас такі оповіді не є обов'язковими для інших представників міської молоді; здебільшого передвесільні церковні ритуали та підготовку до вінчання наречені здійснюють приватно.

Популярними в урбанізованому середовищі є передвесільні вечірки прощання з парубоцтвом та дівуванням, які не мають чіткого дедлайну проведення: можуть відбуватися за один-два тижні до весілля, або в переддень. Традиційний обряд «дівич-вечора» переважно проводився у переддень весілля (або в різних місцевостях у найближчій до події четвер чи п'ятницю) і містив низку ритуалів (вінкоплетення, розплітання коси). «Дівич-вечір» був переломним етапом у житті кожної дівчини традиційного суспільства; обряд символізував зміну соціального становища нареченої, налаштовував дівчину на нову соціальну роль — жінки-дружини². Обряд зазнав трансформацій, у ньому зникла низка символічних дійств, сьогодні він побутує в новому форматі «дівичника» й має розважально-ігровий характер. Водночас зберігається смислове значення його проведення: як і традиційний обряд, сучасне дійство виконується як символічне прощання дівчини з дівуванням та перехід її у заміжній стан.

Весільна індустрія серед переліку сервісів пропонує технічну організацію зі здійснення нового та ще неосвоєного українцями звичаю складання списку бажаних весільних подарунків («wedding wish list»). Цей звичай українським урбанізованим середовищем був запозичений із західних шлюбних традицій. «Списки подарунків» передаються гостям разом із запрошеннями на весілля. Також поширений варіант електронної сторінки наречених, де вказано все необхідне, і майбутні учасники весілля можуть самостійно бронювати покупку подарунків. В українському інтернет-просторі на сьогодні цей звичай тільки адаптується, однак уже функціонує кілька спеціалізованих сайтів для цієї опції.

На думку О. Козиревої, у теперішньому міському середовищі побутують такі варіанти весіль: реконструкція українського народного весілля з урахуванням регіональних особливостей строю весільного костюма, звичаїв та обрядів; весілля в українському народному стилі, або так зване стилізоване українське весілля — з використанням народних елементів одягу, декорування та прикрас у сучасному весільному вбранні; весілля в загальноприйнятому модерному європейському стилі³.

¹ Шлюбні оповіді. URL : <http://www.cerkva-ugcc.if.ua/shliubni-opovidi.html>

² Латишева Д., Гончаренко Д. Дівич-вечір в українській традиції: історія та сучасність. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2019. Вип. 59. С. 37.

³ Козирева О. Наукова ретроспектива української весільної обрядовості. *Культура і мистецтво у сучасному світі: наук. записки КНУКіМ*; гол. ред. М. М. Поплавський; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2011. Вип. 12. С. 101.

Сучасний сценарій весілля європейського зразка здебільшого передбачає театралізовану церемонію, яка проводиться на облаштованій святково-бенкетній локації. Офіційна реєстрація шлюбу зазвичай відбувається у весільний день, водночас поширені варіанти офіційного засвідчення шлюбу заздалегідь. Зокрема, дослідники обрядовості українців зауважують, що сучасне весілля умовно можна поділити на дві основні частини дійств — власне обряд одруження та весільна гостина. Юридичне оформлення шлюбу в урочистій обстановці з використанням емоційних і художніх засобів (музичний та вокальний супровід, художнє оформлення приміщення, святковий одяг розпорядника обряду, використання державної символіки тощо) стало кульмінаційною дією першої частини весілля. Друга частина весільного обряду — гостина — передбачає батьківське благословення шлюбу, моменти зближення родичів пошлюблених, вияв доброзичливості до новоутвореної сім'ї з боку рідних і друзів (привітання, обдаровування)¹. Ми ж додамо, що часто кульмінація весільного свята припадає не на офіційне засвідчення шлюбу, а на театралізоване дійство (імітація розпису), проведене ведучими.

Серед урбанізованого населення найпопулярнішим із актуальних типів весілля є класичне. В основу сценарію міського класичного весілля українців покладено власні народні традиції та запозичені у західних народностей шлюбні ритуали, елементи й персонажі-учасники церемоній. Весілля відоме ще під назвою «європейське», хоча нові елементи структури та атрибутики церемоніалу виразно тяжіють до сучасних американських весільних звичаїв.

Весільний день структурований виконанням обрядово-символічних та театралізованих дійств, що мають таку послідовність: зранку проходить вбирання наречених; як і в традиційній обрядовості, відбувається зустріч-викуп нареченої; переїзд до РАЦСу та офіційне засвідчення шлюбу; за бажанням наречені у весільний день можуть здійснити таїнство вінчання; далі за планом — прогулянка до визначних місць із тематичною фотосесією; на визначений час наречені та учасники весілля прибувають до святково-бенкетної локації, де спочатку ведучі проводять театралізований шлюбний церемоніал з виконанням традиційних і сучасних ритуалів символічного значення про створення нової сім'ї («пісочна церемонія», «право верховенства», «виголошення обітниць», «насолити один одному», «розстеляння рушника», «перший танець»), після святкового церемоніалу гості вітають подружжя з початком спільного життя; далі відбувається розважально-застільна програма; завершується весільний день «зніманням фати» та «розрізанням торта» й обдаруванням королею, за наявності його як весільного атрибута, розважально-символічними

¹ Гапетченко Р. Ю. Сучасні тенденції сімейної весільної обрядовості. С. 88.

обрядами «сімейне вогнище» та «кидання весільного букета». Зокрема, організатори та ведучі розповідають, що нові ритуали популярні серед наречених міста:

«Пісочна церемонія є популярна. Це різнокольоровий пісок, його наречені по черзі насипають у вазу гарну, якусь фігурну, а потім закорковують. Це так, ніби вони зберігають своє щастя надовго, і долю їхню ніхто не порушить, бо вже як пісок насипали, то такий і вийшов малюнок. Передають ще вогонь. Це тоді, коли мами наречених запалюють свічку велику, а до них підходять наречені і беруть у них вогонь. Так передають сімейне вогнище. Торт. Розрізають торт. Це ж із Заходу до нас прийшло, але швидко поширилося і на кожному весіллі замовляють торт, а в кінці його розрізають, частують одне одного, а потім роздають гостям»¹.

Сучасний сценарій весілля не має чіткого визначення послідовності та часу виконання церемоніалів; структура шлюбного дня цілком залежить від складеної організаторами й ведучими та погодженої з нареченими святкової програми.

Зауважимо, що в урбанізованому середовищі побутують різні варіанти проведення двох церемоніалів — таїнства вінчання та офіційної реєстрації шлюбу. Сьогодні громадський офіційний шлюб та вінчання у сімейній обрядовості й практиці суспільно-культурного життя постають як два паралельні обряди².

Здебільшого міське населення поєднує в один день проведення двох ритуалів; водночас побутує сценарій весілля, коли наречені засвідчують шлюб раніше, а у весільний день відбуваються тільки вінчання та святкова театралізована церемонія. Цивільний і релігійний обряди у весільній звичаєвості американців та європейців чітко розмежовані. Цивільна церемонія зазвичай здійснюється за один-два тижні до релігійної: пара приходить у бюро державної реєстрації шлюбу зі свідоцтвом про народження чи паспортом, медичною довідкою кожного і свідоцтвом про розлучення, якщо хтось із молодих бере повторний шлюб; протягом години пару запрошує цивільний реєстратор, який проводить офіційну церемонію і оголошує їх чоловіком та дружиною; згодом їм надсилають свідоцтво про одруження. Релігійну церемонію проводить священнослужитель, у цей же день відбуваються й інші весільні святкування³. Проаналізувавши шлюбні церковні західноєвропейські обрядодії та нові тенденції сучасного весілля українців, відзначимо, що релігійні обряди американців та європейців адаптовані в урбанізованому вітчизняному середовищі як театралізовані урочисті церемоніали, що їх проводять розпорядники та ведучі.

¹ АНФРФ ІМФЕ НАН України. Ф. 14-5. Од. зб. 920. Арк. 3.

² Кожолянко Г. Весільна обрядовість українців (витоки, символіка, ідейний зміст). *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2012. № 4. С. 201.

³ Весілля по-американськи. URL : https://zn.ua/ukr/SOCIUM/vesillya_po_amerikanski.html

Як різновид класичного весілля, стилізоване проводять за тією ж структурою та святковою програмою; акцент роблять передусім на декоративному оформленні локацій (церемоніального та бенкетного залів, фотозони) та кортежу, святковому вбранні наречених, гостей і ведучих-розпорядників. Зокрема, найпопулярнішими є весілля в одному кольорі («червоні», «оливкові», «марсалові», «сині»), відповідно в одній кольоровій гамі витримане оздоблення всіх весільних елементів та деталей. Під впливом всесвітньої тенденції захисту природи від техногенних факторів популярним в урбанізованому середовищі стає проведення весіль на відкритому просторі з використанням еко-декору (квітів, фруктів, тюків сіна, сухого гілля, старих меблів та предметів побуту). Варіанти церемоніалів відомі як «прованс-весілля», «рустик», «еко»¹. Серед молоді міста стають популярними «урбан-весілля» та «лофт-весілля», які передбачають проведення церемоній одруження й святкування в просторовій локації середмістя в малому колі гостей (лише близькі родичі та друзі)². Стиль «урбан-весілля» містить естетизовані елементи життя і прикмет мегаполіса (сіро-коричневу гаму, еkleктику в декорванні та динамічність і контрастність церемоніалів). «Лофт-весілля» організують у великих, на зразок промислових, приміщеннях з використанням природного декору. Трендовим серед міської молоді є проведення «нічної церемонії», яка відбувається в темну пору доби і вважається альтернативою офіційних та пишних, видовищних урочистостей. Основою такого церемоніалу стає камерна обстановка, а концепція сценарію базується на спокійній атмосфері та спогадах наречених і гостей.

Тематичне весілля зосереджено на сценарному сюжеті, при цьому виконання ключових традиційних обрядів, які мають місце в класичному стилі весілля, зазвичай опускають. Такі весілля відбуваються за певною ідейною програмою святкового дня: або за мотивами якогось популярного фільму, улюбленого літературного твору, історичної епохи («античне», «середньовічне», «ретро», «вінтаж»), або ж весілля за національними звичаями різних народів («індійське», «гавайське» тощо). Усі шлюбні церемонії реалізують концепцію вибраної тематики, здебільшого весілля відбувається як розважально-театралізована вистава без виконання загальноєвропейських чи традиційних обрядів. Наприклад, організатори весіль інформують про найпопулярніші в урбанізованому середовищі концепції проведення весіль:

«Кожне весілля по-своєму є ексклюзивним і цікавим. Нам замовляли, ми проводили весілля в стилі стіляг. Пам'ятаю одне з таких цікавих — це весілля у стилі "Аль Капоне". Це було таке весілля у стилі

¹ Приміряйте популярні стилі на себе. URL : <http://para-wedding.com.ua/stuli-vesillya>

² Весілля в стилі «урбан» і «урбан-шик»: свято в місті. URL : <https://hotwed.com.ua/vesillya-v-styli-urban-i-urban-shyk-svyato-v-misti>

гангстерів. Основний акцент робився на одяг наречених, молоді, решта гостей намагалися йому відповідати. І, звичайно, були й елементи в декорі, пов'язані із цим стилем. А найбільше замовляють весілля в кольорі. Найчастіше це весілля фіолетові, червоні, бірюзові, золотисті, часто бувають сині. Також акцент робиться на одязі та аксесуарах у декорі»¹.

Одним із популярних серед урбанізованої молоді є тематичне етновесілля. На відміну від класичних європейських, у яких більшу увагу зосереджено на пишності та святковості, і тематичних з оригінальним сценарієм, весілля в етноформаті проводять з відтворенням особливостей традиційної шлюбної обрядовості українців.

Про вияв тенденції реактуалізації та повернення традиційних елементів у сучасну весільну обрядовість та в українську культуру загалом пише етнолог О. Курочкін: «Ренесансна смуга в еволюції української нації після здобуття державної незалежності, безумовно, сприяла оживленню інтересу до національного усвідомлення та культурного самоствердження; відбулося помітне прагнення збагатити сучасний святковий простір за допомогою “національного продукту”»².

В урбанізованому середовищі найпоширенішою ознакою етновесілля є традиційне вбрання та атрибути. Так, інформанти зауважують:

«За останні два роки такі весілля в етностилі почали замовляти частіше. Але ж, знову ж таки, основний акцент робиться на одязі наречених і гостей. А уже обряди виконуються по бажанню обох сторін. Хоча й намагаються якісь основні моменти програти. Знову ж таки, це зустріч наречених, благословення батьками, розрізання короваю, верхню частину забирають собі, стелять рушник, іншим рушником обв'язують руки нареченим, знімають фату. Зараз більшість відмовляється від того, щоб знімати чоботи тещі, бо це й не було українською традицією»³.

Як локацію для такого весілля наречені обирають музейно-розважальні комплекси, де реконструйовані традиційні архітектура та побут українців. Зокрема, сценарій таких весіль уміщує відтворення обрядодій традиційного весілля (вкуп, вінчання, посад наречених, розплітання коси, обдаровування) із відповідним пісенним супроводом. Варто наголосити, що урбанізована молодь нерідко влаштовує весілля народної тематики, які обмежуються лише дрес-кодом та деякими традиційними атрибутами. Водночас етновесілля в місті побутує як тренд і тенденція збереження та реактуалізації явищ традиційного весілля українців, а також постає важливим чинником збереження етнокультурної спадщини загалом. Весільне дійство є одним із яскравих маркерів етнічної ідентичності, а побутування компонентів

¹ АНФРФ ІМФЕ НАН України. Ф. 14-5. Од. зб. 920. Арк. 2.

² Курочкін О. До історії становлення та занепаду радянської ритуалістики. *Народна творчість та етнологія*. 2021. № 1. С. 78.

³ АНФРФ ІМФЕ НАН України. Ф. 14-5. Од. зб. 920. Арк. 3.

традиційної обрядовості українців — важливим чинником збереження етнокультурної спадщини в умовах європеїзації та інтеграції культур. Л. Сорочук зауважує, що під час весільної обрядовості відбувається своєрідний процес передачі етнокультурної інформації між поколіннями, що забезпечує самобутність українців як європейської нації¹. Процес етнізації та повернення призабутих традиційних форм у сучасні весільні практики постає важливим та показовим феноменом для українського урбанізованого суспільства, життєдіяльність якого проходить головним чином в інтеграційних умовах. З цього приводу вітчизняні дослідники зазначають, що «втрата етносом культурно-побутової специфіки є свідченням, що він сходить з історичної арени як самостійна етнічна спільнота, бо в культурному відношенні починає поглинатися сусідами, асимілюватися ними»².

У сучасному українському урбанізованому середовищі, незважаючи на тенденцію до етнізації та реактуалізації компонентів традиційної обрядовості, зокрема й весільної, відбуваються взаємовпливи та асиміляція особливостей різних етнокультур не тільки через дистанційні впливи. У теперішню добу інтенсивних міграційних процесів варто звернути увагу й на побутування міжетнічних весіль.

Як зауважують науковці, трансформаційні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, зумовлюють появу нових форм сім'ї, провокують загострення соціокультурних протиріч між традиційними та модерними стереотипами шлюбних стосунків, що суттєвим чином впливає на ситуацію шлюбного вибору індивідів. Останніми роками індикатором трансформації шлюбного вибору в Україні стало збільшення частки укладених шлюбів з іноземним партнером³.

Серед урбанізованої людності спостерігається розмиття меж міжкультурного та міжетнічного спілкування, що призводить до складного процесу взаємної адаптації та прийняття традицій і звичок, відмінних від власних⁴. Відбувається взаємопроникнення культур; міжнаціональні шлюби відбивають тенденції інтернаціоналізації в етнокультурному середовищі⁵. Такі взаємовпливи

¹ Сорочук Л. Етнокультурна самобутність українського весілля в європейському просторі. *Українознавчий альманах*. 2013. Вип. 11. С. 220.

² Кдирова І. О. Процес етнізації в контексті багатонаціональної культури України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія*. 2015. Вип. 21 (2). С. 58.

³ Корнюх А. О. Ставлення українських жінок до міжнаціонального шлюбу. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. Вип. 4. С. 140.

⁴ Корнюх А. О. Міжнаціональні шлюби у контексті сучасних глобалізаційних процесів. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка. Екологічна психологія*. Житомир, 2012. Том. 7. Вип. 28. С. 143.

⁵ Канініна М. Соціально-психологічні особливості сімейних стосунків у етнічно змішаних сім'ях. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/205>

ретранслюються в міському середовищі у весільній обрядовості та спричиняють трансформації традиційних складових етнокультури українців.

Специфіка й особливості проведення церемоній міжнародних шлюбів насамперед залежать від уподобань наречених, їхніх культурних орієнтирів та розуміння важливості збереження й відтворення елементів весільної обрядовості етнокультури обох молодих людей. Зауважимо, що в міському середовищі наречені, які є представниками різних етносів, здебільшого намагаються відтворити хоча б деякі компоненти весілля, традиційні для їхньої культури. Тому найчастіше сучасні міжетнічні весілля міського населення — це синтез ритуалів та звичаїв, притаманних різним етнокультурам. Часто основою для міжнародного весілля є загальновідомий сценарій європейського церемоніалу з окремими традиційними елементами. Також трапляються інші варіанти проведення міжетнічних весіль: у різні дні комплексно проводять два весілля, традиційні для кожного із пари, з відтворенням усіх обрядодій, атрибутів, вбрання та святкування. Про побутування міжнародних весіль говорить В. Конвай: «Відбувається збагачення, запозичення та презентація культур, водночас при укладанні транснаціональних шлюбів сучасна українська весільна обрядовість запозичує загальноєвропейські риси»¹.

Як наслідок взаємопроникнення міжнародних традицій з'являється нова тенденція до укладання «шлюбного контракту», що притаманний для західних шлюбних культур і часто слугує основним офіційним засвідченням одруження. Стосовно цього явища дослідник міжкультурних взаємин зауважує, що шлюбний контракт, укладання якого є нормою для багатьох західноєвропейських або американських громадян, на теренах країн із пострадянським минулим досі викликає багато суперечок. Це спірне питання, що, звісно, не може викликати миттєву згоду з боку партнера з іншого етносу, для якого це питання лежить у сфері не так фінансовій, як у площині моральної етики, внутрішнього конфлікту, проблеми сімейної довіри². За нашими спостереженнями, такий спосіб оформлення шлюбних взаємин для багатьох представників українського урбанізованого населення неприйнятний та незрозумілий.

У міському середовищі сучасна весільна концепція передбачає обов'язкове виконання нових структурних етапів та дійств.

¹ Конвай В. Етнокультурна специфіка транснаціональних шлюбів (на матеріалах України та Італії). *Народна творчість та етнологія*. Київ, 2013. № 2. С. 93.

² Чиркова Т. І. Етнопсихологічні особливості інтернаціональних шлюбних пар у практиці сімейного консультування. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*; гол. ред. С. Д. Максименко. Київ, 2019. С. 51.

Однією з таких складових весільного дня практично будь-якого весілля є виїзна фотосесія та постановочне фільмування, які відбуваються в інтер'єрній студії або на вулиці, біля визначних місць, для цього приділяють окремий час (зазвичай після реєстрації шлюбу чи вінчання, перед святковим застіллям). В. Борисенко вказує, що зйомка під час прогулянки порівняно нова загальноукраїнська традиція¹. У м. Київ популярними для фотосесії вважаються такі локації: Андріївський узвіз, Замкова гора, Воздвиженська вулиця, Маріїнський парк, Парк Слави, пам'ятник засновникам Києва.

З поширенням модерних варіантів святкування укладення шлюбу значно трансформувалася структура весілля, послідовність та значення обрядів. На виникнення нових явищ весільної обрядовості в урбанізованому середовищі впливають не тільки модні тенденції та культурно-інтеграційні процеси, а й сучасна державно-правова політика у сфері суспільного життя. Чинна редакція статті 32 Сімейного кодексу передбачає «реєстрацію шлюбу після спливу одного місяця від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу»². З 29 липня 2016 р. Міністерство юстиції України запустило новий сервіс «Шлюб за добу». На офіційному сайті міністерства зазначено, що сервіс покликаний зробити одруження максимально зручним та комфортним; проєкт передбачає відхід від бюрократичних радянських норм, які діють донині й примушують українців, подавши заяву, чекати щонайменше 30 днів³. Перевагами такого сервісу є реєстрація шлюбу в час та в місці, що їх обрали жінка й чоловік, відсутність необхідності звернення в ДРАЦС для оформлення паперової документації. Внесення відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян здійснюється не пізніше наступного робочого дня після проведення реєстрації шлюбу.

Сервіс був запущений насамперед у великих містах України та містах, близьких до тимчасово окупованих територій, з метою забезпечення реалізації гарантованого державою права на шлюб мешканців тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб⁴.

Варто зауважити, що один зі столичних сервісних центрів державної реєстрації «Шлюб за добу» пропонує проведення весільного обряду за європейським сценарієм в сучасній урочистій

¹ Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ — початку ХХІ століття; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2016. С. 197.

² Сімейний кодекс України. Стаття 32. Час реєстрації шлюбу. URL : https://kodeksy.com.ua/simejniy_kodeks_ukraini/statja-32.htm

³ Реєстрація шлюбу в Україні. Міністерство юстиції України. URL : <https://minjust.gov.ua/news/ministry/reestratsiya-shlyubu-v-ukraini>

⁴ Шлюб за 24 години замість державної сімейної стратегії. URL : https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article

залі, а також нареченим надано вибір додаткових послуг (за певну плату розширюють церемоніал та весільну атрибутику)¹.

Як одна з нових форм сучасного весілля швидка державна реєстрація шлюбу стає популярною серед населення міста. Найсамперед нареченим імпонує фінансова маловитратність та швидкі терміни проведення офіційної церемонії.

Корективи у проведенні весілля в міському середовищі відбулися від початку карантинних обмежень в Україні та світі. Серед українців уже відомі випадки проведення дистанційного онлайн-весілля. Молодята разом з івент-агентством у режимі онлайн обговорили деталі церемонії, підбрали сукню та місце проведення. Усі учасники весілля, зокрема й ведуча-розпорядник, яка проводила офіційну реєстрацію, були присутні в онлайн-режимі². Розважальна частина весілля (привітання, танці) також проводилася в інноваційному форматі.

Варто зауважити, що в умовах сьогодення міська сучасна післявесільна обрядовість суттєво редукована й втратила основне символічне навантаження — виконання ритуалів для поріднення та об'єднання родини. Наступного дня після шлюбу найближчі родичі наречених збираються на святкову гостину до молодого подружжя, а всі дієства проходять у розважально-ігровій формі. Власне, даючи інтерв'ю, про скорочення згадують і розпорядники весіль:

«За моєї практики нас запрошували на другий день тільки два рази. А так усі намагаються проводити весілля одного дня, ну для того, щоб економніше вийшло і понести менші затрати на ресторан та інше. А святкують більше уже вдома, у вузькому сімейному колі, а ще часто виїжджають на природу. А так, коли ми проводили, то таких, як раніше, переодягань і всього того уже нема, програма ще складається. Було, що нареченій фату знімали на другий день, коровай роздавали і все»³.

Як нова тенденція післявесільної звичаєвості популярності серед урбанізованого населення набирає «весільний туризм», що передбачає весільну подорож після шлюбної реєстрації — «медовий місяць» — звичай, перейнятий українцями із західноєвропейської шлюбної культури. Походження його ще повністю не досліджене, існують різні версії та припущення: у багатьох країнах світу святкують перший місяць шлюбного життя; у деяких народів вважається, що саме під час повного місяця триває щастя молодих. У країнах Середземномор'я, де викрадали наречених, молоді ховалися від батьків протягом місяця і споживали

¹ Готово! Документ-сервіс. Державна реєстрація «Шлюбу за добу» в самому центрі столиці. URL : <https://gotovo.net.ua/service/wedding-for-day>

² Одруження під час карантину. Як у Львові провели перше онлайн-весілля? URL : <http://portal.lviv.ua/news/2020/04/24/odruzhennia-pid-chas-karantynu-iaak-u-lvovi-provely-pershe-onlajn-vesillia>

³ АНФРФ ІМФЕ НАН України. Ф. 14-5. Од. зб. 920. Арк. 4.

в цей час мед; за іншою версією, яку пов'язують з давніми українськими традиціями, мед, а частіше напій, який виготовляли на його основі, пропонували молодятим після шлюбу¹. Вважається, що під час «медової подорожі» наречені навчаються та пристосовуються до спільного життя. Як новий напрям «весільного туризму» урбанізоване населення освоює шлюбну церемонію за кордоном. Беручи до уваги широту спектра послуг, що пропонують туристичні агенції, сьогодні таку церемонію можна без жодних проблем провести в будь-якому куточку нашої планети, що його оберуть молодята². Зокрема, у прес-релізах представники компаній-організаторів запевняють, що «знаходять гарні місця, домовляються з місцевою владою, складають романтичні сценарії, займаються оформленням всіх документів, запрошують фотографів, стилістів, ведучих і продумують варіанти весільної подорожі»³. Однак, як свідчать відгуки наречених на сайтах туристичних та івент-агенцій, на практиці організувати весілля за кордоном складно через правові умови та необхідність оформлення великого пакета документів.

Трансформації сучасного весілля головним чином зумовлені впливом глобалізаційних процесів, рівнем етнокультурної компетентності, освітньо-статусними характеристиками та інноваційно-технологічною обізнаністю наречених і організаторів шлюбно-святкових церемоніалів. Водночас із популяризацією тенденцій західноєвропейських традицій в урбанізованому суспільстві формуються власні практики шлюбно-святкових церемоніалів із традиційною звичаєвістю в основі. Так, В. Бугайова переконана, що «взаємодія інноваційного та звичаєвого у весільних традиціях України репрезентує етнонаціональну культуру, її інтеграцію та еволюцію на загальносвітовому рівні, додаючи до неї кожного разу нові елементи, значення, символи»⁴.

3. ПОБУТУВАННЯ ТА МОДИФІКАЦІЇ КОМПЛЕКСУ ВЕСІЛЬНОЇ АТРИБУТИКИ

У радянський період під час упровадження нової обрядовості було мінімізовано побутування на весіллі низки обрядово-символічних елементів, значну частину взагалі вилучено з обрядового використання. Структура нового весільного ритуалу складала-

¹ Чому називається «медовий місяць». URL: <https://archive.visnyk.lutsk.ua/2014/04/24/chomu-nazyvajetsya-medovyj-misyats/>

² Сутність поняття «весільний туризм». URL: <http://infotour.in.ua/svadebnyj-turizm.htm>

³ Там само.

⁴ Бугайова В. О. Весільна церемонія Харківщини в контексті сучасної культури міста. *Культура України*: зб. наук. праць. Харків: Харків. держ. акад. культури, 2012. Вип. 38. С. 87.

ся із «сукупності офіційних актів, яким надавали символічного загальносоюзного значення», куди входили: урочисте привітання молодих, обмін обручками, згода на шлюб, вручення шлюбного свідоцтва, виголошення привітальних текстів, покладання квітів до визначних місць¹. Етнологи М. Гаврилук та О. Курочкін вказують на побутування деяких традиційних атрибутів на радянському весіллі: зустріч молодих біля входу в обрядове приміщення з короваєм чи тортом на рушнику, ставання молодих на рушник, після чого «молода протягує його ногою, щоб і інші дівчата виходили заміж»; обсипання молодих зерном і цукерками². У сучасний період інтеграційно-культурних процесів помітно трансформувалися ритуальні предмети не тільки традиційного весілля, а й ті атрибути, що були поширені в радянський період. У сучасній шлюбній церемонії з'явилися також нові запозичені атрибутивні форми.

Традиційна весільна випічка та її сучасні форми. У традиційній весільній обрядовості українців було кілька видів весільного хліба, що мали різне обрядове призначення. В. Борисенко за функціональними особливостями умовно вирізняє такі: 1) хліб періоду сватання, який символізує згоду чи відмову від шлюбу; 2) печиво, яке готується для запрошення гостей і обдаровування коровайниць; 3) хліб для благословення, вітання молодих; 4) коровай для обдарування родини наречених та його різновид — для дружок молодої; 5) хліб для обміну між сім'ями молодих, що символізує поєднання двох родин, і його різновид — хліб для «викупу» нареченої; 6) весільне печиво, яке призначається тільки для батьків молодих; 7) хліб для освячення ложа молодих³.

Обмін чи обдарування весільним печивом надавали весільним обрядам і ритуалам правової функції та символічного значення. Відповідно для кожної зі шлюбних дій призначалися різні види випічки (шишки, калачі, дивень та ін.).

Найголовнішим весільним атрибутом серед випічки є коровай. Цей хлібний виріб як один з невід'ємних елементів традиційного весілля об'єднував низку обрядових дій, пов'язаних із його приготуванням, прикрашанням та використанням під час свята. Випікання короваю регламентувалося певними правилами, ігнорування яких, як вважали, може вплинути на долю мо-

¹ Линюк О. М. Жінка у системі «нової соціалістичної обрядовості». *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2016. Вип. 17. С. 68.

² Гаврилук М., Курочкін О. Обрядово-святкова спадщина східнослов'янських народів в умовах соціалізму. *X Міжнародний з'їзд славістів (Софія, вересень 1988 р.): Історія, культура, фольклор та етнографія слов'янських народів*; доп. АН УРСР; відп. ред. П. Сохань та ін. Київ: Наукова думка, 1988. С. 226.

³ Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні: історико-етнографічне дослідження; відп. ред. М. М. Пазяк; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського АН УРСР. Київ: Наукова думка, 1988. С. 46.

лодих. Увагу приділяли їй декоративному оздобленню виробу, адже кожен елемент мав символічне значення. Найпоширенішими для оздоблення були виліплені з тіста елементи (квіти, птахи) та свіжі рослини. Як прикраси використовували калину, барвінок, валило, колоски та хвойне гілля, додатковими були паперові квіти, фольга, пір'я. Готовому та прикрашеному короваю надавали магічно-захисної функції.

Найурочистішим етапом у системі традиційного коровайного обряду був його розподіл між присутніми, який здійснювали на завершення основної частини весілля. Зауважимо, що під час обдаровування короваем у силу вступав закон «дарунок — віддарунок»¹. Кожен гість брав із собою на весілля хлібину і подарунок або гроші, натомість молоді частували їх короваем.

У другій половині ХХ ст., під час упровадження радянської обрядовості, традиційний коровайний обряд залишався одним із найстійкіших щодо змін. Здебільшого основні риси традиційного випікання й вживання короваю залишалися побутувати серед сільського населення. У міському середовищі, де активно насаджувалася радянська обрядовість, традиційні обрядодії, пов'язані з ним, зникали з побутування, натомість коровай отримав інше призначення — його почали трактувати як елемент інтер'єру реєстраційної зали. Саме таке використання короваю прописували і в офіційних рекомендаціях щодо оформлення інтер'єрів і називали вже традиційним у системі радянської обрядовості і святковості: «Стало традиційним прикрашати стіл короваем на вишитому рушникові»².

Варто акцентувати на тому, що випадки використання короваю під час реєстрації шлюбу найчастіше спостерігалися серед мешканців міст, які походили із села. Також саме ці представники населення міста на закінчення весільної гостини здійснювали обряд розрізання короваю. Автори розвідки про весільну гостину в місті зауважили, що розподіл весільного короваю успішно практикується у святкових залах Вінниці, Сімферополя, Житомира та інших міст³.

Часткове відновлення традиції використання короваю на міському весіллі спостерігалось в 1980-х роках, зокрема збільшилася кількість замовлень у пекарнях на традиційні вироби. Це явище помітила В. Борисенко: «На відміну від 40—60-х років, коли коровай на міському весіллі часто заміняли торт, тістечка, нині популярність традиційного атрибута надзвичайно зросла.

¹ Артюх Л. Українська народна кулінарія: історико-етнографічне дослідження; відп. ред. В. Ф. Горленко; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського АН УРСР. Київ: Наукова думка, 1977. С. 97.

² Куєвда В. Художнє оформлення залів та кімнат урочистих подій. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 4. С. 45.

³ Борисенко В., Курочкін О. Весільна гостина в місті. *Людина і світ*. 1980. № 2. С. 29.

Коровай випікають у домашніх умовах, замовляють у кафе-кондитерських, у родичів на селі»¹.

На межі століть на українському весіллі коровай продовжував побутовати як у селі, так і в місті. Здебільшого кількість короваїв варіювалася відповідно до кількості гостей та фінансових можливостей. У цей час традиційні обрядодії, пов'язані з короваем, зазнали деяких трансформацій, а також виникли нові звичаї його використання. Зокрема, наречені почали частувати короваем одне одного перед входом до бенкетної зали (кафе, ресторану). Відбувається це так: батьки після вінчання чи реєстрації зустрічають молоде подружжя, вітають та благословляють короваем або хлібом із сіллю; наречені від цього короваю відламують (або відкушують) шматочок, вмочують його в сіль і частують одне одного. Вважається, що так вони вперше і востаннє «солять» одне одному в подружньому житті. Усі присутні при цьому закликають молодих якомога більше насолити, щоб потім жити в мирі та злагоді. Звичаю взаємного частування надають символічного значення — від цього моменту подружжя буде споживати спільний хліб, а відтак у них усе стає спільним².

У народі поширена прикмета: кому з молодят вдалося відломити більший шматок, той і буде головувати в сім'ї. Серед населення Карпатського регіону, Полісся, деяких місцевостей Західного Поділля відомий варіант звичаю, коли замість солі використовують мед, що, за спостереженням У. Мовної, вважається універсальним символом солодкості із цілим «віялом» позитивних конотацій — наділення здоров'ям, багатством, щасливим сімейним життям³.

Весільний коровай залишається стійким у побутуванні, водночас зникає його первісне смислове навантаження та функціональне призначення як головного хліба⁴. Основні дії, пов'язані з розрізанням короваю та обдаруванням, відбуваються насамкінець весільного дня (у місті) або на другий день (у селі). Поділ на частини переважно зберігається традиційний: середина (квітка чи голуби) — для наречених, підошва — для музичного колективу, решта — для гостей; також непоодинокі випадки, коли коровай роздають під час вітання молодих на початку весілля, перед застіллям.

У традиційній весільній обрядовості відомо чимало пересторог та вірувань, пов'язаних зі споживанням одного з головних атрибутів — короваю. Шматочок короваю обов'язково повністю

¹ Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні... С. 43.

² Сценарій проведення весілля. Весільний портал. URL : <http://narecheni.info/stsenariyi/stsenariy-provedennya-vesillya.html>

³ Мовна У. Семантика меду в весільному ритуалі: український контекст та європейські паралелі. *Народознавчі зошити*. 2012. № 5 (107). С. 779.

⁴ Кожоляк О. До питання про трансформацію деяких давніх обрядів... С. 192.

з'їдають, однак інколи приносять додому і ділять між тими, хто на весілля піти не зміг. Існує таке повір'я: хто повністю з'їсть шматок короваю, того супроводжуватиме успіх, особливо, якщо попереду мандрівка чи важлива справа, а молодим це забезпечить добробут у сім'ї.

Особливого значення надавали печиву, що призначалося для обдарування членів обох сімей чи учасників обрядів. На сватання обов'язково приходили із хлібом, який, по отриманні згоди на шлюб, розділяли та з'їдали всі присутні. Зазвичай на запросини молода йшла із шишками, залишаючи по одній у кожній хаті. У деяких регіонах (Волинь, Поділля) молода ходила запрошувати з калачами. Хліб чи калач молоді залишали в церкві, коли домовлялися про вінчання. Важливим під час весілля є батьківське благословення хлібом. З. Босик описує виконання цього обряду з ритуальним хлібом так: «Молоді б'ють перед батьками по три поклони, а тоді батьки дарують їм хліб, складений з двох буханців, з'єднаних до купи»; у деяких регіонах (Південь, Слобожанщина) гостям призначалися тістіяні прикраси із дивня. Також дивень символізував обручку для молодих ¹.

Як весільне печиво для обдарування між родинами під час весілля випікали також лежень, «чоботи», «барило», «борону», «курінь» та калачі різної форми, залежно від регіону. Лежень возили молоді до нової родини: молодий — для тещі, молода — для свекрухи. Ділили його на другий день весілля, а доти він лежав на столі перед молодими ². У домі молодого випікали для матері молоді «чоботи», «праник», або «гребінь» — «на хазяйство»; «барило» випікали для хрещених батьків; «борону» привозив наречений для батька молоді; «курінь» призначався для посаженого батька ³.

Під час упровадження нової радянської весільної обрядовості дрібне традиційне печиво виходить з ужитку. На заміну шишкам та калачам на запросинах почали використовувати листівки, у яких зазначали час та місце шлюбної події. Таку форму запросин міське населення швидко підтримало: наречені надсилали гостям листівки поштою або передавали через батьків, родичів. У сільській місцевості одночасно існували дві форми запрошення: наречені безпосередньо ходили майже до всіх гостей, мали із собою весільну випічку (шишки, калачі) та вручали листівки. Сьогодні серед традиційного дрібного печива найчастіше трапляються калачі, які призначаються для обдарування найближчих родичів, чи тих, хто у весільному чині, наприклад, хрещених бать-

¹ Босик З. Релікти архаїчних вірувань українського весілля. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*: щоквартальний наук. журнал; Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ: Міленіум, 2012. № 3. С. 70.

² Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник; А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. Київ: Либідь, 1993. С. 107.

³ Артюх Л. Українська народна кулінарія... С. 97–98.

ків, весільного батька. Використання цього виду випічки спостерігається серед сільського населення, у місті на весілля з традиційного обрядового печива готують тільки коровай.

З 1980-х років на весіллі стають популярними й інші кондитерські вироби, які не тільки урізноманітнювали десертне меню, а й призначалися для додаткового обдаровування всіх гостей. У зв'язку із дефіцитом товарів у магазинах, серед населення поширилося виготовлення домашньої випічки. Зазвичай її приготуванням займалися жінки з-поміж родичів. Асортимент залежав від фінансових можливостей та умінь. Найчастіше випікали такі солодоші: «трубочки», «горішки», «шишки», «персики». У народі ця весільна дрібна випічка відома як «солодке» або «кльош із солодким» — назва походить від способу подачі до столу. Цю випічку подавали разом із тортом на третій (солодкий) стіл або заздалегідь розміщали серед основних страв.

Про використання печива «горішки» в обрядах та його символічне значення писала дослідниця початку ХХ ст. Р. Данківська. На її думку, звичай випікати «горішки» з тіста виник восени, на знак пошани та задля збільшення врожаю горіхів¹. Горіху, згодом і випічці в його формі, як символів родючості та майбутнього урожаю надавали магічного значення й у весільній обрядовості. На традиційному весіллі, крім «горішків», випікали бублики, медові пряники. Л. Артюх зауважила, що це дрібне печиво не використовувалося безпосередньо у весільних ритуалах, а призначалося для роздавання дітям².

Як уже зазначалося, «солодке» було додатковим частуванням до короваю. На відміну від обдаровування на традиційному весіллі, де кожен вид печива призначався окремим чинам (шишки — друзкам, калачі — хрещеним батькам, лежень — свекрусі, дрібна випічка — дітям), почастунок «солодким» мав масовий характер — передбачався для всіх присутніх.

У народі існує уявлення, що пригощання гостей різноманітними смаколикami має «підсолодити життя молодим». Обов'язково солодкий почастунок передавали й для родичів чи близьких — тих, хто не зміг прийти на весілля. Зокрема, респонденти згадують про виготовлення власноруч пакунків чи конвертів з паперу для гостинців: «Робили, пам'ятаю, це було в 90-х, перед весіллям “кульки” з бумаги і складали туди всього потрохи: горішки, “пальчики”, “розочки”, “персики”»³. На початку 1990-х років на ринку поліграфічної продукції з'явилися нові пропозиції: друкарні почали виготовляти спеціальні картонні коробочки «на солодке» для кожного гостя.

¹ Данківська Р. Народні обрядові печива «горішки». *Записки етнографічного товариства*. Київ, 1925. Вип. 1. С. 31.

² Артюх Л. Українська народна кулінарія... С. 101.

³ АНФРФ ІМФЕ НАН України. Ф. 14-5. Од. зб. 921. Арк. 1.

Зауважимо, що в цей період традиційне дрібне весільне печиво, яке призначалося для учасників обрядових дій, вийшло із широкого побутування, частково використовувалося лише в сільській місцевості, наприклад, наречені ходили запрошувати з калачами. У місті робили акцент на приготуванні тільки «солодкого», яким частували по завершенню весільного дня.

З кінця 1990-х років масовим стає звичай замовлення багат шарових тортів. Спочатку в місті, а згодом і в селі, одночасно використовували на весіллі коровай і торт. Як уже зазначалося, обдарування короваем зберігалось, торт функціонував як доповнення до весільного столу. Трохи згодом українці перейняли з європейських та американських традицій церемоніальні дії, пов'язані зі святковим тортом.

На американському та європейському весіллі розрізання торта є одним з кульмінаційних моментів усього дня. Наречені розрізають весільний торт разом — це символізує їхню першу спільну «роботу» як подружжя. Потім молодята з'їдають один на двох шматок десерту, це означає, що вони здобувають одне щастя на двох, а частування всіх присутніх тортом має примножити щастя молодим¹. Серед європейського населення побутує звичай зберігати (способом заморожування) шматок весільного торта. Його подружжя з'їдає на першу річницю одруження або на хрестинах спільної дитини. Цьому звичаю надають символічного значення — поїдання весільного торта після тривалого зберігання має забезпечити сім'ї добробут та щасливе життя в майбутньому².

Українці адаптували у весільну обрядовість західні звичаї та церемонії із весільним тортом, зокрема, урочисте його внесення в бенкетну залу, розрізання та частування. Тортові як обов'язковій складовій весілля особливого значення надають містяни. У містах зазвичай широкий кондитерський асортимент, а організатори та розпорядники весілля пропонують різні ідеї проведення церемонії розрізання та частування тортом — це сприяє відтворенню запозичених звичаїв і водночас негативно впливає на збереження обрядів із традиційним весільним печивом. На відміну від міста, де церемоніальні дії з тортом уведені у весільний сценарій, у селі вони не є обов'язковими, а здійснюються за бажанням молодих та їхніми можливостями.

Варто зауважити, що на сьогодні більшість українців дедалі частіше весільний торт вважають одним із головних весільних атрибутів. Відповідно, як і коровай, весільний торт та його елементи поступово набувають символічного значення. Наприклад,

¹ Вплив зарубіжної культури на сучасні російські міські весільні традиції. URL : <http://ukrbukva.net/print:page,1,41849-Vliyanie-Zarubezhnoiy-kultury-na-sovremennye-rossiyskie-gorodskie-svadebnye-tradicii.html>

² Зберегти весільний торт на річницю? Легко. URL : <http://topwedding.com.ua/zberegti-vesilniy-tort-na-richnicyu-ve/>

із декоративними фігурками та прикрасами виробу пов'язують такі ж традиційні символи, як і з короваем. Прикрашання кондитерського виробу голубами чи лебедями має семантику миру, вірності та відданості, квітами й рослинами — продовження роду, зображення обручок символізує непорушний зв'язок. Також у народі дедалі частіше переймають звичай спільного поїдання весільного торта. Перший шматок наречені відрізають для себе, частують одне одного, потім пригошають усіх присутніх. Усі дії з головним кондитерським виробом здійснюються в завершальній частині весільного дня.

Сучасна весільна індустрія пропонує низку нових тенденцій, що передбачають спеціальне частування гостей солодощами та різною випічкою на весіллі. Швидкого поширення набув тренд оформлення в бенкетній залі (удома чи в залі реєстрації) окремого десертного столу — кенді-бару. Українці цю ідею запозичили із традицій європейського весілля. Кенді-бар — це фуршетний стіл, на який виставляють різноманітні цукерки, тістечка, печиво, мармелад та інше, він слугує для додаткового частування гостей ексклюзивними кондитерськими виробами. Оформлення такого десертного столу є частиною стилізованого весілля, як зазначено вище, — класичного європейського. Відповідно до свого бачення українці адаптували європейський спосіб та форму подачі цього фуршетного солодкого столу на весіллі. Так, серед асортименту почастунку розміщують традиційний весільний коровай. Зауважимо, що кенді-бар не скасовує подачі й весільного торта наприкінці бенкету.

Тенденція організації солодкої зони швидко поширюється серед населення, особливо в містах та містечках, саме тут виникають студії професійного оформлення солодкого фуршету на будь-який смак. Респонденти визначають кенді-бар як обов'язковий елемент сучасного весілля: «Модною фішкою у нас на весіллі був солодкий фуршетний стіл. Нам його допомогли оформити дівчата із студії весільного декору. Усі гості були в захваті. Усі робили біля нього фотки»; «Окремо у залі стояв солодкий стіл, різні тістечка та цукерки ми замовляли у кондитерській, а потім самі з подружками розкладали. У нас весілля було під європейське»¹. Приготування таких солодких зон на весіллі є елементом європеїзації українського весілля. Таке «солодке» оформлення спостерігається серед міського населення, яке, на відміну від сільського, здебільшого обирає класичний європейський стиль весілля. Проте поряд з весільними кондитерськими новинками традиційний виріб — коровай — також замовляють. Зокрема, протягом останніх кількох років простежується тенденція до відродження обрядових дій із ним, навіть на стилізованих чи тематичних весіллях.

¹ АНФРФ ІМФЕ НАН України. Ф. 14-5. Од. зб. 921. Арк. 7.

Недавньою пропозицією весільної індустрії є використання *бонбоньєрок*. Це весільний аксесуар у вигляді маленької корзинки, скриньки, коробки, вмістом якої є солодоші. Етимологія слова бере свій початок від французького «*bonbonniere*» — цукерниця. Сама ж традиція обдаровування зародилася в Давньому Римі, коли на весіллях гостям дарували мигдаль та сухофрукти — символи плодючості та процвітання. З XV ст. бонбоньєрки почали використовувати як запрошення на весілля, виготовляючи (або прикрашаючи) їх із цінних матеріалів (срібло, кришталь). Наповнювачем для них був глазуrowаний мигдаль, для приготування якого був потрібен важко тоді доступний цукор. Саме через дорожнечу бонбоньєрки найчастіше використовували європейські аристократичні сім'ї¹.

Сьогодні на європейському весіллі бонбоньєрка є поширеним аксесуаром. Існують різні повір'я та уявлення щодо їхнього символічного змісту. У багатьох західних країнах прийнято вважати, що мигдаль приносить удачу, щастя та любов. Звертають увагу й на кількість мигдалю для бонбоньєрок. Три горіхи символізують наречену, нареченого, їхню майбутню дитину, п'ять горіхів — це щастя, здоров'я, удача, достаток, довголіття. Відомо, що в Греції ритуал дарування гостям мигдалю пов'язували з міфом про Демфонта й Філлїду. Наречений, поїхавши на батьківщину, довго не повертався, а наречена з туги за ним померла. На місці, де Філлїда виглядала Демфонта, виросло мигдалеве дерево, якому й надали символічного значення — вічне кохання, непідвладне часу².

Сьогодні європейці бонбоньєркам, крім символічних функцій, надають і інших. Зокрема, «обдаровування» ними визначають як жест вдячності господарів учти кожному гостю. Українці перейняли використання цього аксесуара насамперед як показника вишуканості та стильності весілля. Згодом почали трактувати як подяку за вітання та присутність кожному. Сьогодні серед українців побутує й інша назва бонбоньєрки — «подячка». Весільні салони, декор-магазини, зокрема й віртуальні, пропонують різноманітні види цього атрибута. Крім солодких наповнювачів, серед пропозицій дедалі частіше трапляються й неїстівні, а сувенірні — іграшки, ароматичні свічки, дзвіночки, маленькі листівки зі словами вдячності чи іменами наречених. Організатори весіль, а також інтернет-видання дають поради й щодо способу та часу дарування гостям бонбоньєрок: «дарують гостям після завершення церемонії; можна роздати при вході в бенкетний зал; розкласти кожному гостю на тарілку; дружка допомагає обдаровувати гостей»³.

¹ Бонбоньєрки — подарунки для гостей. URL : <http://leton.org/vidpochinok/sv-yata-i-podarunki/bonbonerki-podarunki-dlya-gostey.html>

² Міфологія Давньої Греції. Supermif.com. URL : http://www.supermif.com/greki/greki_d/demofont_.html

³ Весільні штучки. URL : <http://www.rivnel.tv/Info/?id=31155>

Використання цього аксесуара швидко поширюється серед українського населення, особливо серед міського, що зумовлено більшою кількістю пропозицій. Водночас за останні кілька років серед невеликої частини населення спостерігається тенденція до проведення весілля в стилізованій традиційній формі, що сприяє певному відновленню українських традицій. На такому весіллі українці намагаються відтворити всі деталі обрядового розподілу короваю, відмовляючись від церемонії розрізання весільного торта.

Рушник. До головних весільних атрибутів належить вишитий рушник. Рушник як символ життєвої дороги наречених та єдності подружжя використовували майже в усіх весільних обрядах. Виконуючи символічні функції, рушник неначе з'єднував родинні стосунки, «стелився життєвою дорогою», котрою повинні були пройти наречені¹.

На знак згоди на шлюб під час сватання дівчина перев'язувала старостів рушниками. На заручинах старший староста накривав рушником хліб, клав на нього руку дівчини, зверху — руку хлопця і перев'язував їх рушником. Заручини вважалися заключним етапом сватання, обряд зав'язування рук молодим рушником мав правову силу і остаточно закріплював домовленість про шлюб. Під час бгання короваю спільні дії коровайниць мали символізувати єдність майбутньої сім'ї, для цього їх зв'язували рушником і вони все робили разом: місили тісто, виліплювали оздобу, обмивали руки².

Дослідниця української вишивки Т. Лупій вказує, що серед обрядових рушників на особливу увагу заслуговують пишно вишиті сватальні (або плечові) рушники, назва яких походить від способу зав'язування³. На традиційному весіллі пов'язували та обдаровували рушниками обрядових учасників: старшу дружку, боярина, дружкя, піддружого, старостів, хрещених батьків; подарункові рушники клали на тарілку і подавали гостям із весільними чинами⁴. Під час традиційних заручин відбувалася обрядодія «з'єднання рук», що за народним звичаєм мала юридичну силу⁵.

¹ Никорак О. Українська народна тканина XIX—XX ст.: Типологія, локалізація, художні особливості. Ч. 1: Інтер'єрні тканини. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. С. 551.

² Борисенко В. Рослинна символіка у весільному обряді українців: традиції і сьогодення. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2008. Вип. 26. С. 7.

³ Лупій Т. Семантика рушників у весільній, поховальній та поминальній обрядовості (за матеріалами Західного Полісся). *Берегиня*. 2000. Ч. 3. С. 4.

⁴ Вербіцька І. О. Роль орнаменту вишитого рушника в українській обрядовості. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*. 2010. № 1. С. 209.

⁵ Андрушко Л. М. Український рушник як поліфункціональний сакральний твір народного мистецтва: функція, типологія, семантика, художні особливості: монографія. Львів, 2010. С. 38.

Весільні рушники були обов'язковими при вінчанні. Зокрема, на вінчальний рушник молоді ставали під час звершення таїнства; у народі вважалося, що, стаючи під час вінчання на вишитий рушник, молоді отримують Боже благословення, а збереження його в сім'ї — запорука щасливого сімейного шлюбу¹. Спеціальні рушники — божники — призначалися для вінчальних ікон. Ще один рушник використовували на вінчанні для зав'язування рук молодим — «союзний» рушник. Після вінчання молодих заводили в хату й на посад рушником, який вони тримали за один кінець. У деяких місцевостях замість рушника в цих обрядах використовували хустку². Також вишивали рушники для весільної випічки: обов'язково застиляли під коровай, накривали хліб, обмотували інше обрядове печиво для зберігання чи обміну між сім'ями.

Під час упровадження радянської обрядовості рушник був збережений у деяких шлюбних дійствах як один з головних весільних атрибутів: батьки зустрічали наречених із короваем на рушнику; під час офіційних урочистостей молодим стелили під ноги рушник; задіювали для декорування як святковий елемент. Зауважимо, що звичай «ставати на рушник» зберігається в сучасному міському весіллі. До слова, навіть під час театралізованого шлюбного церемоніалу західноєвропейського зразка часто вводять дійства з використанням вишитих рушників: під час застаткування шлюбу ведучий пропонує матерям наречених або свідкам розстелити для наречених рушник, який символізуватиме для них спільну нову дорогу³. Серед міського населення під час вінчання побутує ідентичний звичай ставати на рушник; також у церковному шлюбному таїнстві відоме використання рушника для зав'язування рук нареченим.

Символічне значення як обрядовий атрибут мав не тільки рушник, магічно-сакральну семантику вкладали у його кольорову гаму та орнаментику. Дослідниця вишитих виробів А. Селезньова наголошує, що орнаментика та обрядове застосування весільних рушників відповідали чіткій традиційній системі, пов'язаній із сакральною, символічною та естетичною функціями⁴.

Впровадження радянської обрядовості обумовлювало заміну вінчання на урочисту реєстрацію шлюбу, скорочення більшості обрядодійств, зокрема, усунення з побутування більшості тради-

¹ Кара-Васильєва Т. В. Українська вишивка. Київ: Либідь, 2002. С. 119.

² Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ — початку ХХІ століття. С. 94.

³ Рушник на весіллі, традиції весільного рушника. URL : <http://wedding.ua/category/tradition/162/?lang=ua>

⁴ Селезньова А. В. Основи орнаментальної побудови композиції весільного рушника. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*. 2015. Вип. 33. С. 138.

ційних обрядових атрибутів. Змінилося й функціональне навантаження вишитого рушника: у цей період в урбанізованому середовищі втрачається його символічно-правовий зміст, основним призначенням виробу стало художньо-естетичне урізноманітнення інтер'єру урочистої зали для реєстрації шлюбу, відповідно редукувалося сакральне значення атрибута. Водночас політичною верхівкою було санкціоновано використання короваю та вишитого рушника у кількох нових обрядах: батьки зустрічали наречених із короваем на рушнику, під час офіційних урочистостей молодим стелили під ноги рушник.

У середині ХХ ст. основним естетичним призначенням рушника було увиразнити колорит інтер'єру урочистої зали й надати святковості реєстрації шлюбу. При оформленні зали використовували й інші народні рослинні символи та атрибути. Щоправда, вони також набували більш художньо-естетичного значення, втрачаючи свій сакральний зміст і функції, що їх вони мали у традиційному весільному обряді. У сучасній церемоніальності побутування рушника здебільшого зберігається під час проведення класичного весілля або весілля в етноформаті.

Відомо, що в українській культурі існував звичай приготування нареченою весільних рушників: вважалося, що, вишиваючи рушник, дівчина «програмувала» собі майбутню долю. У сучасному місті зникли перестороги і регламентації щодо виготовлення весільних рушників: зараз наречені замовляють святкову вишивку в майстринь, відтак нині авторство виробу втрачає свою символічну значимість. Утім вишивальниці намагаються дотримуватися традиційної весільної орнаментики та її смислового навантаження. Зокрема, на сучасних весільних рушниках зображають дерево життя як символ роду; виноград, що символізує багате життя і плодючість; калину — символ жіночого здоров'я і краси, подружньої вірності й довголіття; дуб, як уособлення чоловічої енергії і сили; мак — символ благополуччя і продовження роду¹.

Весільна індустрія сьогодні пропонує різноманітні види вишитих весільних рушників, бо, як зауважують організатори, обов'язково на весіллі (класичному або в етноформаті) має бути кілька рушників: «для вінчання», «для зав'язування рук», «під коровай», «для ікон» тощо.

Серед пропозицій весільної індустрії є варіанти мінірушників — це невеликі вироби (довжиною до 30 см), які імітують традиційні рушники та їхню символічну роль позначення та обдарування основних учасників обрядодійств (староста, весільні батьки, хрещені). В урбанізованому середовищі такий формат атрибута є популярним завдяки зручності у використанні, крім цього на мі-

¹ Весільний рушник, традиції, значення, повір'я. URL : <https://etnodim.com.ua/ua/ua-tsikava-informatsiya/157-ua-vesilnyy-rushnyk/>

нірушниках вишито й назви обрядових чинів учасників, що, як вважають виробники та організатори свят, має сприяти швидшому знайомству двох родин.

Вогонь та свічки. Значущим символом у традиційній обрядовості українців є вогонь. У родинній обрядовості важливого значення надавали печі як джерелу тепла і світла. Одним із перших в етнологічній науці на функціональну роль вогню у весільній обрядовості звернув увагу М. Сумцов. Зокрема, досліджуючи використання печі як джерела вогнища у весільній обрядовості, він підкреслив її морально-правове значення — приєднання молодої до родинного вогнища чоловіка, очищення від злих сил¹.

Про обряд розпалювання вогнища перед ворітьми двору нареченого і спільного перестрибування молодят через нього з метою очищення писав Хв. Вовк: «Молода мусить перейти через очищення. Ще нині, коли весільний поїзд наближається до хати, запалюють перед хатою багаття, чи просто трохи соломи, і заставляють проїхати воза з молодими через нього. У деяких місцевостях цей звичай змінено тим, що йдуть назустріч поїздові з походнями, чи просто з шматками запаленої смоли»².

У весільній обрядовості використовували й піч, яка не тільки була джерелом світла й тепла, а й символізувала домашнє вогнище, неперервність роду. Відтак, коли молода вперше приходила в дім молодого, з її голови знімали хустку й клали на піч³.

Сакрального значення надавали саме вогню й печі при випіканні короваю. Піч була не тільки місцем перетворення сирого в готове, а й місцем переходу від «чужого» до «свого»⁴. Особливо важливим був момент, коли саджали коровай у піч. Перед цим обов'язково коровайниці вимітали піч і співали їй величальних пісень, щоб гарно спікся коровай. Усі ці дії свідчать про значимість використання печі, зокрема й вогню, під час весільних ритуалів.

Як джерело вогню у весільній обрядовості широко побутовали також свічки. Їх використовували в низці обрядів упродовж усього весілля. Під час виготовлення короваю коровайниці виймали тісто з діжі, над нею запалювали п'ять свічок, звитих докупи, на дно клали ножа і ще одну свічку. Одним із поширених традиційних атрибутів вогню на весіллі був світильник — оберіг молодих від злих сил. Він мав складну композицію та символічне

¹ Сумцов М. О свадебных обрядах, преимущественно русских. Харьков, 1881. 210 с.

² Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. Київ : Мистецтво, 1995. С. 277.

³ Щербань О. Піч в традиціях українського народу. URL : <http://museum.kh.ua/blogs/blogs.html?title=Pich-v-tradytsiakh-ukrainskoho-narodu>

⁴ Тищенко О. В. Концептосфера дому у слов'янській пареміології на контрастивному тлі. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. Вип. 14. С. 223.

значення. Це був великий букет, за основу якого брали дерев'яний «меч», хліб, прикрашали його квітами та «відворотними» рослинами. По центру світильника прикріпляли дві свічки. Першу свічку запалювали в домі нареченого, другу — додавала у світильник та запалювала на порозі хати матір нареченої. Цей весільний атрибут доручали світилці, вона мала пильнувати, щоб світильник не згаснув. Якщо вогонь згасав — це вважали поганою прикметою для спільного життя молодих.

На знак поріднення, під час зустрічі весільного поїзда, жінки обох родин тулили до купи засвічені свічки. Головними учасниками «злучення свічок» могли бути й хрещені батьки наречених або жінки-свашки. Дії, пов'язані зі «злученням свічок», мали сприяти об'єднанню представників різних родин, утворенню єдиного домашнього вогнища, яке оберігає молоде подружжя від розлуки та зради. Т. Пархоменко відзначає символічну роль свічки на весіллі: «Свічку наділяли доленосною функцією, від полум'я якої залежало майбутнє життя подружжя. Ритуал “злучення свічок” підсилювала магія слова. Разом з тим не варто обмежувати функціональне призначення свічки лише очисною символікою — її встромляння в хліб, яким опікується світилка, прикрашання коровайних шишок — все це було пов'язане з ідеєю родючості»¹.

У давніші часи побутували уявлення про сакральні властивості весільних свічок. Зокрема, як зауважує І. Несен, «весільна свічка вважалася об'єктом, що має магічні властивості, тому її тримали подалі від сторонніх очей; після весілля свічки найчастіше пересукували і несли до церкви, але в окремих випадках їх зберігали і клали у купіль під час хрещення дітей»².

З упровадженням радянських обрядів традиційне використання свічок зникло з побутування. Частково лише зберігалось в сільській місцевості під час випікання короваю та іншої весільної випічки.

На заміну традиційному використанню на весіллі свічок були впроваджені нові обряди: у середині 1970-х років — урочисте запалення свічки, згодом — факела чи смолоскипа.

Процес запалення полум'я, як вважали, мав емоційний заряд, що сприяло створенню урочистої і святкової атмосфери. Використання таких світильників було обов'язковим під час реєстрації шлюбу. Факел (смолоскип, факел-чашу) запалювали від полум'я Монумена героїв або Братської могили. Таким чином вшановували пам'ять загиблих воїнів. Факел ототожнювали з Обеліском слави, а вогонь втілював славу і безсмертя полеглих

¹ Пархоменко Т. Ритуальне застосування свічки у весільних обрядах. *Народна творчість та етнологія*. 2004. № 5. С. 90.

² Несен І. Весільний ритуал Середнього Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина XIX—XX ст.). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2008. Вип. 43. С. 266.

захисників. Зазвичай дії з урочистим запаленням відбувалися у вітальні перед обрядовою залюю¹. За складеним комісією сценарієм, молодих біля чаші-факела зустрічав помічник обрядового старости, підносив нареченим світильник. Молоді запалювали факел та проходили до урочистої зали. Під час реєстрації світильник зазвичай доручали тримати молодшій сестрі нареченого. Зауважимо, що на дівчину поклали такий обов'язок, як на традиційному весіллі — на світилку. Це свідчить про вагоме значення традицій, незважаючи на активне впровадження нової обрядовості серед населення.

Частина населення взагалі відмовлялася від цього ритуалу, мотивуючи це зниженням естетичної обстановки. Зокрема, відомий випадок, коли на початку 1980-х років у Києві намагалися відкрити Палац одружень без обрядової чаші-факела, однак Комісія з вивчення та впровадження в побут нових громадянських обрядів не дала дозволу і атрибут було встановлено².

Зауважимо, що неоднозначні думки були й серед авторів методичних брошур та весільних сценаріїв щодо доречності використання нових атрибутів. Зокрема, критично висловлювалася про запалення факела під час реєстрації шлюбу М. Пархоменко. У брошурі «Обряди в нашому житті» вона описувала дії молодих із чашею-факелом як буденну процедуру, що нічим не відрізняється від експлуатації газової плити, особливо підкреслювала недоречність по закінченню цього обряду гасіння вогню³. Варто сказати, що впроваджений ритуал настільки прижився в сценарії весільної реєстрації, що зберігався десятиліттями і час від часу траплявся до початку 2000-х років, особливо в сільській місцевості, де офіційне засвідчення шлюбу відбувалося за радянським зразком.

Сьогодні дедалі частіше на весіллі простежуємо тенденцію до уведення трансформованих дій з вогняними атрибутами, насамперед використання свічок саме як символу домашнього вогнища й зрідненості двох родин. Проте алгоритм виконання дії зі свічками відрізняється від традиційних обрядів.

На сучасному весіллі найпоширенішим і наближеним до традиційного за метою є обряд запалювання сімейного вогнища. На відміну від традиційного весілля, дійство відбувається в завершальній частині святкування, під кінець гостини. Учасниками цього обряду, як правило, стають матері та наречена — як берегині сімейного вогнища. Інколи участь у передаванні вогню беруть батьки молодих та наречений. Сьогодні для цього ритуалу весільна індустрія пропонує спеціальний набір свічок: дві менших — для матерів та одна велика — для наречених.

¹ Куєвда В. Художнє оформлення залів та кімнат урочистих подій. С. 46.

² ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 32. Спр. 1830. Арк. 35.

³ Пархоменко М. Обряди у нашому житті. С. 35.

Зауважимо, що ритуал настільки стає популярним, що виробники не обмежуються виготовленням звичайних свічок. Наречені можуть замовляти вироби на будь-який смак: стилізовані під колір весілля чи тематику, у вигляді голубів, лебедів, з різноманітним оздобленням. Утім деякі організатори весіль та ведучі запевняють, що для цього обряду краще використовувати вінчальні свічки батьків та наречених, пояснюючи це тим, що вінчальні свічки подружжів мають особливу енергетику.

Церемонія «запалення сімейного вогнища» відбувається наприкінці весілля, зазвичай чекають темної пори, нерідко це — останній урочистий фрагмент у сценарії. Матері одночасно підносять свої запалені свічки до свічки наречених та запалюють її. Потім матері промовляють напутні слова для нареченої.

Для вагомості та урочистості цього обряду створюють спеціальну атмосферу — приглушують освітлення приміщення, вмикають спокійну музику, ведучий (тамада) усі дії супроводжує історіями-примовками чи притчами про сім'ю, щастя чи родинне вогнище. Зокрема, поширеними розповідями-коментарями є такі:

«Колись давно в доісторичні часи первісна людина вирішила одружитися. Чоловік знайшов собі наречену. Все плем'я прийшло веселитися на їхньому весіллі, а після цього молоді пішли у свою нову печеру. Біля входу чоловік як первісний джентльмен пропустив дружину вперед і залишився без дружини, тому що в печері причаївся голодний лев. Знову вирішивши женитися, чоловік знайшов собі нову наречену й знову зіграв весілля. Біля входу в печеру первісний чоловік знову пропустив дружину вперед і знову залишився без дружини, тому що вона оступилася в темряві, впала і розбилася. Утретє женився чоловік, але тепер, перш ніж завести дружину у свою печеру, він розпалив там вогонь. Жінка благополучно ввійшла в його будинок, зігрлася і стала хронителькою цього вогнища. З тих пір чоловіки, перш ніж завести в будинок дружину, розпалюють у ньому сімейне вогнище!»

або:

«З одного дому вирішило піти щастя. Важко сказати чому, але вирішило. “Але колись, — сказало щастя, — я виконаю по одному бажанню кожного члена тієї родини, у якій жило довгі роки. Чого ти хочеш?” — запитало щастя в господині дому. А та відповіла, що немає в неї шуби норкової, — і одержала господарка шубу. Запитало щастя дорослу дочку господині: “Чого ти хочеш?” — і та відповіла, що заміж хоче за принца заморського — і вийшла заміж за принца заморського. Запитало щастя сина господині: “А ти чого хочеш?” — “Хочу, — говорить він, — велосипед, буду щасливий, якщо велосипед буде”, — і одержав хлопчик велосипед. І вже на порозі будинку щастя побачило господаря й запитало: “А чого ти хочеш?” Господар подумав і сказав: “Хочу, щоб з мого дому ніколи не йшло тепло сімейного вогнища”. І щастя виконало прохання господаря й не пішло із цього дому, тому що щастя живе тільки там, де горить сімейне вогнище»¹.

¹ Нова весільна традиція — запалювання сімейного вогнища. URL : <http://girko.lviv.ua/wedding-traditions/scripts-wedding/ignition-homes>

Свічки молодого подружжя надають символічного значення, рекомендують зберігати до того часу, поки їхні діти не оберуть собі пару. Свічка вважається й обереговим талісманом новоствореної сім'ї: у кожен річницю весілля жінка повинна із запаленою свічкою обходити весь дім за годинниковою стрілкою, щоб щастя та затишок не покинули сім'ю.

Як у традиційному, так і в сучасному весіллі відомо чимало прикмет та забобонів, пов'язаних із використанням свічок. Зокрема, світилка обов'язково слідкувала за свічкою під час посади молодих, бо, як вважалося, якщо згасне свічка, хтось із подружжя передчасно помре. Під час вінчання спостерігають — у кого свічка горить швидше, у того буде коротше життя. Також під час церковного обряду прислухаються, чи сильно тріщать свічки — це попередження про неспокійне життя пари¹.

Обручки. Обручки є символом, що підтверджує подружній статус. У весільній обрядовості українців сьогодні побутують обручка для заручин та власне весільні (вінчальні). Уперше у весільній обрядовості як атрибут обручки почали використовувати в Давньому Єгипті, де наречені під час шлюбного обряду обмінювалися кільцями. Пізніше звичай дарувати обручку з'явився й у римлян. Наречений дарував батькам нареченої металеву обручку, чим засвідчував свою здатність утримувати сім'ю. У дохристиянські часи існував звичай дарувати нареченій під час заручин ключ — на знак того, що її обов'язком буде ведення господарства майбутнього чоловіка².

У Європі обручки для заручин були офіційно закріплені указом Папи Римського Миколи I (858—867). У тексті указу зазначалося, що золоте кільце підтверджувало заручини. У 1215 р. виданий указ Папи Інокентія III стосовно того, що ці кільця мали бути срібними чи металевими³.

За часів Київської Русі обручки наречені носили задовго до весілля, адже обряд заручення у християнстві набував більшого значення, ніж власне весілля. Інколи носили обручку ще з дитинства — як знак про заручини, про які домовлялися батьки наречених. А також існував звичай передавати ключі дружині. Про символіку ключа у весільній обрядовості Ю. Писаренко зазначив: «Обрядове вручення нареченим ключа нареченій було складовою шлюбної угоди, а повернення ключів чоловікові дружиною символізувало розлучення. Передача ключа чоловіком молодій дружині була одним із знаків утвердження її залежності

¹ Символіка вінчання. URL : <https://paramoloda.ua/symbolika-vinchannya>

² Бугайова В. О. Весільне вбрання: історія і сучасність. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2010. № 1. С. 9.

³ Історія виникнення та прикмети про обручки. URL : <https://cikavosti.com/istoriya-viniknennya-ta-prikmeti-pro-obruchki/>

у сім'ї»¹. Сьогодні звичай вручення ключів разом із обручкою під час заручин чи весілля втрачено. На зміну йому поширився звичай замикати висній замок (колодку) як символ увічнення любові. Закохані чи заручені пари на знак своїх почуттів і поєднання життів замикають у якомусь символічному для них місці висній замок з викарбуваними на ньому іменами. У містах дедалі більшої популярності набирають спеціально відведені для цього звичаю місця. Це можуть бути парки, мости, архітектурно-ландшафтні споруди — декоративні огорожі, брами, «дерева закоханих». У столиці таким місцем служить пішохідний Парковий міст над Петровською алеєю. Описаний сучасний звичай не має чіткої інструкції щодо виконання, а також, порівняно з традиційним, набуває іншого символічного значення, має швидше розважально-ігровий характер.

У традиційній культурі українців етнологами зафіксовані явища, пов'язані з викраданням чи даруванням персня дівчині. Парубки намагалися зняти з пальця дівчини, котра подобалася, обручку (перстень), а пізніше повертали нову. Якщо дівчина симпатизувала парубкові, то вона приймала подарунок². Замість обручки чи персня викрадали також сережки або стрічку.

У 1920—1930-х роках заборона використання під час обрядів та носіння подружжям обручок була зумовлена ідеологічною політикою, спрямованою на «подолання пережитків дореволюційного старого побуту» (див., наприклад, лист ЦК ВКП(б) «Про заходи щодо посилення антирелігійної роботи» від 24 січня 1929 р.). О. Гуменюк зауважує, що в цей час із побуту містян зникають весільні обручки; у період упровадження «червоних весінь» відмова від обручок була насамперед наслідком впливу суджень комсомольських організацій³. Історичні події 1930—1940-х років викликали необхідність здавати коштовні прикраси для забезпечення базових життєвих потреб. Примусове вилучення цінностей у містян відбулося у 1932—1934 рр., ця політична кампанія відома як «вибивання золота»⁴.

Сьогодні масово побутує запозичений українцями із західної культури звичай робити «пропозицію руки та серця» та при цьому дарувати своїй обраниці каблучку з коштовним камінням. Вважається, що першою нареченою, яка отримала таку обручку, була Марія Бургундська. Інтернет-ресурси весільної тематики,

¹ Писаренко Ю. Символ ключа в народній обрядовості та міфології. *Народна творчість та етнологія*. 2002. № 5/6. С. 97.

² Курочкін О. В. До історії сватання на Україні. *Народна творчість та етнографія*. 1971. № 4. С. 77—80.

³ Гуменюк О. Шлюбна обрядовість в СРСР: особливості становлення. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2016. Вип. 27. С. 166.

⁴ Гуменюк О. Радянське весілля: обрядова специфіка. *Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Теорія і практика сучасної науки»* (Дніпро, 24—25 лют. 2017 р.). С. 172.

опускаючи причини династичних шлюбів, подають для ознайомлення читачам історію виникнення звичаю «пропозиція руки та серця» й коштовної каблучки: «Молодий австрійський ерцгерцог Максиміліан, не будучи впевненим, що Марія Бургундська погодиться вийти за нього заміж, відіслав у подарунок каблучку з діамантом»¹. Таке освідчення швидко поширилося серед європейських народів.

Зрозуміло, описаний звичай змінювався не тільки з часом, а й залежно від культури, у якій поширювався. На початку ХХІ ст. освідчення з коштовною каблучкою стало одним із обов'язкових етапів у сучасній весільній обрядовості українців. Збереглося значення каблучки: традиційно це знак серйозних намірів нареченого та доказ його спромоги забезпечувати наречену. У тематичних молодіжних журналах та інтернет-просторі подибуємо величезний масив інформації та порад щодо освідчення й вибору каблучки для заручин, до яких найчастіше і звертається молодь. З Європи в культуру українців було запозичене й неписане правило щодо вартості обручки — не менше двох-трьох зарплат нареченого. Сьогодні така матеріальна цінність каблучки свідчить і про успішність нареченого. Відомо, що в традиційній весільній обрядовості превалювали інші матеріальні ознаки. Так, існував звичай оглядин у нареченого: «Під час оглядин батьки й родичі нареченої приходили в дім парубка, щоб ознайомитися з його матеріальним становищем, побутовими умовами, господарством»².

Крім заручальних обручок, у традиційній культурі, як і нині, не менш важливим атрибутом були й залишаються власне весільні обручки. Дослідниця жіночих прикрас Г. Врочинська зауважує, що в архівних документах ХІІ ст. обручки фігурують як атрибут вінчального обряду; зокрема, звертає увагу на те, що матеріал, з якого виготовлені обручки, був різний у молодого й молодой³. У ХV ст. матеріал для виготовлення цих атрибутів було визначено церковним статутом. При одруженні нареченому на знак його сили одягали залізну обручку, а нареченій на знак ніжності та цнотливості — золоту. Пізніше наречений отримував золоту, а наречена — срібну. Загалом матеріал, з якого виготовляли обручки, варіювався залежно від часу й місцевості та, звичайно, від народних уподобань.

Існує низка забобон та прикмет щодо весільних обручок, які й сьогодні не втрачають актуальності серед населення, особливо серед жіноцтва. Наречені намагаються купити обручки в один день та в одному місці — це до щасливого майбутнього. Донеда-

¹ Каблучки європейських принцес для заручин: кольорові камені чи діаманти? URL : <https://vogue.ua/ua/article/fashion/aksessuary/pomolvochnye-kolca-evropeyskih-princess-cvetnye-kamni-ili-brillianty.html>

² Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні... С. 29.

³ Врочинська Г. Українські народні жіночі прикраси ХІХ — початку ХХ ст. Київ: Родовід, 2007. 232 с.

на найпоширенішою прикметою було те, що обручки повинні бути гладенькими, щоб подружнє життя було таким самим.

Сьогодні ж естетичні уподобання, фінансові можливості та пропозиції ювелірів є різноманітними, і наречені не зупиняють свій вибір тільки на класичних обручках. Тому подібні прикмети втрачають свою ритуальну силу. Найуважніше до пересторог з обручками ставляться в день весілля, для забезпечення майбутнього подружжя. Поганою ознакою і натяком на швидку розлуку пари вважається упустити обручку під час вінчання чи реєстрації шлюбу. У цьому випадку, щоб унеможливити негативні наслідки падіння обручки, свідки (старші дружка та дружба) заздалегідь беруть із собою нитку. Крізь неї протягують «весільного втікача» (обручку), а після церемонії спалюють її зі словами: «Спали, вогню, всі мої біди й смутки!»¹.

Інші прикмети: у день весілля не слід одягати інших кілець, крім обручки; наречена, після обміну обручками, не повинна брати в руки порожню коробочку з-під кілець, хай її візьме незаміжня подруга — тоді остання швидко вийде заміж; весільну обручку не можна давати міряти іншим ні до, ні після весілля, інакше у сім'ї будуть суперечки². Серед популярних порад молодят у ЗМІ часто трапляються й такі: обручки не можна втрачати (губити), бо це призведе до розлучення подружжя, якщо розлучення не вдалось уникнути, то обручку слід носити як прикрасу — це пришвидшить створення нового союзу. Варто зауважити, що священнослужителі різних конфесій скептично ставляться до перелічених пересторог, адже шлюб має укладатися лише раз у житті.

У культурі українців існують і правила носіння обручок. Православне та греко-католицьке населення носить обручки на правій руці на безіменному пальці. У православ'ї права рука (десниця) символізує правильні та добрі дії: нею приносять обітницю вірності, творять хресне знамення, благословляють. Католики ж носять на безіменному пальці лівої руки: існує повір'я, що через ліву руку до серця проходить «артерія кохання», близький шлях до серця. Оскільки обручка символізує вірність та любов, то в разі смерті чоловіка чи дружини вдівці переодягають обручку на іншу руку. Відома традиція серед удівців носити разом два кільця: своє та покійного.

На теперішній час існує запозичена тенденція серед жінок носити одночасно два кільця — подароване на заручини та весільне. Дедалі частіше демократичний уклад суспільства впливає на традиції, пов'язані з весільними чи заручальними обручками.

¹ Прикмети про обручку. URL : <http://narecheni.info/prikmeti/prikmeti-pro-vesilnu-obruchku.html>

² Обручки, традиції і прикмети. URL : <http://kviti-kviti.pp.ua/89-obruchku-tradiciji-prikmeti.html>

Крім дотримання правил носіння за релігійною ознакою, побутування кілець у весільній обрядовості українського населення особливо не регламентоване, а існує здебільшого в довільній формі. Лише в поодиноких випадках подружжя відмовляється від носіння обручок. Таким чином, давні традиції носіння кілець (обручок) у трансформованому вигляді поширені серед українського населення і сьогодні.

Головний убір нареченої. У весільній обрядовості одним з найпоширеніших атрибутів і водночас елементом святкового вбрання є головний убір нареченої. У традиційному весільному обряді українців побутував весільний вінок, який мав регіональні та локальні особливості виготовлення, відрізнявся за способом носіння та формою конструкції. Для традиційного весільного обряду виготовляли вінки з рослин (барвінку, калини, м'яти), вплітали пір'я, стрічки, монети та вошені паперові квіти. Існувало кілька типів головних весільних уборів, які призначалися для кожного циклу обрядодій («вінок засватаної дівчини», «вінок ходити просити на весілля»¹, «вінок для дівич-вечора» тощо). Спробу класифікації різновидів традиційних весільних головних уборів, які побутували, зокрема, на Поділлі, здійснила Л. Іваневич².

Найпоширенішими в Україні були рослинні вінки; з кінця XIX ст. у весільний побут увійшли вінки, виготовлені з дротяного каркасу, розтопленого парафіну та тонкого цигаркового паперу. Такі вінки були популярними до 50–60-х років XX ст. по всій Україні. За традицією, вінок помішали в порожнину між склом та іконою, завдяки чому він гарно зберігався³.

Основні функції весільного вінка — оберегова та забезпечення знаково-символічного переходу нареченої в інший статус — заміжньої жінки. В. Сушко наголошує на важливості саме того весільного головного убору, який символізував набуття дівчиною дорослого, одруженого статусу⁴. Про символічну значимість вінка О. Кожолянко зауважує: «Жіночі весільні головні убори займають особливе місце в комплексі традиційного весільного одягу, оскільки саме вони концентрують в собі магічні оберегові функції»⁵.

¹ Сушко В. Головний убір як символ шлюбу в українській традиційній культурі. *Весільна обрядовість у часі і просторі*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Одеські етнографічні читання»; ред. В. К. Борисенко; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Одес. обл. спілка краєзнавців. Одеса: Вид-во КП ОМД, 2010. С. 355.

² Іваневич Л. Регіонально-специфічні ознаки класифікації традиційних головних уборів українців Поділля (XIX — перша половина XX ст.). *Народознавчі зошити*. 2015. № 4. С. 850—859.

³ Український віночок: прикраса чи головний убір? URL: <http://klyuch.com.ua/articles/culture/ukrayinsky-vinochok-prykrasa-chy-golovnyy-ubir/>

⁴ Сушко В. Головний убір як символ шлюбу... С. 353.

⁵ Кожолянко О. Головний убір як символ шлюбу в традиційній культурі українців Буковини. *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. 2014. Вип. 684/685. С. 175.

Весільні вінки з часом суттєво видозмінилися за формою, а низка регіональних варіантів головних уборів «випала» з комплексу як святкового строю, так і обов'язкової атрибутики. За складних соціально-побутових умов та історичних реалій їх виготовлення через відсутність необхідних матеріалів унеможливилася.

На заміну пишним і складним весільним головним уборам входить у побутування, насамперед у міському середовищі, невеликий штучний вінок із фатою. Як стверджує дослідниця весільного одягу В. Бугайова, фата існувала в багатьох народів; це було покривало з тканини, яке виконувало захисну функцію і повністю закривало наречену¹. В Україні, зокрема, були поширені такі різновиди тканинного святкового убору молодої — рантух, серпанок, вельон. У другій половині ХХ ст. на міському весіллі представлений скромний та простий штучний вінок з одношаровою фатою, виготовленою з прозорого шовку чи мережива. У 1980-х роках на заміну вінкам зі штучних квітів у моду входять капелюхи, до яких кріпилася багаторівнева фата.

У 1990-х роках, у час початку вільного спілкування урбанізованого населення із зовнішнім світом, весільний головний убір почав зазнавати трансформацій щодо своєї форми та способу носіння. Так, серед міських наречених з'явилося модне віяння із західноєвропейської культури — носіння «джульетки»: невеликого капелюха з мисом, оздобленим квітами, на зразок середньовічного головного жіночого убору. Також серед наречених були популярними інші види весільних головних уборів, що їх поєднували із фатою різної довжини та пишності: діадема, обрuch-«хохолок», «таблетка» тощо. Сучасна весільна індустрія пропонує безліч різновидів святкового головного убору, наречені вільні у своєму виборі його та способі носіння. Водночас в урбанізованому середовищі побутують правила, які регламентують його використання та залучення в обрядодійство. Наприклад, вважається, що право на носіння фати та вінка має лише наречена, яка вперше виходить заміж. Як і в традиційному шлюбному обряді, сучасна весільна церемонія також включає ритуальні дії з головним убором молодої, які символізують перехід дівчини у стан заміжньої жінки. У традиційному весіллі дії з вінком, пов'язані з ініціацією дівчини, відбувалися в різних весільних циклах («барвінковий обряд», «розплітання на дівичвечір», «покривання молодої»).

На сучасному міському весіллі такі символічно-знакові дії з головним убором нареченої скорочені та трансформовані: обмежуються лише виконанням однієї обрядодії — зніманням фати та вінка (за його наявності). Здебільшого серед урбанізованого населення цей видозмінений традиційний обряд відтворюється з особливостями, які відомі нареченим, їхнім батькам чи комусь із

¹ Бугайова В. О. Весільне вбрання: історія і сучасність. С. 8.

присутніх, або за варіантом, запропонованим ведучим. На відміну від традиційного весілля, хронологічне здійснення ритуалу чітко не регламентоване: може відбуватися після офіційної реєстрації, театралізованої шлюбної церемонії, вінчання або наприкінці весільного дня. Зокрема, як повідомляють інформанти, побутують різні варіанти виконання цього обряду:

«Буває так, що наречені роблять весілля у Києві, а батьки десь з областей. В одних, наприклад, знімають фату, це так буває найчастіше, свекруха і хтось допомагає, дружка, чи мама нареченої. А інші хочуть, щоб наречений знімав фату, бо в них так роблять. Але це вже залежить, як домовляються»¹.

Серед сучасної міської людності відомі й перестороги та прикмети щодо використання і збереження фати: вважається, що після весілля наречена повинна зберігати фату все життя як оберіг шлюбу; не можна користуватися чужою фатою, брати напрокат, позаяк вона несе в собі чужу енергетику; за жодних умов її не можна продавати, дарувати чи викидати; фатою можна вкривати колиску з немовлям, щоб не наврочили (до того ж при цьому дитина швидко заспокоїться і не плакатиме); існує звичай одягати фату матері, якщо її шлюб був вдалим.

Весільне сито, «обсипання». Поетапне виконання звичаїв та обрядів на весіллі, крім єднальної функції двох родів, програмує також майбутнє подружньої пари. У весільній обрядовості українців відомі звичаї, виконання яких, як вважається, забезпечує молодим достаток і продовження роду. Як свідчать вітчизняні вчені, одним із поширених звичаїв було обсипання молодих зерном. У традиційному весіллі для цього переважно використовували пшеничне і житнє зерно, овес, просо, лляне та конопляне насіння, горіхи². Використання жита в обрядах описав М. Маркевич: «Коли дружка вже в хаті молодого, то батько і мати зустрічали його у тому числі хлібом з куском солі та трьома житніми колосками»³. І. Огієнко зауважував, що жито здавна було символом плодючості⁴. Народознавець М. Дикарев убачав символічну паралель між збиранням пшениці та віддаванням дівчини заміж: збіжжя вирощували й доглядали, як і виховували дівчину⁵. Відповідно у традиційній обрядовості побутував звичай,

¹ АНФРФ ІМФЕ НАН України. Ф. 14-5. Од. зб. 920. Арк. 2.

² Мандебура-Нога О. До питання про культ рослин у весільній обрядовості українців. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 1999. Вип. 2. С. 79.

³ Маркевич Н. Обычаи, повер'я, кухня и напитки малороссиян. *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія*. Київ: Либідь, 1991. С. 130.

⁴ Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування нашого народу: іст.-реліг. монографія. Вид. 2-ге. Київ: Обереги, 1992. С. 61.

⁵ Дикарев М. Знадобы до української народної ботаніки. *Бандурка. Українські сороміцькі пісні*. Київ: Дніпро, 2001. С. 255.

коли мати, виряджаючи доньку запрошувати родину на весілля, обсіпала її зерном¹.

У традиційному весіллі українців відомий звичай, коли мати обсіпає нареченого під час виряджання за дружиною: «Мати молодого виносила на подвір'я діжку, в якій учиняли хліб, ставила її перед сінешніми дверима на ослоні, одягала вивернутий кожух і брала тарілку з сушеними фруктами та вівсом. Дружко тричі обводив молодого навколо діжі, а мати обсівала його (“щоб багатим був”)²».

Після викупу здійснюють ще одне оберегове обсіпання. Батьки благословляють пару «на щасливу дорогу», матері (або тільки мама нареченої) посипає наречених. З метою забезпечення дороги обсіпають та окроплюють свяченою водою і весільний кортеж: «Слідом виходить мама нареченої. Вона несе зерно, гроші і цукерки в традиційному решеті (дерев'яному ситі), що обв'язане рожевими й блакитними стрічками. Батько з хлібом попереду, мама за ним і тричі за годинниковою стрілкою вони обходять весь весільний кортеж, посипаючи землю тим, що в решеті. Коли батьки повернулися на те місце, звідки починали йти, мама повинна висипати всі залишки й перевернути сито»³.

Відомі й інші варіанти проведення цього обряду, коли обидві матері обсіпають та окроплюють свяченою водою наречених після викупу та виходу з дому нареченої.

3-поміж усіх традиційних обрядів обсіпання в радянський період було санкціонованим і входило у сценарій весілля. Обсіпання молодих і присутніх зерном і цукерками відбувалося здебільшого перед урочистою залю або після реєстрації шлюбу.

У сучасному весіллі посипання молодих може здійснюватися в різний часовий проміжок, однак немає чітких правил щодо його виконання. Найчастіше обрядове посипання робить весільна мати, рідше — хрещена мати. Залежно від весільного сценарію, посипання молодих може відбуватися або перед входом у приміщення реєстрації шлюбу, або після того, коли вони виходять з урочистої зали. В інших випадках — по закінченню вінчання, коли наречені виходять із церкви. Усі дії з обсіпання наречених мають оберегово-захисну мету й запрограмовані на покращення добробуту молодої сім'ї та продовження роду.

При першій зустрічі молодих, а саме після викупу, молода обсіпає молодого житом. За народними уявленнями, наречена має кинути по кілька зерен у всі кишені вбрання нареченого,

¹ Телеуця В. Іноетнічні напластування на національний фольклор в умовах поліетнічного середовища. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. Вип. 16. С. 294.

² Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні... С. 75.

³ День весілля. URL: <https://www.ikvaprok.at.com/den-vesillya-istorychni-tradytsiji/>

щоб водилися гроші, за сорочку — щоб був здоровий, а за пояс — для продовження роду¹.

Як у традиційному, так і в сучасному весіллі, суттєве значення має і обрядова суміш для обсипання. Найбільшої символічної ваги набуло жито. Залежно від регіону, під час традиційного весілля також обсипали пшеницею, ячменем, вівсом, додавали й сушені фрукти. Відомі перестороги щодо використання деяких зернових, і навпаки, подекуди існувало уявлення про їхній магічний вплив.

Широко розповсюджений звичай до зерна додавати монети — «на добробут молодій сім'ї», а також цукерки — «на солодке життя». Останнім часом у міській весільній обрядовості посипають рисом і пшоном. Використання цих злакових запозичене з Європи та США. За західним весільним сценарієм, молодих посипають рисом або іншими злаками білого кольору під час виходу із церкви або після проголошення священником їх подружжям.

Новим для українського весілля є звичай, теж узятий із західної культури, устеляти дорогу нареченим пелюстками квітів (зазвичай вибирають трояндіві). Це відбувається так: маленькі діти, тримаючи в руках святкові кошики, ідуть попереду наречених та устеляють їхній шлях пелюстками квітів, що символізує квітучу дорогу подружжя в житті. У традиційному весільному обряді українців дорогу молодим інколи устеляли килимами, що символізувало «м'який» шлях молодій парі. У радянській обрядовості акцент робили на червоній килимовій доріжці, що вела до урочистої зали.

У традиційному весіллі символічного значення набувала також ємність, яку споряджали для обрядового обсипання. Зокрема, використовували сито або решето. В уявленнях українців ці предмети домашнього вжитку постають оберегами від нечистого й шкідливого, а прямою функцією сита й решета є просівання борошна та зерна від сміття й галуззя; саме так, вважається, очищують суміш для обсипання молодих: відділяють чисте й корисне від шкідливого². Також сито й решето використовують і в інших весільних обрядах, у тому числі під час випікання короваю.

Сьогодні проявляється тенденція до використання традиційних предметів. Весільні салони та фірми пропонують різноманітний вибір декоративних сит. На свій смак наречені можуть замовити сито і в майстринь, які спеціалізуються на виготовленні весільних аксесуарів.

Зауважимо, що, хоч і з певними змінами та запозиченнями із західноєвропейської культури, обрядове обсипання наречених

¹ Негода О. Весільні прикмети і забобони. URL: <https://life.pravda.com.ua/travel/2009/08/10/24484/>

² Сито. Решето. Про Україну. URL: <http://about-ukraine.com/sito-takozh-reshto>

побуває і сьогодні. Це пов'язано зі збереженням уявлень українців про оберегове та захисне значення весільних обрядів.

Весільні келихи, «спільна чаша». Більшість дійств традиційного весілля здійснюється з метою об'єднання двох родин, зокрема, обрядове споживання хмільних напоїв («пиття чарки», «спільне пиття») мало правову функцію та легітимізувало шлюбний ритуал загалом. Під час сватання початковою згодою дівчини на шлюб було прийняття з рук нареченого «першої чарки», яку він надпивав першим¹. На традиційному весіллі під час застілля побутував звичай «пускати колію» на гостину (застілля), що його розпочинали батьки наречених. Як правило, першим «пускав колію» батько нареченої, господар дому, у якому проходило весілля. «Першу чарку батько п'є до молодої, а та п'є до мами. А староста “пускає другу колію” до друзів і дружок»².

Слід відзначити, що на сучасному весіллі батькам наречених також надається право «першої чарки», вони першими виголошують вітання нареченим та запрошують усіх присутніх до частування. Ритуальне споживання алкоголю під час весілля втрачає правочинну функцію, натомість набуває бенкетно-розважального характеру, а символічного значення більше надають весільним келихам наречених. Серед міського населення побутують різні варіанти їх використання під час весілля та згодом.

На сучасних шлюбних церемоніях популярний звичай биття келихів «на щастя»; вважається, що звук розбитого скла має відігнати нещастя від молодої сім'ї. Можемо зауважити, що таке дійство трансформоване та адаптоване у сценарій сучасного весілля із традиційної обрядовості. Адже серед українців був поширений звичай «биття горщиків». Низку обрядодій з биттям глиняних виробів фіксує О. Щербань: «Дружки, йдучи по молододу, розбивали глиняний виріб на перехресті; під жарти та веселощі розбивали горщики під час приїзду молодого до молодої; розбивали глиняний таріль, на якому розносили коровай»³.

У радянський період обов'язкове використання келихів як атрибутів весілля та символічні дії з ними були прописані в «Рекомендаціях до обрядів “Одруження”...»⁴. Після засвідчення шлюбу в офіційних документах та вітань наречені розбивали келихи — на сімейне щастя⁵.

¹ Несен І. Весільний ритуал Середнього Полісся: традиційна структура... С. 267.

² Стінянське весілля. Одвічна Русава (Етногр. та фольклор с. Стіна на Поділлі); Вінниц. центр нар. творчості. Вінниця, 2003. URL: https://stina.at.ua/publ/traditions/ethnology/stinjanske_vesillja/16-1-0-33

³ Щербань О. Глиняний посуд — атрибут весільного обряду Полтавщини (XIX—XX ст.). *Берегиня*. 2010. № 2 (65). С. 16—23.

⁴ Рекомендації до обрядів «Одруження» і «Народини». 137 с.

⁵ Фіцак І. Весільні звичаї та обряди українського міського населення Прикарпаття... С. 208.

Серед урбанізованого населення паралельно з театралізованим дійством розбиття весільних келихів побутує звичай їх збереження як реліквії протягом усього життя. Зокрема, серед міської молоді стає популярним запозичений із європейського та американського весіль звичай гравіювати імена наречених та дату шлюбу на келихах¹.

У сучасній весільній звичаєвості нерідко бачимо символічні дії з весільними келихами наречених: їх зав'язують однією стрічкою на знак об'єднання наречених та їхніх родів. З цією ж метою у традиційній весільній обрядовості зв'язували однією стрічкою й інше кухонне начиння: червоною ниткою міцно обмотували дерев'яні ложки, клали їх на коровай перед посадом молодих².

Сьогодні вже не так часто зв'язують столові прибори для молодих. Популярності набули прикрашені келихи — елемент весільного декору. До келихів зараз пропонують оформлені в такому ж стилі одну або дві пляшки шампанського. За бажанням молодих їх відкорковують у день весілля або зберігають до річниці подружнього життя.

Атрибут «спільної чаші» використовують також під час вінчання. Як і в народних церемоніалах, усі дії з ритуальною церковною «чашею» відбуваються з метою об'єднання молодої пари. Почергове пиття ритуального напою із однієї «чаші» під час здійснення шлюбного таїнства символізує початок спільного життя подружжя у християнській вірі³.

Рослинні атрибути. У традиційній обрядовості українців до обов'язкових атрибутів належало «гільце», яке виготовляли під час «барвінкового обряду». Як зауважує І. Несен, «гільце» виконувало санкціонуючу роль для весільного ритуалу⁴. В українській весільній обрядовості особливості виготовлення, форма та застосування цього атрибута варіюються в різних місцевостях. Здебільшого звивання гільця відбувалося напередодні весілля в обох наречених; за основу служило гілля дерев (плодових, соснових), яке оздоблювали квітами, колосками та стрічками. Як зауважує В. Борисенко, незважаючи на побутування різних регіональних назв атрибута, його функціональне призначення було єдиним: символізував перехід наречених до сімейної групи; наприкінці весілля із ним виконували певні обряди: розламували гілля, роздавали між друзками, спалювали або виносили на дах

¹ Весільні келихи. URL : <http://vidrodjena.org.ua/wedding-attributes/wedding-glasses/wedding-glasses>

² Герус Л. Оздобы українського короваю: типи, художні ознаки, символіка. *Мистецтвознавство* : зб. наук. праць. Львів, 2008. С. 71.

³ Славич Р. Обряд спільної чаші під час вінчання. *Слово*. 2009. № 2 (39). С. 31.

⁴ Несен І. Весільний ритуал Середнього Полісся: традиційна структура... С. 267.

хати¹. Під час «виття гільця» дружки виготовляли також із барвінку та іншого зілля маленькі букети для наречених, дружки та дружки.

У другій половині ХХ ст. на міському весіллі використовували звичайні букети з живих квітів, найпопулярнішими серед наречених були гладіолуси. Мода на весільний букет для нареченої з'явилася після Другої світової війни; для нареченого атрибутивним предметом була штучна «квітка», яку кріпили на лацкан піджака з правого боку, неодружений свідок схожу «квітку» чіпляв до лівого боку.

Обов'язковим у радянському весіллі ритуалом було покладання квітів до пам'ятника загиблим у Другій світовій війні, біля вічного вогню. Ці дії були включені в офіційні сценарії проведення шлюбних урочистостей; здійснювалися з метою демонстрування та прославлення здобутків політичного режиму.

З початку 1990-х років в українську міську обрядовість, як уже зазначалося, починають проникати та адаптуватися компоненти західноєвропейських церемоніалів. Щодо побутування «букетів нареченої» Л. Горошко зауважила: «Це тенденція двадцятого століття, яку ми просто перекопійовуємо з глянцевого журналу Європи й Америки»². Водночас цей знаковий аксесуар стійко прижився на весіллі урбанізованого населення: його наявність у нареченої обов'язкова, популярними є також ритуали та перестороги, пов'язані з ним. Поряд з букетом із західних шлюбних атрибутів асимілювався ще один флористичний аксесуар — бутоньєрка, вона призначається для нареченого.

Наголосимо, що сучасне урбанізоване населення залучає до комплексу шлюбних атрибутів і сакралізує нові та запозичені предмети. Символічні дії, які проводяться із флористичними сучасними атрибутами, виконуються, як і в традиційній обрядовості з «гільцем», тільки з залученням неодруженої молоді.

Сучасний основний ритуал з «букетом нареченої» / символічним аксесуаром нареченого проводиться з метою визначити, хто наступною / наступним вийде заміж / одружиться. Найпоширенішим варіантом цього церемоніалу є такий: наречені почергово мають через плече перекинути весільний предмет для молоді, хто зловить із дівчат букет (чи із хлопців бутоньєрку), той наступний піде під вінець протягом року. Зокрема, про широке використання «весільного букета» й «бутоньєрки» та надання їм символічного значення інформують організатори весіль:

«Наречена кидає букет-дубляж. Раніше кидала дівчатам той букет, з яким приходив до неї наречений. Але його не можна, кажуть, нікому давати в руки. А тільки може тримати мама нареченої і сама наречена, раніше ще доручали дружки, але вважається зараз, що так вона “зоби-

¹ Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні... С. 62, 64.

² Квіткова містика весілля. URL : <https://www.lvivpost.net/suspilstvo/n/27092>

рає” щасливу долю нареченої. Багато зараз просто зберігають собі на згадку, а купляють ще один, не такий пишний, штучний. Наречений раніше кидав підв'язку, але це було трохи вульгарно, то зараз кидає бутоньєрку, знімає її і кидає неодруженим хлопцям — хто спіймає, той швидко знайде собі пару та одружиться»¹.

Сьогодні як нову, запозичену із західної шлюбної звичаєвості, естетично-виражальну форму святковості під час весілля серед міського населення простежуємо тенденцію прикріплювати флористичні аксесуари усім присутнім гостям.

«*Пара голубів*». Крім флористичної атрибутики, смислове навантаження у весільній обрядовості українців також мають птахи. У традиційному ритуалі птахів найчастіше виготовляли попарно як оздобу для короваю та зображували їх на рушниках наречених. Вони символізували вірність одруженої пари, мир та злагоду в домі нової сім'ї; у християнських уявленнях українців голуб символізує «Святий Дух». Під час впровадження радянської обрядовості з метою викорінення релігійних практик та компонентів цьому птаху, як і низці інших традиційних атрибутів, почали надавати іншого значення: голуб зображувався на політичній символіці й означав головним чином мир та перемогу у Другій світовій війні. Саме тому із символічним навантаженням у нові розроблені та впроваджені весільні сценарії урочистостей міського населення було введено обов'язковий ритуал — «випускання птахів миру».

Як неодмінний атрибут пара голубів та символічні дієства із ними поширені при святкуванні шлюбів західноєвропейської людності. Зокрема, вважається, що «випускання голубів» під час весілля — це давня італійська традиція: наречена випускала із клітки птахів, що символізувало початок нового життя².

У сучасних весільних дієствах українського міського населення «випускання голубів» достатньо поширене, йому також надають символічного значення. Ритуал здебільшого виконують після офіційної реєстрації або театралізованої церемонії (імітації розпису). Серед урбанізованої молоді побутують різні уявлення та прикмети, пов'язані із птахами: білі голуби вважаються символом любові та миру, а закоханих часто асоціюють з голубками, позаяк їм належить звити своє затишне родинне гніздечко і продовжити рід; ці птахи створюють собі пару на все життя, тому саме вони є символом довгого і щасливого шлюбу³. Зокрема, наречені намагаються передбачити за допомогою птахів своє майбутнє: по польоту голубів прийнято визначати, яким буде в

¹ АНФРФ ІМФЕ НАН України. Ф. 14-5. Од. зб. 921. Арк. 2.

² Традиція випускати голубів біля РАГСу. URL : <http://vesillvsedlja.narod.ru/index/0-12>

³ Які існують весільні традиції? URL : <https://vidpovim.pp.ua/yaki-isnuyut-vesilni-tradiciji/>

майбутньому шлюб і якої статі народиться перша дитина в сім'ї; якщо попереду летить птах нареченої, першою на світ з'явиться дівчинка, а якщо нареченого — то варто очікувати появу хлопчика; якщо голуби кинулися високо вгору, вважається, що шлюб буде міцним і тривалим.

Оберегові фігури. Одним із весільних атрибутів оберегового значення у традиційній культурі українців була лялька-мотанка, що символізувала материнство та родючість. Готуючи свій посаг, дівчина виготовляла ляльку-мотанку, яка, за повір'ям, мала вплинути на швидке народження після одруження здорових дітей¹.

В українській весільній традиції відоме також використання інших різновидів обрядових ляльок. Зокрема, виготовляли подвійну ляльку з однією рукою («нерозлучники»), що символізувала нерозривність наречених; цей атрибут як оберіг від «злого ока» нерідко встановлювали на першій підводі, якою молоді їхали до церкви вінчатися². Як відголосок цього звичаю зауважимо його модифікований вияв у радянській обрядовості — використання ляльки на весіллі: її кріпили на капоті автомобіля, у якому наречені їхали до реєстрації; встановлювали біля святкового столу наречених. Також для традиційного весілля виготовляли «ляльки-княгині», які, вважалося, принесуть шастя новій сім'ї³.

У період перебудови та перші роки незалежності України серед містян з'явилися народні уявлення про цей весільний атрибут: якщо під час поїздки до шлюбу лялька на капоті похилилася вбік, то молодят чекає несподіванка в сімейному житті; якщо ляльку викрадали — це був поганий знак, що в сім'ї не буде дітей, тому її викупляли, щоб забезпечити появу нащадків⁴.

Починаючи із 2000-х років весільний атрибут «ляльки» зникає із широкого побутування, натомість під впливом західноєвропейських тенденцій стають популярними інші атрибути декоративно-символічного характеру. Сьогодні в міському середовищі у весільному сервісному переліку є пропозиція декоративного оформлення ляльковими фігурами у вигляді наречених

¹ Демидчук Л. Б. Українська народна іграшка: минуле і сьогодення виробів народних промислів. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Товарознавча.* 2016. Вип. 16. С. 34.

² Вербіцька І. О. Лялька-мотанка — художній оберіг у декоративно-прикладному мистецтві України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство.* 2012. № 1. С. 187.

³ Сігінішина Г. Й., Абрамович Г. М. Історія виникнення й створення української народної ляльки та її виховні можливості. *Педагогічний дискурс.* 2013. Вип. 15. С. 646.

⁴ Весільні ляльки на машину і народні прикмети. Весільний портал «Тут весілля». URL : <http://jak.bono.odessa.ua/articles/vesilni-ljalki-na-mashinu-i-narodni-prikmeti.php>

3. Побутування та модифікації комплексу весільної атрибутики

весільного кортежу чи святкової локації. Цим тематичним лялькам-нареченим надають оберегової функції для місця, облаштованого для молодих (весільний кортеж, локація церемонії, святковий стіл). Поширеним серед українського урбанізованого населення стало запозичене з англійського та американського звичаїв явище використання фігурок наречених на весільному торті, які виконують захисну функцію, їх треба зберігати протягом усього подружнього життя¹.

Отже, охарактеризувавши основні компоненти весільної обрядовості другої половини ХХ — початку ХХІ ст., ми виявили значні трансформації та нові форми шлюбного ритуалу в урбанізованому середовищі. Зокрема, у радянському вимірі наприкінці 1960-х років було сформовано й упроваджено новий святковий церемоніал реєстрації шлюбу; урочистості відбувалися за розробленим та офіційно затвердженим на державному рівні сценарієм. Зауважимо, що в час здобуття державної незалежності відбулося відновлення та залучення елементів традиційного обряду у шлюбно-святкові практики міського населення. Весільна складова сучасного міста розвивається переважно з урахуванням світових культурно-інтеграційних процесів. У сучасному міському середовищі шлюбно-святкова атрибутика представлена широким асортиментом стійких традиційних, трансформованих та нових стандартизованих обрядово-символічних предметів.

¹ Американські весільні традиції. URL : <https://uk.desertanglican.org/Wedding-Traditions-37600>

ВИСНОВКИ

У монографії розглянуто сутність і специфіку весільно-обрядової культури міської людності, виявлено та узагальнено особливості видозмін весільної обрядовості в урбанізованому середовищі; проаналізовано основні тенденції побутування традиційних і нових компонентів шлюбних церемоніалів українського міського населення.

Комплексне дослідження міського весільного обряду українців дало можливість сформулювати такі висновки відповідно до завдань роботи:

1. З'ясовано, що наукова увага українських етнологів протягом тривалого часу здебільшого була звернута на дослідження весільної обрядовості українців села, на вияв її локальних та регіональних особливостей. Аналітичний розгляд різних аспектів традиційних моделей укладання шлюбу міститься в наукових працях О. Громової, В. Борисенко, Н. Здоровеги, О. Кравець, О. Курочкіна, А. Пономарьова, І. Щербини. Студіювання весільної проблематики, її специфіки, етнічно-традиційних виявів у міському середовищі мало епізодичний характер. Хвиля наукової обсервації міського весілля відбулася в період активного впровадження нової радянської обрядовості, яка поширювалася передусім серед робітничого міського прошарку. Найчастіше у працях науковців було охарактеризовано побутування серед міського населення нових звичаїв та обрядів, акцентовано їх ідеологічне наповнення. Наукові напрацювання перших років державної незалежності містять критичний аналіз радянської обрядовості та подають пояснення радянських культурних перетворень. У перші десятиліття ХХІ ст. з метою фіксації елементів традиційності та локального розмаїття фактажу здійснювалися головню дослідження регіональної та локальної весільної традиції села (Л. Болібрех, В. Бугайова, Г. Кожолянко, І. Несен, В. Кушнір, Н. Петрова, М. Пилипак). Водночас спостерігалися окремі спроби етнологів зафіксувати специфіку та формовияви міської весільної обрядовості, окреслити проблематику та вектори дослідження весілля в урбанізованому середовищі (О. Кожолянко, В. Конвай, О. Курочкін).

2. Для повноцінного й різноаспектного висвітлення досліджуваної теми ми запровадили до наукового обігу джерела різного інформаційного формату та характеру. Для документування описаних суспільно-політичних умов міста та соціокультурних

аспектів життєдіяльності його людної другої половини ХХ ст. було залучено й проаналізовано низку нормативно-правових матеріалів. Цінними джерелами для виявлення тенденцій та інновацій сучасного церемоніалу послужили власні фіксації авторки, здійснені під час Міжнародної спеціалізованої виставки «Весілля—Випускний бал» (м. Київ, 2015, 2016, 2018, 2019). Опрацювання періодичних видань весільної тематики досліджуваного періоду дало змогу розширити розуміння практик примусового впровадження нових шлюбних звичаїв та обрядів серед міської людної та виявити сучасні весільні ініціативи й ідеї. Окрему групу джерел для студіювання весільних явищ та їх регіональних особливостей становлять фотографії сімейних архівів. У час розвитку цифрової комунікації важливим для розкриття теми досліджуваного (особливо сучасного) періоду стає опрацювання інформації, узятій з інтернет-ресурсів.

3. Констатуємо, що посилений політично-ідеологічний тиск радянської влади та контроль за святково-побутовою сферою життєдіяльності міського населення в 1950—1980-х роках призвів до втрати, скорочень і трансформації низки усталених компонентів весільної обрядовості; відповідно були штучно й істотно обмежені етнографічні ознаки обрядової культури українців. У рамках радянського політичного курсу здійснювалося впровадження нових звичаїв та обрядів, які вводилися на заміну релігійних ритуалів, передусім це відобразилося у весільній обрядовості міста. Так, був витіснений ключовий структурний елемент українського весілля — вінчання. Більшої значимості почали надавати урочистій реєстрації шлюбу. Також цей період характеризується «винесенням» сімейно-побутових свят і подій, зокрема весілля, з вузького родинного кола на широкий громадський рівень відзначення, яке проходило за розробленим та офіційно затвердженим на державному рівні сценарієм. При дослідженні цього періоду виявлено низку директивних документів про створення й діяльність спеціальних державних комісій, які регулювали виконання й популяризацію нововведень та розробку весільних сценаріїв; численні інструкції для обрядових служб, які займалися організацією та проведенням шлюбних урочистостей.

Зауважимо, що суттєві переорієнтації весільно-святкової сфери міського населення відбулися як наприкінці ХХ ст. — часу розгортання нового витка державотворення, так і на початку ХХІ ст. — старту західноінтеграційного процесу в рамках геополітичного курсу держави. Весільна обрядовість в урбанізованому середовищі даної доби розвивалася в контексті реактуалізації традицій та водночас вбирала досвід західноєвропейських шлюбних практик.

4. Констатуємо, що сучасна весільна індустрія в урбанізованому середовищі постійно розвивається, враховуючи запити на-

селення та охоплюючи різні напрями діяльності й нестандартне кадрове забезпечення організації процесу шлюбного свята (представники івент-агенцій, розпорядники, ведучі, оператори, стилісти, дизайнери, флористи, фуд-коучі). На відміну від радянського періоду, коли обрядові служби функціонували в межах структур забезпечення політичного курсу, сучасна весільна індустрія розвивається з урахуванням глобальних процесів світової культурної інтеграції та запитів населення. Зокрема, найбільшою мірою діяльність організаційних агенцій спрямована на генерування в урбанізованому середовищі українців західноєвропейських шлюбних практик.

5. Інформатизація урбанізованого суспільства суттєво впливає на подальший розвиток та побутування окремих явищ весільної культури, адже представлений в інтернеті новий матеріал сприймається користувачами як достовірний і трендовий. Так, якщо в радянський період головно через друковані та телевізійні засоби інформації здійснювалося утвердження «нової» весільної обрядовості, то сьогодні саме інтернет-ресурси надають масив різнопланової весільної інформації, якою послуговується більшість користувачів — представників урбанізованого середовища — і яка першочергово впливає на орієнтири й тенденції проведення міського шлюбного обряду.

6. У час інтенсивних глобалізаційних процесів та активізації міжкультурної взаємодії весілля українців у міському середовищі постає строкатим та варіативним — з огляду на культурно-освітні, етнічні, професійні характеристики майбутнього подружжя. Саме в міському соціумі формуються ті нові практики шлюбно-весільних церемоніалів, програма котрих складається із синтезу традиційних українських ритуалів, звичаїв, атрибутів та адаптованих театралізованих весільних елементів інших етнокультур, залучення та репрезентація яких здійснюється індивідуально за вибором наречених. Комплекс особливостей та елементів етнічного змісту відтворено у практиках міських весіль представників різних етнокультур. Загалом серед міського населення найбільш популярними є стилізовані та тематичні весілля західноєвропейського зразка, концепції яких варіюються залежно від трендових форматів та особистих весільних уподобань наречених.

В урбанізованому середовищі комплекс весільної атрибутики зазнає постійних трансформацій, зокрема, низка традиційних обрядових знаково-символічних предметів нині вийшли з ужитку. Одними з найстійкіших (упродовж другої половини ХХ ст. та включно до сьогодні) залишаються «коровай» та «вишитий рушник»; водночас відбуваються модифікації їхніх форм, символіки та обрядодій із ними. Натомість сучасні церемоніали наповнені чималою кількістю нових ритуальних предметів, яким на міському весіллі приписують кодований характер та надають символічної ваги.

Зауважимо, що в урбанізованому середовищі й досі застосовують деякі елементи ритуальних дійств передвесільного та післявесільного циклів, упроваджених ще радянською обрядовістю. Більшість символічно-структурних передвесільних елементів побутують у спрощеному варіанті у вузькому сімейному колі, а післявесільні компоненти здебільшого випадають або ж відтворюються в розважальному форматі (без традиційного знаково-символічного навантаження).

7. Виявлено, що в урбанізованому просторі серед молоді набуває популярності тенденція проведення тематичного весілля в етноформаті — етновесілля, яке організують з ретрансляванням особливостей традиційної шлюбної обрядовості українців. Найпоширенішими ознаками такого весілля є традиційне вбрання, атрибутика, вибір відповідної локації (найчастіше це музейно-розважальні комплекси, де представлено традиційну архітектуру та побут українців). Основу урбанізованого етновесілля становить сценарій, що містить відтворення традиційних обрядодій з пісенним супроводом.

8. Проведення етновесілля спонукає до реактуалізації компонентів традиційної обрядовості, які постають своєрідними маркерами, показниками етнічної самоідентифікації. Традиційні елементи обряду укладання шлюбу урбанізованою людністю є важливим виявом збереження етнокультурної своєрідності в умовах європеїзації та інтеграції світових культур.

SUMMARY

BEH K. M.

URBAN WEDDING CEREMONIES: Transformations and Tendencies of Modern Development (Second Half of the 20th – Beginning of the 21st Century)

The monograph is the first program of the complex analysis of national rituals in the Ukrainian city society in the second half of the 20th – for the sake of the 21st century. The paper traces the formation of the city general education community and highlights the trends of transformation of the components of traditional culture of Ukrainians in the urban environment. Payed attention in advance to the previous development, construction and modification of family decoration and its marriage and wedding component, as one of the most important ethno-identification signs of leadership and elements of preserving ethnicity.

The scientific works on ceremonial urban culture are analyzed, which we conditionally divide into two thematic groups. The first one included works by Ukrainian ethnologists devoted to the theory of urban planning, the study of the national specifics of the urban population; the second group consisted of works dedicated to the wedding ceremonies of the Ukrainian urban population.

The methodological basis of the research is outlined and the necessity of involving a wide range of general scientific and special methods is substantiated. The basis of the methodological strategy of the dissertation research is determined by the interdisciplinary approach, comparative-historical method, component analysis, structural-functional, semiotic, socio-cultural and civilizational approach. Each of these methods was used to solve specific research problems in the relevant sections of the dissertation.

The sources of the researched subject, which made up the group of archival materials and own recordings, carried out by the method of interviews and included observation during marriage ceremonies and visits to the International Specialized Exhibition «Wedding-Ball» during 2015–2019, are described.

The main factors of transformational ritual practices and reduction of traditional components of rituals in different periods of crisis socio-political phenomena and globalization processes are highlighted. The main stages of development and transformation of wedding culture in the urban environment of the twentieth century are considered. In particular, it is noted that during the 1920s and 1980s, the Soviet system played a major role in the transformation of the traditional com-

ponent of wedding ceremonies and the spiritual foundations of the Ukrainian people in general.

The main directions of centralized implementation of the new Soviet marriage ceremony, which began to be implemented in the 1960s, are analyzed: the development of a new ceremony became one of the priority vectors of the ruling elite, including organizing plenums, preparing resolutions, creating special committees and institutes to deal with issues.

In the late 1960s, a festive marriage registration ceremony in its Soviet dimension was formed and introduced; wedding celebrations took place according to a scenario developed and officially approved at the state level, which provided for the replacement of traditional rituals with ideologically colored Soviet customs and rites. The process of bringing wedding ceremonies from a narrow family circle to a wide socio-political level is considered.

The two most common forms of marriage and celebration in the city are analyzed: a party held as a family holiday; «Komsomol wedding», which was held among colleagues. Attention is paid to the modifications of the wedding ceremonies of the urban environment, which took place during the weakening of political control over the cultural sphere and family life of the late twentieth century.

The appearance of the first ritual services, their functions and role in the process of a new «ritual» are traced. In particular, during the 1960s and 1970s, organizations and institutions responsible for the introduction and promotion of holiday culture among the population were launched at various levels of the political vertical. The activity of ritual services of the Soviet period and organizational agencies of the beginning of the 21st century is characterized. The reorientation of activity and functions of service centers on festive and organizational service of the urban population in the years of independence development, which are characterized by public aspirations for Western European integration, is considered.

In particular, from the mid-1990s, event agencies, specialized firms for organizing and holding weddings, began to appear in cities under the influence of Western culture. Today, the wedding industry offers a wide range of services for the organization and conduct of wedding ceremonies: at the request of the urban environment, the wedding industry presents various variations of «adapted», Western European wedding ceremony and ethnic weddings (re-actualization of Ukrainian culture).

Varieties of mass media that cover and present wedding themes in the urban environment are analyzed. Note that the media in an urban society are characterized by signs of mass and accessibility; are perceived as a reliable source of notification and have a real impact on the formation of public opinion and cultural values of the general public; and the information content presented in the media signifi-

cantly affects the way of life and new vectors of development of wedding ceremonies of the urban population.

The influence of a powerful Internet resource — a universal and innovative means of transmitting information to modern society — Internet resources is revealed. Note that during the globalization process, the role of electronic information content has a great importance in the formation of cultural landmarks and values of the inhabitants of the modern city and the Ukrainian population in general.

It was found that electronic portals of marriage and wedding issues are aimed at different groups of users and formats of information. The diversity of wedding topics presented on electronic resources attracts the attention of a significant number of interested users; the content of popular portals meets their basic search practical and educational queries.

The appearance and existence of multimedia means at a city wedding are analyzed; technical resources of retransmission and methods of recording and storing on digital media the course of wedding and holiday ceremonies. The modern technical possibilities used for online broadcasting of a wedding in Internet resources are considered. In particular, it is becoming a trend among young people to hold a video stream of an exit ceremony, official registration or entertainment-festive part of a wedding for users of social networks.

The globalization and cultural-integration influences which determine the development of the wedding ceremony in the urban environment of the beginning of the 21st century are revealed. In particular, we emphasize the diversity, variability of wedding scenarios and at the same time — the unification of the wedding ceremony (given the dynamic globalization processes and intercultural interactions of the urban community).

It is revealed that in the conditions of dynamic cultural-integration processes the modern Ukrainian wedding in an urban environment is enriched on the one hand by borrowing marriage components and rituals from different ethnocultures, and on the other hand there are reductions and modifications of a number of components of its traditional format.

It is noted that the modern scenario of a European-style wedding mostly involves a theatrical ceremony, which is held at a specially arranged festive and banquet location; official marriage registration usually takes place on the wedding day. At the same time, options for official marriage (marriage registration) in advance are common.

The review of the Western European rituals adapted to the Ukrainian urban custom is carried out, in particular the borrowed sign-symbolic actions of pre-wedding and post-wedding cycles are described. The peculiarities of the modified format of the ethno-wedding format among the urban population, in which the main components of the traditional action (structure, a number of rituals, song accompaniment of rituals, paraphernalia and attire) are generated, are revealed.

New formats of marriage certification and conclusion for the Ukrainian urban environment have been identified, in particular, the popular state registration service «Marriage for a Day» has been described. The specifics of organizing and holding a wedding in a global pandemic (Covid-19) and quarantine measures. The facts of significant narrowing of thematic segments of the rite and reduction of a number of rituals of pre-wedding and post-wedding cycles are stated.

A number of attributive and symbolic components used during weddings in the city during the study period are analyzed. Attention is paid to the meaning and origin of ritual objects. In particular, the state of preservation and functioning of traditional subject-ritual elements during crisis socio-political processes is revealed.

The existence of wedding attributes in the Soviet period, sacralized by Soviet ideology and recommended for use in wedding celebrations, is considered. Both modified traditional and borrowed from Western marriage culture and adapted to modern ceremonies ritual objects are presented; revealed their expressive and symbolic meaning when laying in an urban environment.

Keywords: ethnocultural, wedding, traditional rites and customs, attributes, modern marriage ceremony, transformations, reactivation, urban environment, informatization.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АН СРСР	— Академія наук СРСР
АНФРФ ІМФЕ НАН України	— Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
ДРАЦС / РАЦС	— державні органи реєстрації актів цивільного стану, структурні підрозділи Міністерства юстиції України (до 2010 р. РАГС — органи реєстрації актів громадянського стану)
ІМФЕ НАН України	— Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
ЗАГС	— органи запису актів громадянського стану (функціонували у радянський період)
ЗМІ	— засоби масової інформації
СРСР	— Союз радянських соціалістичних республік (1922—1991)
УРСР	— Українська радянська соціалістична республіка
ЦДАВО	— Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
ЦДАГО	— Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦК ВКП(б)	— Центральний комітет Всесоюдної комуністичної партії (більшовиків)
ЦК КПУ	— Центральний комітет Комуністичної партії України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

Ф. 1-3. Етнографічна комісія

1. Од. зб. 78 (Критицина Л., Смирнов В. Програма для вивчення побуту робітників (машинопис)). Б. м., [1931]. 9 арк.

Ф. 14-5. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

2. Од. зб. 920, 20 арк. Польові етнографічні матеріали весільної обрядовості, записані Бех К. М., м. Київ, 2015, 20 арк.

3. Од. зб. 921, 10 арк. Польові етнографічні матеріали весільної обрядовості, записані Бех К. М., м. Київ, 2014, 20 арк.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Ф. 2. Кабінет Міністрів України, м. Харків, м. Київ

1. Оп. 14. Спр. 817. Арк. 83.

2. Оп. 15. Спр. 461. Арк. 6.

Ф. 4648. Рада в справах релігії при Міністерстві у справах міграції і національностей України та її попередники: (об'єднаний фонд) 1943—1994

3. Оп. 1. Спр. 375. Арк. 144.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ УКРАЇНИ

Ф. 1. Центральний комітет Комуністичної партії України (ЦК КПУ), м. Київ (1918—1991)

1. Оп. 24. Спр. 5488. 259 арк. Арк. 143—144.

2. Оп. 25. Спр. 2223. 79 арк. Арк. 2.

3. Оп. 32. Спр. 1830. 134 арк. Арк. 35.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонова Н. Етнографічна спадщина Раїси Данковської. *Дев'яти Сумцовські читання*. Матеріали наук. конф. «Музей і сучасність». Харків, 2004. URL: <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2003/article.html>

2. Аксьонова Н. Методика відбору інтернет-інформації: вплив сучасних інтернет-технологій. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2014. Вип. 39. С. 386—396.

3. Аль-Анні А., Кузіна Н. Державна політика по впровадженню радянської обрядовості в Українській РСР. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2012. Вип. 38. С. 40—44.

4. Американські весільні традиції. URL: <https://uk.desertanglican.org/Wedding-Traditions-37600>

5. Андрій Жолоб. URL : <https://www.facebook.com/andriy.zholob>
6. Андрушко Л. М. Український рушник як поліфункціональний сакральний твір народного мистецтва: функція, типологія, семантика, художні особливості: монографія. Львів, 2010. 166 с.
7. Антиалкогольна кампанія М. Горбачова. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
8. Артюх Л. Українська народна кулінарія: історико-етнографічне дослідження; відп. ред. В. Ф. Горленко; Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР. Київ: Наукова думка, 1977. 154 с.
9. Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края. Екатеринослав: Типография губерн. земства, 1905. 144 с.
10. Бойко В., Борисенко В. Співвідношення традиційного і нового в сучасному весіллі. *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 6. С. 32—37.
11. Бонбоньєрки — подарунки для гостей. URL : <http://leton.org/vidpochinok/sv-yata-i-podarunki/bonbonerki-podarunki-dlya-gostey.html>
12. Бондарчук П. Релігійна політика в Україні (середина 1960-х — середина 1980-х років). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*: міжвід. зб. наук. праць. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2006. Вип. 15. С. 411—422.
13. Боплан Г. Л. де. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що простягаються від кордонів Московії до Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і веденням воєн. Київ, 2012. 168 с.
14. Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні: історико-етнографічне дослідження; відп. ред. М. М. Пазяк; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН УРСР. Київ: Наукова думка, 1988. 192 с.; іл.
15. Борисенко В. Нарис з історії української етнографії 1920—1930-х років. Київ: Унісерв, 2002. 88 с.; іл.
16. Борисенко В. Народні звичаї і сучасність. *Людина і світ*. 1988. № 10. С. 14.
17. Борисенко В. Нова весільна обрядовість у сучасному селі: на матеріалах Південно-Східних районів України. Київ: Наукова думка, 1979. 134 с.
18. Борисенко В. Роль сучасної весільної обрядовості у вихованні трудящих: тези наук.-практ. конф. Ужгород, 1985.
19. Борисенко В. Рослинна символіка у весільному обряді українців: традиції і сьогодення. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2008. Вип. 26. С. 5—10.
20. Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ — початку ХХІ століття; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2016. 256 с. + 80 іл.
21. Борисенко В. Трудові традиції робітників Києва. *Народна творчість та етнографія*. 1982. № 2. С. 37—41.
22. Борисенко В. Українське весілля: традиції і сучасність. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2010. 136 с.
23. Борисенко В. Форми побутування весільного короваю. *Народна творчість та етнографія*. 1981. № 5. С. 37—44.
24. Борисенко В., Куєвда В., Курочкін О. Весільна гостина. *Радуга*. 1984. № 4. С. 94—117.
25. Борисенко В., Курочкін О. Весільна гостина в місті. *Людина і світ*. 1980. № 2. С. 25—29.
26. Борисенко В. К., Курочкін А. В. Культура свадєбного застолья в сучасному місті. *Традиції. Обряди. Сучасність*: зб. статей. Київ, 1983. С. 168—184.
27. Борисенко М. В. Етнологія міста як перспективний напрямок українознавства. *Українознавство*. 2011. № 3. С. 102—107.
28. Борисенко М. Етнологія сучасності в Україні: досвід та уроки радянського періоду. *Народна творчість та етнологія*. 2015. № 2. С. 23—31.

29. Борисенко М. Методи етнекології при вивченні етнографії міста. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2011. Вип. 36. С. 5—9.
30. Босик З. Релікти архаїчних вірувань українського весілля. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*: щоквартальний наук. журнал; Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ: Міленіум, 2012. № 3. С. 69—74.
31. Брайченко О. Особливості трансформації культури українців в 90-ті роки ХХ століття. *Українознавство*. Київ, 2012. № 4. С. 131—135.
32. Брайченко О. Побутування українських традиційних свят родинного циклу в умовах наступу радянської ідеології 70—80-х років ХХ століття. *Народна творчість та етнологія*. 2014. № 4. С. 115—127.
33. Бугайова В. О. Весільна церемонія Харківщини в контексті сучасної культури міста. *Культура України*: зб. наук. праць. Харків: Харків. держ. акад. культури, 2012. Вип. 38. С. 79—86.
34. Бугайова В. О. Весільне вбрання: історія і сучасність. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2010. № 1. С. 6—9.
35. Бугайова В. О. Весільні фестивалі у культурному контексті сучасного Харкова. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 233. С. 123—125.
36. Ведучий для вашого свята. URL: <http://tamada-victor.com.ua/index.php/pro-mene-2/6-profesor-oratorsko-ho-mystetstva>
37. Венгерська В. О. Журнали мод як віддзеркалення соціальної стратифікації радянського суспільства. *Сторінки історії*: зб. наук. праць. 2019. Вип. 48. С. 207—223.
38. Вербіцька І. О. Лялька-мотанка — художній оберіг у декоративно-прикладному мистецтві України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*. 2012. № 1. С. 184—188.
39. Вербіцька І. О. Роль орнаменту вишитого рушника в українській обрядовості. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*. 2010. № 1. С. 208—213.
40. Верменич Я. В. Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення. Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. 306 с.
41. Верменич Я. В. Теоретико-методологічні проблеми історичної урбаністики. *Український історичний журнал*. 2004. № 3. С. 21—38.
42. Весілля: у 2 кн.; упоряд. М. М. Шубравська (тексти, примітки), О. А. Правдюк (нотний матеріал). Київ: Наукова думка, 1970. Кн. 1. 454 с.
43. Весілля: у 2 кн.; упоряд. М. М. Шубравська (тексти, примітки), О. А. Правдюк (нотний матеріал). Київ: Наукова думка, 1970. Кн. 2. 480 с.
44. Весілля в стилі «урбан» і «урбан-шик»: свято в місті. URL: <https://hotwed.com.ua/vesillya-v-styli-urban-i-urban-shyk-svyato-v-misti>
45. Весілля по-американськи. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/vesillya_po-amerikanski.html
46. Весільна обрядовість у часі і просторі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Одеські етнографічні читання»; ред. В. К. Борисенко; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Одес. обл. спілка краєзнавців. Одеса: Вид-во КП ОМД, 2010. 381 с.
47. Весільний ведучий, тамада або конферансьє нареченому і нареченій — ідеї для весілля — яскраве весілля. URL: <https://ua.waykun.com/articles/vesilnij-veduchij-tamada-abo-konferanse.php>
48. Весільний рушник: традиції, значення, повір'я. URL: <https://etnodim.com.ua/ua/ua-tsikava-informatsiya/157-ua-vesilnyy-rushnyk/>
49. Весільний церемоніймейстер: де і за скільки можна опанувати професію. URL: https://24tv.ua/vesilniy_tseremoniymeyster_de_i_za_skilki_mozhna_opanuvati_profesiyu_n1108715

50. Весільні келихи. URL : <http://vidrodjena.org.ua/wedding-attributes/wedding-glasses/wedding-glasses>
51. Весільні ляльки на машину і народні прикмети — весільний портал тут весілля. URL : <http://jak.bono.odessa.ua/articles/vesilni-ljalki-na-mashinu-i-narodni-prikmeti.php>
52. Весільні штучки. URL : <http://www.rivne1.tv/Info/?id=31155>
53. Винайдення традиції; за ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера; пер. з англ. М. Климчука. Вид. 2-ге, випр. Київ: Ніка-Центр, 2010. 448 с.
54. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. 336 с.; іл.
55. Воронкова В. Інтернет як глобальна тенденція і нова наднаціональна реальність. *Versus*. 2016. № 1. С. 20—25.
56. Вплив зарубіжної культури на сучасні російські міські весільні традиції. URL : <http://ukrbukva.net/print:page,1,41849-Vliyanie-Zarubezhnoiy-kul-tury-na-sovremennye-gossiiyskie-gorodskie-svadebnye-tradicii.html>
57. Врочинська Г. Українські народні жіночі прикраси XIX — початку XX ст. Київ: Родовід, 2007. 232 с.
58. «Все для тебе»: продовження. URL : <https://inter.ua/ru/news/quot-vse-dlya-tebyaquot-prodolzhaetsya>
59. Гаврилюк М., Курочкін О. Обрядово-святкова спадщина східнослов'янських народів в умовах соціалізму. *X Міжнародний з'їзд славистів (Софія, вересень 1988 р.): Історія, культура, фольклор та етнографія слов'янських народів*; доп. АН УРСР; відп. ред. П. Сохань та ін. Київ: Наукова думка, 1988. С. 211—227.
60. Галамай О. Радянські традиції, чи релігійні обряди? URL : <http://archiv.gv.ua/index.php/arkhiv-u-zmi/publikatsii-v-presi/131-o-galamaj-razyanski-tradicii,-chi-relihiyni-obryadi.html>
61. Гапетченко Р. Ю. Сучасні тенденції сімейної весільної обрядовості. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 4. С. 86—90.
62. Герус Л. Оздоби українського короваю: типи, художні ознаки, символіка. *Мистецтвознавство*: зб. наук. праць. Львів, 2008. С. 63—76.
63. Гіро А., Калашникова Н., Шейнбаум Л. Про моду і красивий одяг. *Радянська жінка*. 1955. № 10. С. 26—28.
64. Глотова Ю. Традиції українських обрядів весілля. URL : <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2014/article.html>
65. Голуби на весіллі: прикмети та поради. URL : <https://uk.academias-demodelos.com/3337844-pigeons-at-the-wedding-signs-and-advice>
66. Горленко В. З історії формування наукової методики народознавства (анкета Ф. О. Туманського). *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 4. С. 76—83.
67. Горленко В. Становлення української етнографії кінця XVIII — першої половини XIX ст. Київ: Наукова думка, 1988. 212 с.
68. Горленко В., Зубков С. Актуальні теоретичні проблеми розробки та впровадження нової радянської обрядовості. *Народна творчість та етнографія*. 1975. № 4. С. 13—24.
69. Горобець Г. Народні свята сьогодні. Київ, 1964. 32 с.
70. Готово! Документ-сервіс. Державна реєстрація «Шлюбу за добу» в самому центрі столиці. URL : <https://gotovo.net.ua/service/wedding-for-day>
71. Гошко Ю. Г. Громадський побут робітників Західної України (1920—1939 рр.). Київ: Наукова думка, 1967. 263 с.
72. Гримич М. Вінчання у весільній обрядовості українців другої половини XIX — початку XX століття. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2005. Вип. 19. С. 5—12.
73. Гримич М. Київ у дискурсі антропології простору. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2017. № 1. С. 238—240.
74. Гримич М. Метод, методика та методологія в сучасній етнологічній науці. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2006. Вип. 21. С. 5—9.

75. Громова О. Новації у весільній обрядовості кінця ХХ — початку ХХІ століття (за матеріалами Середньої Наддніпрянщини). *Матеріали до української етнології: щорічник* : зб. наук. праць; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2010. Вип. 9 (12). С. 195—201.
76. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти; худ. В. Г. Юрчишин. Київ: Наукова думка, 1967. 235 с.; іл.
77. Гуменюк О. Радянське весілля: обрядова специфіка. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Теорія і практика сучасної науки» (Дніпро, 24—25 лют. 2017 р.). С. 171—174.
78. Гуменюк О. Шлюбна обрядовість в СРСР: особливості становлення. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2016. Вип. 27. С. 165—167.
79. Гуслистий К. Стан і завдання розвитку етнографічної науки в Українській РСР. *Народна творчість та етнографія*. 1958. № 4. С. 9—20.
80. Данківська Р. Народні обрядові печива «горішки». *Записки етнографічного товариства*. Київ, 1925. Вип. 1. С. 29—32.
81. Дарманський П. Нове життя — нові обряди. Київ: Політвидав, 1984. 88 с.
82. Дарманський П. Обряд у житті людини. Київ: Політвидав України, 1974. 198 с.
83. Демидчук Л. Б. Українська народна іграшка: минуле і сьогодення виробів народних промислів. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Товарознавча*. 2016. Вип. 16. С. 32—36.
84. Денисюк Ж. З. Культурне середовище інтернету у функціонуванні аксіосфери суспільства. *Культура України. Серія: Культурологія*. 2017. Вип. 58. С. 177—184.
85. День весілля. URL: <https://www.ikvaproat.com/den-vesillya-istorychni-tradytsiji/>
86. Дерев'янченко Л. Нові обряди, ритуали, традиції. *Людина і світ*. 1978. № 5. С. 18—20.
87. Джинджириста М., Куєвда В. Становлення сучасних свят і обрядів. *Народна творчість та етнографія*. 1971. № 3. С. 7—13.
88. Дикарев М. Знадоби до української народної ботаніки. *Бандурка. Українські сороміцькі пісні*. Київ: Дніпро, 2001. С. 227—278.
89. Дмитрюк В. В. Весільна фотографія як етнографічне джерело: на прикладі сімейних фотоальбомів мешканців Одеської області. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки*. 2014. Вип. 18. С. 79—86.
90. Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. Т. 4. Весільна обрядовість; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2016. 688 с.; іл.
91. Журавский Д. П. План статистического описания губерний Киевского учебного округа. *Труды Комиссии для описания губерний Киевского учебного округа*. Киев, 1852. Т. 1. С. 10—58.
92. Заглада Н. Б. В справі дослідження міської людности. *Записки етнографічного товариства*. Київ: Друк. К. Ф. Книгоспілки, 1925. Кн. 1. С. 51—53.
93. Закон Української Радянської соціалістичної Республіки. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T660002.html
94. Записки Юго-Западного отдела Императорского Русского Географического Общества. 1874. Киев: Типография М. П. Фриша, 1875. Т. 2. 625 с.
95. Зберегти весільний торт на річницю? Легко. URL: <http://topwedding.com.ua/zberegti-vesilny-tort-na-richnicyu-ve/>
96. Здоровега Н. Лине пісня весільна. Нове традицією стало; упоряд. Н. Здоровега, В. Віхоть. Львів: Каменяр, 1978. 128 с.
97. Здоровега Н. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. Київ: Наукова думка, 1974. 159 с.
98. Зінич В. Соціалістичні перетворення, паростки нового комуністичного в культурі та побуті робітників Радянської України. Київ: АН УРСР, 1963. 176 с.

99. Зоц В. Від ілюзій до реальності. *Соціалістична культура*. 1978. № 6. С. 26—27.
100. Іваневич Л. Регіонально-специфічні ознаки класифікації традиційних головних уборів українців Поділля (XIX — перша половина XX ст.). *Народознавчі зошити*. 2015. № 4. С. 850—859.
101. Їларіон, митрополит. Дохристиянські вірування нашого народу: іст.-реліг. монографія. Вид. 2-ге. Київ: Обереги, 1992. 424 с.
102. Історія виникнення та прикмети про обручки. URL: <https://cikavosti.com/istoriya-viniknennya-ta-prikmeti-pro-obruchki/>
103. Каблучки європейських принцес для заручин: кольорові камені чи діаманти? URL: <https://vogue.ua/ua/article/fashion/aksessuary/pomolvochnye-kolca-evropeyskih-princess-cvetnye-kamni-ili-brillianty.html>
104. Каганов Ю. «Останкінський шприц» і український глядач: радянське телебачення у 1950—1980-х роках. URL: <https://uamoderna.com/md/kahapov-kremlin-tv>
105. Каганов Ю. Радянські свята та обряди в контексті ідеологічної політики в Україні другої половини XX ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. Вип. 36. С. 186—194.
106. Канініна М. Соціально-психологічні особливості сімейних стосунків у етнічно змішаних сім'ях. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/205>
107. Кара-Васильєва Т. В. Українська вишивка. Київ: Либідь, 2002. 160 с.; іл.
108. Касян Л. Г. Фотоальбом як спосіб збереження і презентації інформації, архівний документ, історичне джерело: тематико-типологічний аналіз (за документами ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного). *Архіви України*. 2016. № 3/4. С. 174—190.
109. Квіткова містика весілля. URL: <https://www.lvivpost.net/suspilstvo/n/27092>
110. Кдирова І. О. Процес етнізації в контексті багатонаціональної культури України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія*. 2015. Вип. 21 (2). С. 55—61.
111. Келембетова В., Куєвда В. Краса нових обрядів: альбом. Київ: Політвидав України, 1983. 178 с.
112. Келембетова В. Ю., Куєвда В. Т. Проблема радянської обрядовості у виданнях останніх років. *Народна творчість та етнографія*. 1978. С. 95—97.
113. Кіндрачук Н. М. Протистояння радянської та української національної ідентичності в період створення і впровадження нової радянської обрядовості (60—70-ті роки XX ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 44 (1). С. 273—276.
114. Кіндрачук Н. Радянська обрядовість як засіб утілення в житті політики денационалізації українців в УРСР протягом 60—70-х років XX ст. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. 2016. № 3. С. 157—161.
115. Кожолянко Г. Весільна обрядовість українців (витоки, символіка, ідейний зміст). *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2012. № 4. С. 193—206.
116. Кожолянко Г. Дохристиянський і християнський шлюб в українців: історико-етнологічна характеристика. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. 2012. Т. 1. С. 141—157.
117. Кожолянко О. Головний убір як символ шлюбу в традиційній культурі українців Буковини. *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. 2014. Вип. 684/685. С. 174—178.
118. Кожолянко О. До питання про трансформацію деяких давніх обрядів у сучасній весільній обрядовості міського населення України. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. 2010. Т. 2. С. 180—195.
119. Кожолянко О. Українська весільна обрядовість в історико-етнографічних дослідженнях XX ст. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці: Прут, 2006. Т. 1 (21). С. 164—175.

120. Козирева О. Ю. Наукова ретроспектива української весільної обрядовості. *Культура і мистецтво у сучасному світі: наук. записки КНУКіМ*; гол. ред. М. М. Поплавський; Київ: нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2011. Вип. 12. С. 95—102.
121. Коляструк О. А. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*: зб. ст. Київ, 2008. Вип. 14. С. 259—264.
122. Коляструк О. А. Інтелігенція УСРР у 1920-ті роки: повсякденне життя; відп. ред. В. М. Даниленко. Харків: Раритети України, 2010. 386 с.
123. Коляструк О. А. Предмет історії повсякденності: проблема постановки й окресленості в сучасній гуманітаристиці. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2009. Вип. 15. С. 170—173.
124. Конвай В. Висвітлення традиційної та сучасної весільної обрядовості в інтернет-ресурсах України. *Народна творчість та етнологія*. 2011. № 1. С. 52—59.
125. Конвай В. Етнокультурна специфіка транснаціональних шлюбів (на матеріалах України та Італії). *Народна творчість та етнологія*. Київ, 2013. № 2. С. 85—93.
126. Конвай В. Сучасна міська обрядовість. *Народна творчість та етнографія*. 1981. № 1. С. 38—41.
127. Конвай В., Швидка Д. Деякі міркування щодо Лінн Вілсон «Чужі і близькі в російсько-американських шлюбах». *Народна творчість та етнологія*. Київ, 2013. № 1. С. 98—100.
128. Корнюх А. О. Міжнародні шлюби у контексті сучасних глобалізаційних процесів. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка. Екологічна психологія*. Житомир, 2012. Том. 7. Вип. 28.
129. Корнюх А. О. Ставлення українських жінок до міжнародного шлюбу. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. Вип. 4. С. 140—145.
130. Косіненко О. Громадські та сімейні свята жителів промислових міст України у повоєнний період (1944—1953 рр.). *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія»*. 2013. Вип. 47. С. 51—56.
131. Костилова С. Роль друкованих засобів масової інформації України у здійсненні соціально-економічних перетворень в умовах перебудови. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*: міжвід. зб. наук. праць. 2007. Вип. 16. Ч. 1. С. 416—430.
132. Кравець О., Кувеньова О. Шляхи формування та утвердження радянських свят і обрядовості на Україні. *Народна творчість та етнографія*. 1970. № 3. С. 29—38.
133. Кравець О. Сімейний побут і звичаї українського народу: історико-етнографічний нарис. Київ: Наукова думка, 1966. 198 с.
134. Краса та мода. Київ, 1970—1988 рр.
135. Кувеньова О., Кравець О., Гірник Т., Зінич В. Свята та обряди Радянської України. Київ: Наукова думка, 1971. 270 с.
136. Куєвда В. Сучасна весільна гостина. *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 1. С. 31—37.
137. Куєвда В. Художнє оформлення залів та кімнат урочистих подій. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 4. С. 43—48.
138. Кукуруза Н. В. Майстерність ведучого: навч. посібник. Івано-Франківськ, 2010. 176 с.
139. Курочкин А. В. Этапы формирования советской обрядности. *Советские традиции, праздники и обряды*. Киев, 1988. С. 208—212.
140. Курочкин О. В. До історії сватання на Україні. *Народна творчість та етнографія*. 1971. № 4. С. 77—80.
141. Курочкин О. До історії становлення та занепаду радянської ритуалістики. *Народна творчість та етнологія*. 2021. № 1. С. 69—78.

142. Курочкін О. Святковий ландшафт України на порозі III тисячоліття. *Народна творчість та етнологія*. 2009. № 4/5. С. 59—66.
143. Курочкін О. Шляхи подолання тоталітарних стереотипів у святковій культурі незалежної України. *Народна творчість та етнологія*. 2011. № 1. С. 74—81.
144. Кушнір В. Г. Передвесільна та весільна обрядовість українців Південно-Східного Поділля. *Археологія та етнологія Східної Європи: матеріали та дослідження*. Одеса, 2000. С. 311—328.
145. Кушнір В. Г., Петрова Н. О. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20—80-ті роки XX ст.). Одеса: Гермес, 2008. 256 с.
146. Латиш Ю. Впровадження безалкогольної обрядовості на Донеччині в роки перебудови. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2010. Вип. 31. С. 39—46.
147. Латишева Д., Гончаренко Д. Дівич-вечір в українській традиції: історія та сучасність. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2019. Вип. 59. С. 37—41.
148. Линюк О. М. Жінка у системі «нової соціалістичної обрядовості». *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2016. Вип. 17. С. 60—69.
149. Лук'яненко О. Весільна обрядовість українців в 50—60-ті роки ХХ століття. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2005. Вип. 20. С. 61—67.
150. Лупій Т. Семантика рушників у весільній, поховальній та поминальній обрядовості (за матеріалами Західного Полісся). *Берегиня*. 2000. Ч. 3. С. 5—6.
151. Магрицька І. В. Весільний обряд на Східній Слобожанщині: навч. посібник. Луганськ: СПД Резніков В. С., 2011. 44 с.
152. Мазюта М. Быт рабочего класса Советского Закарпатья (историко-этнографическое исследование). Киев, 1969. 263 с.
153. Макарчук С. Етнографічні дослідження побуту робітників України в 50—60-х роках ХХ ст. *Вісник Львівського університету. Серія історична*; за ред. В. Галайчука. Львів, 2012. Вип. 47. С. 17—29.
154. Макарчук С. А. Нові риси в побуті робітників Прикарпаття. *Матеріали з етнографії та мистецтвознавства*. Київ, 1962. Вип. 7/8. С. 3—20.
155. Мандебура-Нога О. До питання про культ рослин у весільній обрядовості українців. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 1999. Вип. 2. С. 77—80.
156. Маркевич Н. Обычай, повір'я, кухня и напитки малороссиян. *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія*. Київ: Либідь, 1991. С. 52—170.
157. Маркітан Л. П. Інформаційний потенціал кінофотовідеодокументів як історичного джерела. *Український історичний журнал*. 2002. № 5. С. 34—49.
158. Матеріали XXV з'їзду Комуністичної партії України. Київ: Політвидав України, 1976. 129 с.
159. Матушенко В. Б. Організація і методика проведення весільних свят. Київ: НАКККіМ, 2011. 133 с.
160. Милько В. Київський одноденний перепис населення 2 березня 1874 р.: організація, проведення, результати. *Український історичний збірник*. 2012. Вип. 15. С. 85—93.
161. Мина Ж. В., Пелешин А. М. Інтернет-ресурси історії України в глобальній комп'ютерній мережі: інформаційне наповнення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2014. № 809. С. 104—109.
162. Миронов В. Культура і побут гірників Радянської України. Київ: Наукова думка, 1965. 187 с.
163. Міфологія Давньої Греції. Supermif.com. URL: http://www.supermif.com/greki/greki_d/demofont_.html
164. Мовна У. Семантика меду в весільному ритуалі: український контекст та європейські паралелі. *Народознавчі зошити*. 2012. № 5 (107). С. 779—798.
165. Молодята. Весільний сценарій. Яким він має бути? URL: <http://www.molodyata.com.ua/scenariy.html>

166. Музика на Вашому весіллі. URL : <http://imperia-svyat.if.ua/cikave-pro-ukra%D1%97nske-vesillya/muzika-na-vashomu-vesilli/>
167. Музичко С. Біля витоків української радянської етнографії. *Народна творчість та етнографія*. 1986. № 4. С. 21—27.
168. М'якоход Л. О. Образ жінки періоду хрущовської «відлиги» на сторінках журналу «Радянська жінка». *Наука. Релігія. Суспільство*. 2011. № 2. С. 85—87.
169. Набокова Г. В. Основні етапи становлення розважального телевізійного мистецтва в Україні. *Культура і сучасність*. 2018. № 1. С. 300—305.
170. На вихідні на «Інтері» відбудеться прем'єра шоу «Шалене весілля». URL : <https://ukranews.com/ua/news/199827-na-vykhidni-na-interi-vidbudetsya-prem-jera-shou-shalene-vesillya>
171. Народознавча спадщина Хведора Вовка: у 2 кн. Кн. 2; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2013. 248 с.
172. Науменко Г. Ф. Молодежь социалистического города: быт, традиции, обычаи. Киев: Наукова думка, 1979. 156 с.
173. Негода О. Весільні прикмети і забобони. URL : <https://life.pravda.com.ua/travel/2009/08/10/24484/>
174. Несен І. Весільний ритуал Середнього Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина ХІХ—ХХ ст.). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2008. Вип. 43. С. 261—319.
175. Никорак О. Українська народна тканина ХІХ—ХХ ст.: Типологія, локалізація, художні особливості. Ч. 1: Інтер'єрні тканини. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. 584 с.; іл.
176. Нова весільна традиція — запалювання сімейного вогнища. URL : <http://girko.lviv.ua/wedding-traditions/scripts-wedding/ignition-homes>
177. Обручки, традиції і прикмети. URL : <http://kviti-kviti.pp.ua/89-obruchku-tradiciji-prikmeti.html>
178. Одруження наосліп — другий шанс. URL : <https://liveam.tv/odruzhen-pya-naoslip.html>
179. Одруження під час карантину. Як у Львові провели перше онлайн-весілля. URL : <http://portal.lviv.ua/news/2020/04/24/odruzhenia-pid-chas-karantynu-iak-u-lvovi-provely-pershe-onlajn-vesillia>
180. Олійник Н. Жіноча преса в Україні: минуле та сучасність. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2003. Чис. 27. С. 15—26.
181. Онищук А. Розвідки над народнім побутом (методичні зважання). *Побут*. Київ, 1928. Чис. 2/3. С. 3—10.
182. Орлик О. Сучасні українські періодичні та продовжувані видання для жінок: типологічно-тематична характеристика. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 10. С. 34—37.
183. Орлов А. В. Сучасний побут робітничої молоді (соціолого-етнографічне дослідження). Київ: Наукова думка, 1970. 278 с.
184. Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. 256 с.
185. Пара. Весільна агенція. Весілля в українському стилі. URL : <http://parawedding.com.ua/vesillya-ukraine-style>
186. Пара молода. URL : <https://paramoloda.ua/articles>
187. Пархоменко М. Обряди у нашому житті. Київ: Т-во «Знання» УРСР, 1988. 48 с.
188. Пархоменко Т. Ритуальне застосування свічки у весільних обрядах. *Народна творчість та етнологія*. 2004. № 5. С. 89—91.
189. Пастущин В. Ю. Быт рабочих Бориславского нефтяного района (1815—1953 годы): автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. «Этнография Украины». Киев, 1954. 13 с.
190. Пенькова О. Б. Формування нової офіційної весільної обрядовості в Донбасі у 1960—1985 рр. *Концепція і модель економічного розвитку для України: матеріали наук. дискусії провідних укр. вчених, організованої Фон-*

- дом інтелектуальної співпраці «Україна ХХІ століття»; Фонд інтелектуальної співпраці «Україна ХХІ століття». Київ: Українські пропілеї, 2001. С. 167—179.
191. Петрова Н. Українська весільна обрядовість Одещини (20—80-ті роки ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.05; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2004. 20 с.
192. Петрякова Ф. Художнє оформлення інтер'єрів будинків та кімнат урочистих подій. *Народна творчість та етнографія*. 1971. № 2. С. 7—15.
193. Пилипак М. Трансформація весільної обрядовості населення Південно-Східного Поділля (20—30-ті роки ХХ ст. — початок ХХІ ст.). *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2008. Вип. 25. С. 71—73.
194. Пилипак М. Українське весілля Східного Поділля середини ХХ — початку ХХІ століття: монографія. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України; Уфа: Уфимська філія МДГУ ім. М. О. Шолохова, 2015. 210 с.
195. Писаренко Ю. Символ ключа в народній обрядовості та міфології. *Народна творчість та етнологія*. 2002. № 5/6. С. 97—101.
196. Пойта І. О. Управління та розвиток кадрового потенціалу сфери послуг. Управління людськими ресурсами: держава, регіон, підприємство: монографія; за заг. ред. Д. П. Мельничука. Житомир: ЖДТУ, 2015. С. 246—266.
197. Пономарьов А. До питання вивчення класифікації сучасних свят і обрядів. *Народна творчість та етнографія*. 1979. № 4. С. 23—28.
198. Пономарьов А. Сімейні торжества. *Людина і світ*. 1974. № 2. С. 13—15.
199. Пономарьов А. П. Сім'я і родинна обрядовість. Культура і побут населення України: навч. посібник; В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. Київ: Либідь, 1991. С. 141—162.
200. Пономарьов А. П. Сучасна сім'я і сімейний побут робітників Донбасу 1950—1975 рр. Київ: Наукова думка, 1978. 143 с.
201. Потенціал візуальної антропології: аматорські фотографії в антропологічній перспективі. URL: <https://social-anthropology.org.ua/seminars/potential-vizualnoyi-antropologii>
202. Правлюк О. Музика в нових святах і обрядах. *Народна творчість та етнографія*. 1965. № 5. С. 21—28.
203. Прато Дж., Пардо І. Урбаністична антропологія. *Місто, історія, культура, суспільство. Е-журнал урбаністичних студій*. Київ, 2016. № 6 (2). С. 11—43.
204. Прикмети про весільну обручку. Весільний портал. URL: <http://narecheni.info/prikmeti/prikmeti-pro-vesilnu-obruchku.html>
205. Прикмети про обручку. URL: <http://narecheni.info/prikmeti/prikmeti-pro-vesilnu-obruchku.html>
206. Примерный сценарий послеобрядовых торжеств (обрядов торжественных регистраций брака, новорожденного, проводов в Вооруженные Силы СССР), исключающих употребление спиртных напитков при их проведении. Киев, 1986. 57 с.
207. Приміряйте популярні стилі на себе. URL: <http://para-wedding.com.ua/stuli-vesillya>
208. Реєстрація шлюбу в Україні. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/reestratsiya-shlyubu-v-ukraini>
209. Рекомендації до обрядів «Одруження» і «Народини». Київ: Комісія по вивченню й впровадженню нових громадських свят і обрядів Української РСР, 1976. 137 с.
210. Романова О. Популяризація народної весільної обрядовості в сучасному культурному просторі України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2013. Вип. 19 (2). С. 164—169.
211. Роміна А. А. Проблема співвідношення традицій і новацій в сучасній українській культурі. *Культура України: традиції та сучасність (з нагоди 25-річчя Незалежності України)*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. курсантів, студентів та молодих вчених. Харків: НУЦЗУ, 2016. С. 180—183.

212. Рудик М. Вплив соціальних медіа на формування громадської думки. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. 2020. Вип. 48. С. 198—206.
213. Рушник на весіллі, традиції весільного рушника. URL : <http://wedding.ua/category/tradition/162/?lang=ua>
214. Савченко Г. Академік Микола Сумцов — історик Харкова. *Краєзнавство*. 1995. № 1/4. С. 39—41.
215. Самая Т. В. Вокальне мистецтво естради як чинник культурного життя України другої половини ХХ — початку ХХІ століття. URL : <https://pakkim.edu.ua/images/Special-Science-Council/Materialy-Dysertaciy/2017-Samaia/Samaya-disser.pdf>
216. Свята та обряди грудящих Києва ; за ред. Б. В. Попова. Київ : Наукова думка, 1982. 220 с.
217. Свято в нашому домі ; упоряд. В. Ю. Келембетова. Київ : Реклама, 1981. 120 с. ; 8 арк. іл.
218. Семенова О. Вироби зі шкіри та хутра у весільній обрядовості українців Середньої Наддніпрянщини у кінці ХІХ — першій половині ХХ століття. *Українознавство*. 2021. № 1. С. 198—206.
219. Селезньова А. В. Основи орнаментальної побудови композиції весільного рушника. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*. 2015. Вип. 33. С. 131—139.
220. Сенченко Н. А. Інтернет як соціокультурний феномен. *Культура народів Причорномор'я*. 2014. № 267. С. 156—159.
221. Символіка вінчання. URL : <https://paramoloda.ua/symbolika-vinchannya>
222. Система торгів Мін'юсту оголосила про набір на курс «Весільний церемоніймейстер». URL : <https://hromadske.ua/posts/systema-torhiv-miniustuhoholosyla-pro-nabir-na-kurs-vesilnyi-tseremoniimeister>
223. Сито. Решето. Про Україну. URL : <http://about-ukraine.com/sito-takozhresheto>
224. Сігінішина Г. Й., Абрамович Г. М. Історія виникнення й створення української народної ляльки та її виховні можливості. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15. С. 645—649.
225. Сім якостей хорошого ведучого. URL : <http://topwedding.com.ua/good-wedding-mc/>
226. Сімейний кодекс України. Стаття 32. Час реєстрації шлюбу. URL : https://kodeksy.com.ua/simejniy_kodeks_ukraini/statja-32.htm
227. Скрипник А. А. Украинская этнологическая наука: актуальные проблемы и тенденции современного развития. *X Конгресс этнологов и антропологов*. Москва, 2013. С. 23—28.
228. Скрипник Г. А. Методологічні проблеми та засади розвитку сучасної української етнології. *Етнологія, фольклористика*. Одеса ; Київ : Вид-во асоціації етнологів, 2001. С. 3—10.
229. Скрипник Г. Хведір Вовк і українська народознавча наука. *Народознавча спадщина Хведора Вовка* : у 2 кн. Кн. 1 ; гол. ред. Г. Скрипник ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2013. С. І—СХVIII.
230. Скуратівський В. Важливі завдання сучасної обрядовості. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 6. С. 44—52.
231. Скуратівський В. Питання розвитку нових свят і обрядів (За матеріалами другої Всесоюзної наради-семінару по соціалістичній обрядовості). *Народна творчість та етнографія*. 1979. № 1. С. 37—49.
232. Славич Р. Обряд спільної чаші під час вінчання. *Слово*. 2009. № 2 (39). С. 31.
233. Слущька Ю. Від божественного до мирського: традиції та інновації в радянських ритуалах. *Схід*. 2013. № 4. С. 167.
234. Сорочук Л. Етнокультурна самобутність українського весілля в європейському просторі. *Українознавчий альманах*. 2013. Вип. 11. С. 217—220.
235. СТБ запускає проєкт «Давай одружимося». URL : <https://detector.media/withoutsection/article/45699/2009-05-20-stb-zapuskaie-proekt-davay-odruzhymosya-z-veduchoyu-oksanoyu-bayrak/>

236. Статті про весілля. «Best wedding». Весільний портал. URL: <https://www.best-wedding.com.ua/articles/>
237. Стеценко С. Обряди нашої доби. *Людина і світ*. 1978. № 9. С. 3—7.
238. Стеценко С. Розвиток та вдосконалення радянських свят та обрядів. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 5. С. 3—9.
239. Стеценко С. Формування та впровадження в побут нових свят, обрядів у нашій республіці. *Народна творчість та етнографія*. 1975. № 6. С. 3—10.
240. Стінянське весілля. Одвічна Русава (Етногр. та фольклор с. Стіна на Поділлі). Вінниц. центр нар. творчості. Вінниця, 2003. URL: https://stina.at.ua/publ/traditions/ethnology/stinjanske_vesillja/16-1-0-33
241. Столичний «Шоколадний будинок»: від маєтку мільйонера до мистецького центру. URL: <https://life.informator.press/stolychnyj-shokoladnyj-budy-pok-vid-majetku-miljonera-do-mystetsko-ho-tsentru/>
242. Сумцов М. О свадебных обрядах, преимущественно русских. Харьков, 1881. 210 с.
243. Сутність поняття «весільний туризм». URL: <http://infotour.in.ua/svadebnyj-turizm.htm>
244. Сушко В. Головний убір як символ шлюбу в українській традиційній культурі. *Весільна обрядовість у часі і просторі*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Одеські етнографічні читання»; ред. В. К. Борисенко; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Одес. обл. спілка краєзнавців. Одеса: Вид-во КП ОМД, 2010. С. 352—358.
245. Сценарій проведення весілля. Весільний портал. URL: <http://narecheni.info/stsenariyi/stsenariy-provedennya-vesillya.html>
246. Тамада. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
247. Тамада і ведуча. Вікторія Христиненко. URL: <http://viktoriya-tamada.lviv.ua/poslygu.html>
248. Телеуця В. Іноетнічні напластування на національний фольклор в умовах поліетнічного середовища. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. Вип. 16. С. 292—296.
249. Тевікова О. Обрядовість населення України періоду хрущовської «відлиги» (1953—1964 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя: ЗНУ, 2012. Вип. 34. С. 101—150.
250. Тищенко О. В. Концептосфера дому у слов'янській пареміології на контрастивному тлі. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. Вип. 14. С. 216—234.
251. Топографическое описание Харьковскаго наместничества с историческим предуведомлением о бывших в сей стране с древних времен перемен, взятым к объяснению деяний и хронологии из Татарской истории Баядур-хана-Абулгидэн, Российской истории Князя Щербатова, Начертания европейской истории Готтфрида Ахенвалли, и Политической истории Самуила Пуффендорфа. Москва: Типографская компания, 1788. 171 с.
252. Традиции, обряды, современность; сост.: В. Н. Горовой, В. А. Зоц, П. И. Косуха. Киев: Политиздат Украины, 1983. 292 с.
253. Традиція випускати голубів біля РАГСу. URL: <http://vesillvsedlja.narod.ru/index/0-12>
254. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования собранные д.-чл. П. П. Чубинским; издан. под наблюдением чл.-сотр. П. А. Гильтебрандта: в 7 т. Т. 7. (Репринт. НАН України. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2011. Т. 7; відп. за вип. Г. Скришник. 608 с.).
255. Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про заходи по посиленню боротьби проти пияцтва і алкоголізму, викоріненню самогонваріння». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28011#Text>

256. Україна в типажах народних, краєвидах і архітектурі: художньо-етнографічна спадщина Юрія Павловича; відп. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2010. 400 с.
257. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник; А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. Київ: Либідь, 1993. 256 с.
258. Український віночок: краса чи головний убір? URL: <http://klyuch.com.ua/articles/culture/ukrayinskyu-vinochok-prykrasa-chy-golovnyu-ubir/>
259. Фіголь Д. І. До історії побуту робітників Львова в кінці XIX — на початку XX ст. *Матеріали з етнографії та мистецтвознавства*. Київ, 1959. Вип. 4. С. 13—23.
260. Фіцак І. Весільні звичаї та обряди українського міського населення Прикарпаття у 1940—1980-х роках. *Матеріали до української етнології: щорічник*. Зб. наук. праць; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2010. Вип. 9 (12). С. 206—209.
261. Фотографія. Історія весільної фотографії. URL: <https://betar.org.ua/istoriya-vesilnoyi-fotografiyi-4-foto/>
262. Франко І. Промислові робітники в Східній Галичині і їх плата р. 1870. Львів, 1881. 228 с.
263. Франко І. Робітники і трудівники. *Praca*. 1879. № 3. С. 22—24.
264. Франко І. Чого ми хочемо? *Praca*. 1879. № 12. С. 12—15.
265. «Холостяк» (реаліті-шоу, Україна). Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
266. Цімох Н., Чорна К. Телевізійні жанри в історії радянського телебачення. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*. 2019. Т. 2. № 2. С. 145—155.
267. Чекотковський Є. В. Дмитро Петрович Журавський — перший український теоретик статистичної науки (до 160-річчя з дня смерті). *Історія статистики*. 2016. № 3. С. 72—79.
268. Чернова А. В. Тематика і жанрова наповненість українських весільних журналів (на прикладі «Fata», «Wedding magazine Ukraine», «Ваша свадьба»). *Масова комунікація у глобальному та національному вимірах*. Дніпропетровськ: ДНУ імені О. Гончара, 2016. Вип. 6. С. 158—161.
269. Чиркова Т. І. Етнопсихологічні особливості інтернаціональних шлюбних пар у практиці сімейного консультування. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*; гол. ред. С. Д. Максименко. Київ, 2019. С. 49—53.
270. Чому називається «медовий місяць». URL: <https://archive.visnyk.lutsk.ua/2014/04/24/chomu-nazyvajetsya-medovyj-misyats/>
271. Чуйко В. О. Ретроспективний огляд розвитку масових свят в Україні в 60—80-ті роки XX ст. *Культура України: зб. наук. праць*; відп. ред. В. М. Шейко. Харків: ХДАК, 2011. С. 163—172.
272. Шафонский А. Ф. Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России, из частей которых данное наместничество составлено, сочиненное Действительным Статским Советником и Кавалером Афанасием Шафонским. С четырьмя географическими картами. В Чернигове, 1786 г. Изд. М. Судиенко. Киев: Университетская типография, 1851. 163 с.
273. Шевченко А. Обряди в житті Києва. *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 4. С. 106—107.
274. Шевчук І. П. Сучасний простір медіа-культури: традиційні та інноваційні засоби впливу. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філософські науки*. 2012. № 15. С. 67—72.
275. Шлюб за 24 години замість державної сімейної стратегії. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009692
276. Шлюбні оповіді. URL: <http://www.cerkva-ugcc.if.ua/shliubni-opovid.html>

277. Шостак Д. Сучасна весільна обрядовість на Миколаївщині. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. Київ: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2008. Вип. 24. С. 131—137.
278. Шоу «Шалене весілля». URL: <https://ukranews.com/ua/news/199827-na-vykhidni-na-interi-vidbudetsya-prem-yera-shou-shalene-vesillya>
279. Щербань О. Глиняний посуд — атрибут весільного обряду Полтавщини (XIX—XX ст.). *Берегиня*. 2010. № 2 (65). С. 16—23.
280. Щербань О. Піч в традиціях українського народу. URL: <http://museum.kh.ua/blogs/blogs.html?title=Pich-v-tradytsiiakh-ukrainskoho-narodu>
281. Щербіна І. Українське весілля як етнокультурний феномен (на матеріалі слобожанської обрядово-пісенної традиції): автореф. дис. ... канд. мистецтвознав.; спец.: 17.00.01; Харків. держ. акад. культури. Харків, 2001. 20 с.
282. Юзефчик О. Фольклористична діяльність Михайла Гайдая у 20—30-х роках ХХ ст. *Проблеми етномузикології*. 2009. Вип. 4. С. 303—316.
283. Як вибрати музику на весілля. Поради для молодят. URL: <http://domsvadeb.com/ua/catalog/zhivaja-muzyka-svadebnyj-dj/articles/37>
284. Які існують весільні традиції? URL: <https://vidpovim.pp.ua/yaki-isnuyut-vesilni-tradiciji/>
285. Ярмаченко М. Д. Твій дім — Київ: Вісім розповідей про те, як столиця Радянської України перетворюється у місто зразкового побуту; зап. В. Жаров; фото: В. Дедова, М. Козловського, І. Костіна та ін.; ред. Л. Єфімов. Київ: Реклама, 1976. 135 с.
286. Endres K. L., Lueck T. L. Women's Periodicals in the United States: Consumer Magazines. Greenwood Publishing Group, 1995. 509 p.
287. Hot Wedding. URL: <https://hotwed.com.ua/>
288. Karpenko O. Digital culture: social essence and communicational constituents. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 2. С. 51—54.
289. Skrupnyk H. Les musées ethnographiques en Ukraine. *Ethnologie française* 34 (2). Paris, 2004. P. 309—317.
290. Wagner T. D. Till death do us part? A study of American wedding rituals and marital outcomes. Electronic Theses, Projects and Dissertations, 2015. URL: <https://scholarworks.lib.csusb.edu/etd/188/>
291. «4 весілля». Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/4>

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ. СТАТТІ У ФАХОВИХ ВИДАННЯХ

1. Онуфрійчук К. Міська проблематика в етнографічних дослідженнях кінця XVIII — початку ХХ століття: історіографія питання. *Народна творчість та етнологія*. Київ, 2014. № 1. С. 123—128.
2. Онуфрійчук К. Історія вивчення міської весільної обрядовості в Україні (50—80-ті роки ХХ століття). *Народна творчість та етнологія*. Київ, 2015. № 2. С. 93—103.
3. Бех К. Весільне печиво: традиційне обдарування та нові практики частування. *Народна творчість та етнологія*. Київ, 2016. № 5. С. 90—95.
4. Бех К. Атрибутика весільної обрядовості міста: семантика та символіка. *Матеріали української етнології: щорічник*; зб. наук. праць; гол. ред. Г. Скрипник; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2018. Вип. 17 (20). С. 120—134.
5. Бех К. Особливості побутування фото- та відеозйомки у традиційному та сучасному весіллі та інноваційно-технологічні формати проведення шлюбних церемоній. *Народна творчість та етнологія*. Київ, 2020. № 4. С. 66—75.
6. Bekh K. Historical transformations of Ukrainian ritual culture in urbanized environment (the 1920s — early XXI century). *Український історичний журнал*. Київ, 2021. № 1. С. 132—141.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Р О З Д І Л 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1. Стан наукової розробки проблематики	7
2. Теоретико-методологічні основи вивчення весільної обрядовості в міському середовищі	29
3. Джерельна база дослідження	33
Р О З Д І Л 2. ЧИННИКИ ПОЯВИ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ НОВИХ ВЕСІЛЬНИХ ЯВИЩ В УРБАНІЗОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ СЕРЕДИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.	37
1. Суспільно-політичні та глобалізаційні умови побутування традицій та новацій міської весільної обрядовості	37
2. Функціонування організаційно-інституційних установ шлюбно- весільної обрядовості	46
3. Вплив засобів масової інформації на розвиток весільної обрядовості українців у місті	61
4. Побутування технічно-інноваційних засобів на весіллі як особливість модифікації сценарної структури весільних церемоніалів	77
Р О З Д І Л 3. ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ВЕСІЛЬНИХ ЦЕРЕМОНІАЛІВ УРБАНІЗОВАНОГО НАСЕЛЕННЯ	84
1. Особливості весільних звичаїв та обрядів другої половини ХХ ст.	84
2. Сучасна концепція міської весільної обрядовості	93
3. Побутування та модифікації комплексу весільної атрибутики	105
ВИСНОВКИ	136
SUMMARY	140
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	144
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	145

Наукове видання

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
ТА ЕТНОЛОГІЇ ім. М. Т. РИЛЬСЬКОГО

КАТЕРИНА БЕХ

**МІСЬКА ВЕСІЛЬНА
ОБРЯДОВІСТЬ УКРАЇНЦІВ:
трансформації та тенденції
сучасного розвитку
(друга половина ХХ — початок
ХХІ століття)**

Київ, Науково-виробниче підприємство
«Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2023

Художнє оформлення *О. В. Харук*
Художній редактор *М. А. Панасюк*
Технічний редактор *Т. С. Березяк*
Коректор *В. М. Ткаченко*
Оператор *О. О. Пономаренко*
Комп'ютерна верстка *О. І. Фуженко*

Підп. до друку 14.05.2023. Формат 60×100/16.
Папір офс. № 1. Гарн. Таймс. Друк офс.
Фіз. друк. арк. 10,25 + 1,0 арк. вкл. на крейд. пап.
Ум. друк. арк. 12,49. Обл.-вид. арк. 14,0.
Тираж 50 прим. Зам. № ДФ-1248

Оригінал-макет виготовлено
у НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2440 від 15.03.2006 р.
01601 Київ 1, вул. Терещенківська, 3

ПП «Видавництво “Фенікс”»
03680 Київ 680, вул. Шутова, 13б
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 271 від 07.12.2000 р.

МІСЬКА ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ УКРАЇНЦІВ

БЕХ Катерина Миколаївна — кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Національної академії наук України. Вищу освіту здобула у Вінницькому державному педагогічному університеті ім. М. М. Коцюбинського (Інститут філології та журналістики). Напрямок майбутньої спеціальності «Етнологія» було обрано за покликом серця — любові до рідного краю, українського мистецтвознавства, була редактором інститутського наукового видання «Народна творчість та етнологія», працювала в групі координації міжнародних українознавчих досліджень відділу «УЕЦ». 2021 року захистила дисертацію на тему «Міська весільна обрядовість: трансформації та тенденції сучасного розвитку (друга половина ХХ — початок ХХІ століть)». Виконує обов'язки ученого секретаря Інституту. Як молодий вчений, що провадить актуальні та перспективні дослідження, була відзначена Стипендією НАН України та Стипендією Президента України. Є членом Національної спілки краєзнавців України. Коло наукових зацікавлень: святково-обрядова культура міського населення, сімейні звичаї та обряди, нові тенденції та трансформації етнокультури урбанізованого середовища, історіографія урбаністичних досліджень.

